

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
İSLAM HUKUKU PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜNÜMÜZ BANKA İŞLEMLERİNİN İSLAM HUKUKU AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Abdullah ARSLAN

Danışman
Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

İZMİR-2018

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Günümüz Banka İşlemlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi**” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../.....

Abdullah ARSLAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Günümüz Banka İşlemlerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Abdullah ARSLAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

İslam Hukuku Programı

Banka, önemini her geçen gün daha da artıran iktisadi bir kavramdır. Bu kavram ülkemizde de kendisini göstermekte ve gelişimi tüm hızıyla devam etmektedir. Banka denildiğinde ise ilk akla gelen konu faizdir.

Bankalar farklı açılardan sınıflandırılabilir. Bizim çalışmamızda bankalar iki kısma ayrılarak incelenmiştir. Bunlar faiz esaslı geleneksel bankalar ve İslami prensiplere dayalı katılım bankalarıdır. Faiz esaslı bankalarda yapılan işlemlerin İslam hukukundaki hükmü, söz konusu işleme ve kişinin durumuna göre değişebilmektedir. Katılım bankalarında ise işlemler İslami prensipler göz önünde bulundurularak yapıldığı için caiz görülmektedir. Ancak faiz esaslı bankalarda olduğu gibi, katılım bankalarında da İslami prensipler göz ardı edilirse bu işlemler caiz olmayacaktır.

Bu çalışma; bir giriş, iki bölüm ve bir sonuçtan meydana gelmektedir. Çalışmanın giriş bölümünde konu ana hatlarıyla ortaya konulmuştur. Birinci bölümde banka kavramı ve banka işlemleri hakkında genel bilgilerle İslam hukukundaki bazı akit türleri ele alınmıştır. İkinci bölümde banka işlemlerinin İslam hukukundaki karşılıkları belirtilmiş ve İslam hukukuna göre hükümleri açıklanmıştır. Sonuç bölümünde ise konunun genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Banka, Banka İşlemleri, Faiz, İslam Hukuku, Katılım Bankası, İslami Prensipler, Akit Türleri.

ABSTACT

Master's Thesis

The Evaluation of Modern Days Bank Transactions Point Of Islamic Law

Abdullah ARSLAN

Dokuz Eylöl University

Graduate School Of Social Sciences

Department Of Islamic Sciences

Islamic Law Program

The bank is an economic concept which improves its importance day by day. This concept also has been shown itself in our country and its development has been continued at full speed. When any bank is mentioned, the first concept considered is interest.

Banks can be classified in different angle. Banks are analyzed that divided in two parts in our study. These are traditional banks which interest-based and participation banks which based on Islamic principle. The view of Islamic law about Transactions in interest based banks can be diverged according to the transaction and situation of the person. Transactions which are in the participation banks be allowed because these are carried out according to Islamic principle. But, if Islamic principles are ignored in participation banks as it is in interest based banks, these transactions are will not be allowed.

This study consists of four chapters which are an introduction, two main chapters and one conclusion. In the introduction chapter, the subject is introduced as generally. In the first chapter the bank concept and general info about transactions in the banks and some contract types in Islamic law are mentioned. In the second chapter, counterparts of bank transactions is pointed out in Islamic law and evaluation of bank transactions is explained according to Islamic law. In the conclusion chapter, the subject is evaluated generally and the study is completed.

Keywords: Bank, Bank Transactions, Interest, Islamic Law, Participation Bank, Islamic Principle, Contract types.

GÜNÜMÜZ BANKA İŞLEMLERİNİN İSLAM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM BANKA VE İSLAM HUKUKU

1.1.BANKA HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE BANKA İŞLEMLERİ	4
1.1.1.Banka Kavramı	4
1.1.2.Banka Türleri	4
1.1.3.Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	5
1.1.4.Faizsiz Bankacılık Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi	9
1.1.5.Geleneksel Bankalarda İşlem Türleri	10
1.1.5.1.Mevduat Hesabı İşlemleri	11
1.1.5.2.Kredi İşlemleri	12
1.1.5.3.Sigorta İşlemleri	14
1.1.5.4.Kiralık Kasa İşlemleri	15
1.1.5.5.Havale (Para Transferi) Ve Ödeme İşlemleri	15
1.1.5.6.Döviz Ve Altın (Kambiyo) İşlemleri	16
1.1.5.7.Tahvil İşlemleri	18
1.1.5.8.Debit (Banka) Kart Ve Kredi Kartı İşlemleri	19
1.1.5.9.Çek Ve Senet İşlemleri	20
1.1.5.10.Teminat Mektubu Verme İşlemleri	21

1.1.5.11.Yatırım Fonu İşlemleri	21
1.1.5.12.Repo (Geri Alım-Satım Anlaşması) İşlemleri	22
1.1.6.Katılım Bankalarında İşlem Türleri	23
1.1.6.1.Katılım Bankalarının Kaynak Toplama Yöntemleri	23
1.1.6.1.1.Özel Cari Hesap	23
1.1.6.1.2.Kâr Ve Zarara Katılma Hesapları	23
1.1.6.2.Katılım Bankalarının Kaynak Kullanırma Yöntemleri	24
1.1.6.2.1.Mudârabe	24
1.1.6.2.2.Murâbaha	25
1.1.6.2.3.Müşârake	25
1.1.6.2.4.İcâre (Leasing)	26
1.1.6.3.Bankacılık Hizmetleri	27
1.2.İSLAM HUKUKUNDA BAZI AKİT TÜRLERİ	27
1.2.1.Bey'	27
1.2.2.Murabaha	28
1.2.3.Sarf	30
1.2.4.Şirketler	31
1.2.5. Mudârabe	33
1.2.6.İcâre	34
1.2.7.Karz	34
1.2.8.Vedîa	35
1.2.9.Rehin	36
1.2.10.Kefâlet	37
1.2.11.Havâle	37
1.2.12.Vekâlet	37
1.2.13.Ribâ (Faiz)	39

İKİNCİ BÖLÜM
GÜNÜMÜZ BANKA İŞLEMLERİNE İSLAM HUKUKU AÇISINDAN
YAKLAŞIM

3.1.GELENEKSEL BANKA (FAİZLİ BANKA) İŞLEMLERİNE İSLAM HUKUKU AÇISINDAN YAKLAŞIM	43
3.1.1.Mevduat İşlemleri	43
3.1.2.Kredi İşlemleri	47
3.1.3.Sigorta İşlemleri	50
3.1.4.Kiralık Kasa İşlemleri	57
3.1.5. Havale (Para Transferi) Ve Ödeme İşlemleri	58
3.1.6.Döviz Ve Altın (Kambiyo) İşlemleri	58
3.1.7.Tahvil İşlemleri	61
3.1.8.Debit (Banka) Kart Ve Kredi Kartı İşlemleri	62
3.1.9.Çek ve Senet İşlemleri	67
3.1.10.Teminat Mektubu Verme İşlemleri	69
3.1.11. Yatırım Fonları İşlemleri	71
3.1.12.Repo İşlemleri	72
3.2. KATILIM BANKASI İŞLEMLERİNE İSLAM HUKUKU AÇISINDAN YAKLAŞIM	73
3.2.1.Cari ve Katılım Hesapları İşlemleri	73
3.2.2.Mudârabe İşlemleri	75
3.2.3.Murâbaha İşlemleri	76
3.2.4. Müşârake İşlemleri	82
3.2.5.İcâre (Leasing) İşlemleri	83
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	89

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devleti

ATM : Automatic Teller Machine – Otomatik Para Çekme Makinası

b. – İbn : bin - İbni (Oğul-Oğlu)

BES : Bireysel Emeklilik Sistemi

çev. : Çeviren

Ed. : Editör

EFT : Elektronik Para Transferi

md. : Madde

M.Ö. : Milattan Önce

ö. :Ölümü

POS : Point of Sale - Satış Terminali Cihazı

s. – ss. : Sayfa – Sayfalar

SAV : Salli Aleyhi Ve Sellim

SPK :Sermaye Piyasası Kurulu

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TDK : Türk Dil Kurumu

TL : Türk Lirası

TMSF :Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

TTK : Türk Ticaret Kanunu

trsz. : Tarihsiz

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

İnsanların yeme-içme, giyinme, barınma, ulaşım ve benzeri temel ihtiyaçları ilk yaratılıştan itibaren var olmuş ve bu ihtiyaçlar sürekli artış göstermiştir. İnsanlar tek başlarına ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılayamadıkları için diğerlerine muhtaç hale gelmişlerdir. Önceleri bu ihtiyaçlarını ve isteklerini değişim yoluyla gidermeye çalışmışlardır. Ancak bu yol da zamanla ihtiyaçları karşılayamaz hale gelmiştir. Çünkü herhangi bir mal veya hizmet istenildiği anda elden çıkarılıp ihtiyaç duyulan diğer mal ve hizmetlerin elde edilmesini sağlamayabilir. Böyle bir durumda elde bulunan mal, istenilen zamanda ve değerde satılamazsa zaman ve değer kaybı olacaktır. Para için böyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü paraya sahip olan bir şahıs istediği zaman bunu satın alma gücü olarak kullanabilmektedir.¹

Paranın yaygın bir şekilde kullanılmasıyla ekonomide kayda değer değişim ve gelişim gözlemlenmiştir. İnsanlar paraya sahip oldukça bunları değerlendirebilecekleri yatırım araçlarına ihtiyaç duymuşlardır.

Bankalar, iktisadi hayatın en önemli en önemli öğelerinden birisidir. Günümüz şartlarında bankaların olmadığı yerlerde ticari işlemlerin düzenli bir şekilde yürütülmesi neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Bankalar yatırımcıların birikimlerini güvenli bir şekilde sakladığı gibi, bu birikimlerden gelir elde edilmesini de sağlamaktadırlar.² Bankaların ekonomide bu kadar önemli bir yerinin olmasından dolayı günümüzde çoğu birey gerek kendi isteğiyle gerek mecburiyetler karşısında banka işlemleri yapmaktadır.

Bankaların teknolojik gelişmeler sayesinde hayatımızı kolaylaştırdığı inkâr edilemez bir gerçektir. Örneğin bir kişi internetini kullanarak evinden dahi çıkmadan ihtiyacı olan birine para gönderebilmekte, herhangi birine borcunu, devlete vergisini ödeyebilmekte ve sadece bir defa talimat vermekle her ay düzenli olarak elektrik, su ve telefon gibi faturalarını her hangi bir işlem yapmadan rahatlıkla ödeyebilmektedir.

¹ Sabri Orman, Modern İktisat Literatüründe Para, Kredi ve Faiz, **Para, Faiz ve İslâm**, (Ed. İsmail Kurt), 3.Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015, ss.12-13.

² Mehmet Takan ve Melek Acar Boyacıoğlu, **Bankacılık Teori, Uygulama Ve Yöntem**, 7. Baskı, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2015, s.1.

Günümüzde öğrencisinden emeklisine, memurundan işçisine, tüccarından çiftçisine hemen hemen toplumun her kesimi bankada işlem yapmaya ihtiyaç duymaktadır. Bir kimse ister devlet işinde, ister özel sektörde çalışsın para ile ilgili çoğu işlerini bankalar aracılığıyla halletmektedir. Çünkü bazı durumlarda bankalar mübadele işlemlerinde kullanılan paranın kaynağı olduğu gibi, bazı durumlarda ise parayı kullanmanın vasıtası konumundadırlar.

Bankalar, birçok işlemin rahat ve hızlı bir şekilde yerine getirilmesini sağlayıp hayatımızı kolaylaştırırlar. Ancak bu kurumların faizli işlemler yapması ve bundan kazanç sağlaması İslam dini açısından problem oluşturmaktadır. Çünkü faizli işlemler Kur’ân ve Sünnette kesin bir dille yasaklanmış ve bir Müslümanın faizli işlemler yapması bu yüzden haram sayılmıştır. Ancak bankalar faizli işlemler yapmasına rağmen, bu kurumlarda yapılan bütün işlemlerin haram olup olmadığı İslam hukuku âlimleri tarafından tartışılmıştır.

İslam hukuku âlimleri bankaların iktisadi hayattaki önemini gördükleri için, bankaların faizli işlemler yapması gerekçesiyle bütün işlemlerin caiz olmadığını söylememişlerdir. Bunun yerine ilk aşamada bankalarda hangi işlem yapılabilir ve normalde haram olan faizli işlemlerin hangi durumlarda caiz olduğunu araştırmışlardır.³ Daha sonra ise âlimler bankaları bir kenara atmak yerine İslam’ın ön gördüğü ekonomi modeline uygun banka arayışı içerisine girmişlerdir. Buna isim olarak İslami bankacılık veya İslam bankacılığı adı verilmiştir. Bu bankacılığın en önemli prensibi faizli işlemlere yer verilmemesi ve İslami açıdan caiz olan işlemlerin tercih edilmesidir. Ülkemiz ekonomisinde ise bu bankacılık türü “Katılım Bankası/Bankacılığı” tabiriyle şu anki yerini almıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın en önemli amacı bankalarda ne tür işlemlerin yapıldığını tespit edip, bu işlemleri İslam hukukunun şer’i kaynaklarını ve temel prensiplerini göz önünde bulundurarak İslam hukuku açısından değerlendirmektir. Bu değerlendirme, günümüz banka işlemlerinin klasik İslam hukuku kaynaklarındaki karşılıklarını tespit etmekten ve bu işlemler hakkında günümüz İslam hukukçularının görüşlerine yer

³ M. Ahmet Ez-Zerkâ, A. Muhammed Abdülaziz En-Neccâr, Hayrettin Karaman, **İslâm Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta**, çev. Hayrettin Karaman, İz Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2011, s.26.

vermekten oluşmaktadır. Ayrıca bu araştırmada banka işlemlerine benzeyen İslam hukuku akitlerini ayrıntıya inmeden ana hatlarıyla tanıtmak, banka işlemleriyle ilgili yer alan görüşleri bir araya getirmek ve bu konuda bir literatür oluşturmak amaçlanmıştır. Böyle bir çalışma bankalar aracılığıyla yapılan işlemlerin incelenip, İslam hukuku açısından uygun olup olmadığı ve İslam hukukunda yer alan akit türleriyle benzer yanlarının ortaya konulması bakımından önem arz etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi ve Kaynağı

Bu çalışmada ilk olarak modern bankacılıkla ilgili bazı kaynaklar incelenerek günümüz banka işlemleriyle ilgili bilgiler tespit edilmiştir. Tespit edilen bu işlemlerin karşılıkları bazı klasik ve günümüz İslam hukuku kaynaklarında araştırılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda elde edilen bilgiler çalışmaya dâhil edilmiştir. Son olarak ise banka işlemlerinin İslam hukuku açısından değerlendirilmesi yapılırken bu konuda yapılan çalışmalardan faydalanılmış ve böylece banka işlemlerinin İslam hukukuna göre hükümleri ve İslam hukukundaki karşılıkları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde kaynak olarak günümüz banka işlemlerini konu alan kitaplar ve klasik ve modern İslam hukuku eserlerinden faydalanılmıştır. İkinci bölümde ise günümüz İslam hukukçularının banka işlemleriyle ilgili görüşlerinin yer aldığı çalışmalar ve araştırmalar kaynak olarak kullanılmıştır. Bunların dışında internet üzerinden de konuyla ilgili araştırma yapılmış ve buradan elde edilen bilgilere de çalışmada yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKA VE İSLAM HUKUKU

1.1.BANKA HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE BANKA İŞLEMLERİ

1.1.1.Banka Kavramı

Banka kavramı, bankerlerin ticari işlemleri yürütürken kullandıkları masalara verilen İtalyanca “banko” sözcüğünden geldiği bilinmektedir.⁴ Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde ise banka, “*faizle para alıp veren, kredi, iskonto, kambiyo işlemleri yapan, kasalarında para, değerli belge, eşya saklayan ve ticaret, sanayi, ekonomi alanlarında çeşitli etkinliklerde bulunan kuruluş*”⁵ olarak tanımlanmaktadır.

Günümüzde bankalar çeşitli alanlarda faaliyet gösterdikleri için bugünkü özelliklerini tam manasıyla içine alan bir tanım söylemek oldukça zordur. Bankalar mevduatları bir araya getirir, kredi verir, para ve kredi politikalarını destekler, aracılık yapar, ülkelerin kalkınmasına yardımcı olur, şahısların, iş yerlerinin ve kurumların yatırımlarını yönlendirir ve insanların yaşamlarını kolaylaştıran imkânlar sağlar. Bu sağladığı imkânlar ve özellikleriyle bankanın tanımlanmasında “para üzerinden ticaret yapan işletmeler” ve “sermayeyi az faizle alıp, çok faizle işleten işletmeler” gibi basit söylemler yetersiz kalır.⁶

1.1.2.Banka Türleri

Günümüz şartlarında hızla değişen sosyolojik yapı, yasal düzenlemeler, iktisat ve teknoloji alanlarındaki gelişmeler, bankacılık sistemi içerisinde yapılan işlemlerin artmasını sağlamıştır. Böylece bankalar hukuki özelliklerine, işlevlerine, şube sayılarının çokluğuna göre çeşitli sınıflara ayrılmışlardır.⁷

Günümüzde faizli olup olmamasına göre de bankalar sınıflandırılmaya tabi tutulmuşlardır. Bu ayırım hem İslam’ın yasaklamış olduğu faizli işlemlerden kaçınan

⁴ Alptekin Güney, **Banka İşlemleri**, 9. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2015, s.2.

⁵ Türk Dil Kurumu(TDK), **Güncel Türkçe Sözlük**,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=BANKA, (20.07.2017)

⁶ Güney, s.1.

⁷ Öznur Doğan, **Banka Türleri, Bankacılık Giriş Ve İlkeleri**, (Ed. Ferudun Kaya), 5.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2017, s.71.

şahıslar için hem de konumuz açısından önem arz etmektedir. Konuya bu açıdan yaklaştığımızda bankalar, faiz esaslı bankalar (geleneksel bankalar) ve faizsiz bankalar (katılım bankaları) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Son zamanlarda özellikle İslam'ın muamelat kurallarına bağlı kalan kesimin mali işlemlerinde faizli muamelelerden kaçınıp, faizsiz muameleleri talep etmesi, günümüzde önemli yatırım ve ekonomi aracı olan bankaların sistemi konusunda bir yenilenme ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu ihtiyaçtan dolayı günümüzde bankalar “faiz esaslı bankacılık ya da geleneksel bankacılık” ve faizsiz bankacılık ya da İslami bankacılık” şeklinde iki farklı ayrıma tabi tutulmaktadır. Faiz esaslı bankaların faaliyetlerinin temeli faizli işlemlere dayanır. Bu bankalar belirli bir faiz oranı karşılığında kendilerinin kullanımına bırakılan paraları, daha yüksek bir faiz karşılığında başkalarının kullanımına sunarak faaliyetlerini sürdürürler. Katılım bankaları ise dinine olan bağlılığından dolayı faizli işlemlerden uzak durmak isteyen kişilerin isteklerini karşılayabilmek için oluşturulmuş ve faizli işlemler yapmayan kurumlar olarak tanımlanabilir. Bu tür bankalar Müslüman âlimlerce İslam dininde faizin yasak olmasından yola çıkarak İslami bankacılık ya da faizsiz bankacılık olarak isimlendirilmişlerdir.⁸

1.1.3.Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

İlk bankacılık faaliyetlerinin eski Sümer ve Babil'e dayandığı düşünülmektedir. Maket olarak bilinen ilk banka, M.Ö. 3500'de Sümerler tarafından oluşturulmuştur. Yapılan kazılar sonucunda, maketin rahipler tarafından çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılamak için ilk zamanlar araç-gereç olarak, daha sonraki dönemlerde ise nakdi kredi açıldığı ortaya çıkmıştır. Kazılarda ortaya çıkan belgeler, bir taraftan maketlerin en önemli faaliyetlerinin ödünç ve mevduat kabulü işlemleri olduğu ve maketlerde takas işlemlerinin çok düzenli şekilde yapıldığını göstermekle birlikte, bir hesaptan diğerine transfer, mal belgeleri talimatı, tediye ve teslim emrinin yapıldığını göstermektedir. Aynı zamanda Babil kralının adıyla anılan ve en eski kanunlardan birisi olan Hammurabi Kanunları'nda maketlerdeki borç işlemlerinin nasıl yönetileceği ve borcun ödeme zamanı geldiğinde nasıl tahsil edileceği gibi bankacılıkla ilgili kanunlar da bulunmaktaydı. Bankacılık önceleri yalnızca maketlere

⁸ Güney, s.25.

özgü bir şeyken, daha sonra ticaret yapan bazı zenginlerin de bankacılık faaliyetleri yaptıkları fark edilmiştir. Eski Yunan, Eski Mısır ve Roma’da da banka işlemleriyle ilgilenen kuruluşlar vardı.⁹

Haçlı seferleri zamanında ilerleyişini sürdüren bankacılık faaliyetleri, yeni deniz yollarının keşfedilmesi ve uluslararası ticaretin daha da gelişme olanağı elde etmesiyle 15. yüzyıl sonlarından itibaren yeni alanlara yönelmiş, özellikle Floransa, Venedik, Cenova gibi İtalyan şehirlerinde ciddi gelişmeler göstermiştir.¹⁰ Bu dönemde özellikle İspanyollar tarafından Güney Amerika’dan getirilen altınlarla farklı sikkelerin basılması, Avrupa’daki paraların farklılığı ve ayarlarının düşük olması paralarının birbirlerine göre değerlerinin tespit edilmesinde sıkıntılar oluşturmuştur. Bu paraların ticaretin yaygın olduğu şehirler olan Amsterdam ve Hamburg’a gelmesiyle ortaya çıkan para problemini gidermek için 1609’da Amsterdam Bankası’nın kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu banka modern bankacılığın ilk örneği olarak görülmüştür. Amsterdam Bankası’nın kurulmasının ardından 1637’de Venedik Bankası kurulmuştur. Ayrıca bu dönemde İngiltere’nin Fransa ile yaptığı savaş neticesinde para problemi yaşamasından dolayı bir devlet bankasının oluşturulması ve bu sayede para dolaşımını artırma düşüncesi gündeme gelmiştir. Bu düşünce ilk merkez bankası olan İngiltere Bankası’nın kurulmasını sağlamıştır. 1694’te kurulan İngiltere Bankası ve 1907’de ABD’de kurulan Federal Rezerve Bank ile modern bankacılığın temelleri atılmıştır.¹¹

Ülkemizde Tanzimat’a kadar bankacılığa ait izler bulunmamaktadır. Bun duruma Türklerin özellikle yöneticilik ve askerlik gibi işlerle uğraşıp; sarraflık, ticaret ve bankacılık gibi ekonomiyle alakalı meslekleri gayrimüslimlere devretmelerinin neden olduğu düşünülmektedir.

Osmanlı İmparatorluğunda ilk banka 1847’de sarraf ve Galata bankerleri olarak bilinen kişilerce İstanbul Bankası (Banque de Constantinople) ismiyle kurulmuştur. Bu banka 1852’ye kadar faaliyetini devam ettirmiştir.¹² Cumhuriyetten önce piyasada faaliyet gösteren bankalar, yabancı şirketleri finanse etmek gayesiyle, daha çok yabancı sermaye tarafından ya da yabancı ortaklığıyla kurulmuştur. Osmanlı

⁹ Orhan Kandemir, Dünya’da Ve Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi, **Bankacılık Giriş Ve İlkeleri**, (Ed. Ferudun Kaya), 5.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2017, ss.43-44.

¹⁰ Takan ve Boyacıoğlu, s.3.

¹¹ Kandemir, ss.44-45.

¹² Takan ve Boyacıoğlu, s.4.

zamanında kurulmuş ve şube açarak faaliyette bulunan yabancı bankalardan en önemlisi Osmanlı Bankası'dır. Bu banka, İngiliz sermayesiyle kurulmuş olup dış ülkelerden borç alma konusunda Osmanlı yönetimi ile yabancı sermaye sahipleri arasında aracılık etmeyi amaçlamıştır. Bu bankaya ilk olarak Fransız sermayesi, daha sonra Avusturya sermayesi ortak edilmiştir. Osmanlı Bankası'nın diğer yabancı bankalardan farkı 1836'da İngiliz-Fransız iştiraki şeklinde yeniden kurumsallaşarak bir devlet bankası özelliği elde etmesidir. Bu çerçevede bankaya otuz yıllık bir süre için banknot basma ayrıcalığı verilmiştir. Bunun yanında bankaya bazı merkez bankası gibi görevler verilmiştir. Ancak zamanla böyle önemli görevler üstlenen bankanın yabancı sermaye kaynaklı olması bazı tepkilere yol açmıştır.¹³ İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte, milli bankacılık hareketleri hızlanmıştır. 1908'den 1923'e kadar geçen süre içinde toplamda 24 milli banka kurulmuş olup, bunların 10 tanesi faaliyetlerini sürdürememiş ve kapanmış, 14'ü Cumhuriyet döneminde de faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir.¹⁴

Cumhuriyet döneminde Türk bankacılığı, 1923-1943 dönemi, 1944-1980 dönemi ve 1980 sonrası Türk bankacılığı olmak üzere üç döneme ayrılarak ele alınabilir.

1923-1943 döneminde İş Bankası kurulmuş, Ziraat Bankası anonim ortaklık haline gelmiş, Emlak ve Eytam Bankası kurularak faaliyete geçmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) kurulmuştur. Bu dönem bankacılık faaliyetleri açısından en dikkat çekici özelliği, büyük çaplı ve etkin devlet bankalarının kurulmuş olmasıdır. Bu dönemde özel kanunlarla kurulan devlet bankaları sırasıyla şöyledir: Sümerbank (1933), Belediyeler (İller) Bankası (1933), Etibank (1935), Denizcilik Bankası (1938), Halk Bankası ve Halk Sandıkları (1938).¹⁵

1944-1980 döneminde Türkiye'de özel bankalar oldukça ilerleme göstermiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ticari faaliyetlerin ülkemizde hızlı bir artış göstermesi bankaları daha da gerekli hale getirmiştir. Böylece 1944'te Yapı ve Kredi Bankası, 1948'de Akbank ve Türkiye Kredi Bankası, 1964'te Garanti Bankası kurulmuştur. Bu bankalardan üçü hâlâ varlıklarını sürdürmektedir.¹⁶

¹³ Kandemir, s.46.

¹⁴ Ekrem Erdem, **Para Banka Ve Finansal Sistem**, Detay Yayıncılık, 7. Baskı, Ankara, 2016, s.241.

¹⁵ Takan ve Boyacıoğlu, ss.4-5.

¹⁶ Takan ve Boyacıoğlu, s.5.

1980’li yılların Türk bankacılığında önceki yıllara göre önemli farklılıkların olduğu görülmektedir.¹⁷ Türkiye’de, 24 Ocak 1980 İstikrar Kararlarıyla, iç pazara yönelik üretimin yapıldığı ithal-ikameci sanayileşme yöntemi bırakılarak, piyasa ekonomisine dayanan, dışa açılma temelli ve ihracata yönelik üretimin yer aldığı kalkınma politikası kabul edilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye’nin finansal sistemi ve tabii bankacılık faaliyetleri de hızlı bir serbestleşme ve uluslararası banka ve finans sistemi ile bütünleşme sürecine girmiştir. 1980-1990 yılları arasında finans ve bankacılık alanlarında¹⁸ faiz oranlarının serbest bırakılması, 1982’de Sermaye Piyasası Kanunu çıkarılması, 1986’da İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nın faaliyete geçmesi, 22.07.1983’te Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) kurulması, 02.04.1986’da Bankalararası (İnterbank) para piyasası kurulması gibi bazı önemli gelişmeler yaşanmıştır.¹⁹ 1994’te Türkiye’deki ekonomik krizden dolayı alınan 5 Nisan Ekonomik İstikrar Tedbirleri Kararı’nın ardından üç ticari banka iflas etmiştir. Ardından sektöre yönelik kuşkuların artmasından dolayı bazı tedbirlerin alınması gündeme gelmiştir. Bankacılık sisteminde genel bir krizin engellenmesi için, bankalardaki faizle mevduata % 100 devlet garantisi getirilmiştir. Bu durum hem faiz oranlarının artmasına hem de haksız rekabete neden olmuştur. 2000 yılında alınan bir kararla mevduat ve faize verilen devlet garantisi tedrici olarak azaltılmıştır.^{20 21} Devlet garantisi 2017 itibariyle 100.000 TL’ye çıkarılmıştır.²²

Ülkemizde bankacılık sektöründeki kurumsal ve yasal düzenlemelerin değişen şartlara ve uluslararası standartlardaki gelişmelere uyum sağlaması için Haziran 1999’da yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu bu konuda atılan önemli bir adımdır. Kasım 2000 yılında oluşan kriz sonucu faiz oranlarının ciddi anlamda artması bankacılık sektörünün mali yapısını bozmuştur. Bu kriz sonrasında faiz ve likidite riskinden dolayı önemli problemler yaşayan bankacılık sektörü, Şubat krizinin ardından bunlara ilaveten olarak kur riskinin neden olduğu kayıplarla da karşı

¹⁷ Takan ve Boyacıoğlu, s.6.

¹⁸ Erdem, s.249.

¹⁹ Kandemir, ss.51-52.

²⁰ Takan ve Boyacıoğlu, s.8; Erdem, s.253.

²¹ Kitap, rakam güncellenmeden önce basıldığından dolayı yazarlarımız devlet garantisinin 50.000 TL olduğunu belirtmişlerdir.

²² Ekonomihaber.co, **Banka Mevduatı Devlet Güvencesi 2017**, <http://www.ekonomihaber.co/banka-mevduati-devlet-guvencesi-2017/>, (27.01.2018).

karşıya kalmıştır.²³ Bu krizlerin ardından Nisan 2001’de güçlü ekonomiye geçiş programı uygulanmaya başlamış, 2002 yılının başında 2002-2004 dönemi de dâhil olacak şekilde genişletilmiştir. Bankacılık sistemi önemli bir yeniden yapılanma süreci yaşamış ve özel bankalar 2001 krizinden sonra sermayelerini artırmışlardır. Bankaların işlevlerini düzenleyen mevzuat 2005’te yenilenmiştir. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, ülkemizdeki bankacılık faaliyetlerini uluslararası genel kabul görmüş ilkelere ve uygulamalara büyük oranda yaklaştırmıştır.²⁴

2000’li yıllarda önemli görülen değişikliklerden biri de, mevduat bankalarının alt bileşenlerinin dağılımında meydana gelen ciddi değişimdir. Buna göre, bu yıllarda özel sermayeli banka sayısı 20’den 11’e gerilemiş, buna karşın yabancı banka sayısı 15’ten 17’ye çıkmıştır. Yabancı bankaların şube sayısı 206’dan 2244’e çıkmıştır. Diğer yandan, şube ve çalışan sayıları bakımından kamu bankalarının 1132 şube ve 18155 çalışan sayıları ile rekabet edilemeyen bir liderliğe sahiptirler. Özel bankalarda 485 şube ve 8488 çalışan bulunurken; yabancı bankalarda 132 şube ve 2603 çalışan bulunuyordu. 2011 yılı sonu itibariyle faaliyet gösteren 32 mevduat bankasının 3’ü kamu sermayeli, 11’i özel sermayeli, 17’si yabancı sermayeli, 1’i Fon Bankası ve 13’ü de kalkınma ve yatırım bankasıdır.²⁵

1.1.4.Faizsiz Bankacılık Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi

Son yıllarda faizli bankalar İslam ülkelerinde faaliyetlerini artırınca, İslâm âlimleri Müslüman halkın finansal ihtiyaçlarının karşılanması için yeni bir kuruluş tesis edilmesini önermek yerine mevcut bankalarla işlem yapmanın caiz olup olmadığı konusunda tartışmışlardır. Bazıları bunun haram olduğunu savunurken bazıları ise zaruret prensibinden hareketle faizli bankalarla işlem yapmanın caiz olduğunu öne sürmüştür.²⁶

Faizsiz bankacılık fikri ilk kez 1942 yılında ortaya çıkmıştır. Ortaklık esasına bağlı olan ilk faizsiz banka 1963’te Mısır’ın Myt-Gamr kasabasında, kırsal bölgelerdeki üreticileri tefecilerden kurtarmak gayesiyle Ahmet en-Neccâr tarafından kurulmuştur. Bu faizsiz banka sadece dört sene faaliyet göstermiş ve 1967’de faaliyeti

²³ Kandemir, ss.53-54.

²⁴ Takan ve Boyacıoğlu, s.9.

²⁵ Erdem, ss.264-265.

²⁶ M. Ahmet Ez-Zerkâ ve diğerleri, s.26.

sona ermiştir. 1973 Aralık ayında Cidde’de yapılan İslam Ülkeleri Maliye Bakanları Toplantısı’nda İslam Kalkınma Bankası’nın kurulmasına karar verildi. 20 Ekim 1975’te Türkiye’nin de dahil olduğu 29 İslam ülkesinin iştirakiyle uluslararası düzeyde ilk faizsiz banka kurulmuştur.²⁷ Daha sonra 1975 yılında Dubai İslam Bankası, sadece kamu altyapısı için finansman kaynağı sağlayan İslam Kalkınma Bankası yanında ilk tam teşekküllü İslam Bankası olarak faaliyete başlamıştır. Ancak, bu dönemde faizsiz bankacılık alanında dikkat çeken gelişme, Faysal ve Dallah Al Baraka gruplarının İslam ülkeleri ve Avrupa’da birçok faizsiz banka yönetimini elinde bulundurması olmuştur. Bunun ardından Körfez ülkelerinde birçok şirket İslami finans alanına girmiş ve faize karşı olan kesimin yatırım yapmasını sağlamıştır. Bu arada, Pakistan’da 1979’da faizsiz sistemin oluşturulmasını amaçlayan bir bildiri yayınlanmış ve 1983’te bu sisteme geçilmiştir. Yine aynı yıllarda, Malezya gibi bazı ülke yöneticilerinin destekleri ile oluşturulan faizsiz banka ve finansman kurumları, özellikle Doğu Asya’nın sahip olduğu kültür ve teknolojik imkânların birleştirilmesine ve bu suretle bölgenin ekonomik önemli bir sıçrama yapmasında lokomotif rol üstlenmişlerdir.²⁸

Ülkemizde ise ortaklığı esas alan bankalar, Özel Finans Kurumları ismiyle, Bankalar Kurulu’nun 16.12.1983 tarih ve 83/7506 sayılı Kararnamesi’ne dayanılarak kurulmuştur. Özel Finans Kurumları 17.12.1999 tarih ve 4491 sayılı Bankalar Kanunu ile ilk defa Bankalar Kanunu’na dâhil edilmiştir. 29.05.2001 tarih ve 4672 sayılı kanun ile de Özel Finans Kurumları Birliği kurulmuştur. 02.07.2005 tarih ve 5387 sayılı Bankalar Kanunu ile Özel Finans Kurumları’nın adı Katılım Bankası, Özel Finans Kurumları Birliği’nin adı ise Türkiye Katılım Bankaları Birliği olarak güncellenmiştir.²⁹

1.1.5.Geleneksel Bankalarda İşlem Türleri

Tespit edebildiğimiz kadarıyla bankalarda genel olarak; mevduat, kredi alma, sigorta, kiralık kasa, havale-ödeme, döviz-altın alım satımı, tahvil, kredi kartı, çek-senet, teminat mektubu verme, fon ve repo gibi işlemler yapılabilmektedir.

²⁷ Güney, s.26.

²⁸ Mustafa Canbaz, Katılım Bankacılığı Ve Türkiye’deki Gelişimi, **Bankacılık Giriş Ve İlkeleri**, (Ed. Ferudun Kaya), 5.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2017, s.156.

²⁹ Güney, ss.26-27.

1.1.5.1.Mevduat Hesabı İşlemleri

Köken olarak Arapça bir kelime olan mevduat, tevdi sözcüğünden türemiş ve herhangi bir şeyi bir yere emanet etme anlamına gelmektedir. Ancak her türlü menkul değer, belge ve paranın açık ya da gizli şekilde emanet edilmesinin haricinde sadece paranın bankalara emanet edilmesi, kanunca mevduat olarak kabul edilmektedir. Bankacılık faaliyetleri açısından bakıldığında belli bir yazılı mevduat sözleşmesi çerçevesinde banka nezdinde açılan hesaba mevduat hesabı, taraflar arasındaki kurulan ilişkiye ise mevduat ilişkisi denir.³⁰

Mevduat olarak yatırılan paralar Türk parası veya yabancı para (döviz) olabilir. Günümüzde arzu eden her insan, istediği bir bankada döviz tevdiat hesabı açtırabilir. Şu anki mevzuata göre; Türk Lirası ve yabancı para mevduat hesaplarına uygulanan mevduat munzam karşılık oranları değişiklik göstermektedir. Bu oran Türk Lirası için %6, döviz için %11 olarak uygulanmaktadır.³¹

Bankalara kesin bir tarih belirlemeksizin her hangi bir zaman çekilmek amacıyla yatırılan paralara vadesiz mevduat hesabı denir.³² Vadesiz mevduat hesapları herhangi bir vadeye tabi olmaksızın, mevduat sahibinin gerek duyduğunda bankadan çekebileceği ve genellikle banka tarafından faiz tahakkuk ettirilmeyen hesaplardır. Dolayısıyla bu hesaplara tutulan mevduatların likiditesi çok yüksektir yani bu bankalarda her zaman işlem yapılabilir. Özellikle ATM'lerin oldukça yaygın olduğu günümüzde bu hesaplar neredeyse her an kullanıma hazırdır.³³ Vadesiz mevduat hesabındaki paranın temsil ettiği satın alma gücü istenildiğinde nakit olarak çekilebileceği gibi hesabın banka kartı kullanılarak bankaya bir ödeme emri verilebilir. Böylece bu hesaba sahip olanlar yanlarında nakit para bulundurmaksızın bankalarla anlaşmalı işyerlerinde alışveriş yapabilirler. Bu şekilde kullanılan paraya ise kaydı para denir.³⁴

Vadesiz mevduat hesabından her zaman para çekilebileceği için bankaların bu paralardan yararlanma olanakları vadeli mevduata göre biraz daha azdır.³⁵

³⁰ Güçlü Okay, Temel Bankacılık Hizmet Ve Ürünleri, **Bankacılık Giriş Ve İlkeleri**, (Ed. Ferudun Kaya), 5.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2017, s.26.

³¹ Takan ve Boyacıoğlu, s.112.

³² Güney, s.43.

³³ Erdem, ss.166-167.

³⁴ Orman, s.22.

³⁵ Güney, s.43.

Bankalara ya da diğer finans kurumlarına yatırılan günden itibaren belli bir zaman geçtikten sonra çekilmek üzere gerçek ve tüzel kişiler tarafından yatırılan paralara vadeli mevduat denir.³⁶ Bu hesap bir ay, üç ay, altı ay, bir yıl ve bir yıldan daha fazla vadeli şeklinde açılabilir. Banka yatırımcıya bir aylık, üç aylık, altı aylık ve senelik faiz öder.³⁷

Bu tür mevduatlarda banka, mudiye ne zaman ödeme yapacağını önceden bilir. Bu sayede böyle mevduat türünde tevdi edilmiş paraları kullanmaları vadesiz hesaba göre daha kolaydır. Dolayısıyla bankalar vadeli mevduat sahiplerine faiz öderler.³⁸

Vadeli mevduata benzer ihbarlı mevduat ve birikimli mevduat hesapları da bulunmaktadır. Bunlardan birisi ihbarlı mevduat, diğeri ise birikimli mevduattır. Bankalara ancak bilgi verilen tarihten belli bir süre geçtikten sonra çekilmek şartıyla yatırılan paralara ihbarlı mevduat adı verilir. Misal olarak, yedi gün ihbarlı mevduat demek; ihbar tarihinden itibaren istenildiği zaman geri alınabilen mevduat demektir. Başka bir anlatımla, ihbarlı mevduatın en düşük vadesi yedi gündür. Birikimli mevduat, şartları anlaşma ile belirlenen, aylık veya üç aylık sürelerde hesaba para yatırma olanağı sağlayan ve asgari beş yıl vade ile açılan mevduat hesabıdır.³⁹

1.1.5.2.Kredi İşlemleri

Kredi sözcüğü günlük hayatta genellikle, güven ve itibar manasında kullanılmaktadır. Genel anlamıyla kredi, belirlenen bir tarihte ödeme yapma sözüyle mal, hizmet veya satın alma gücü elde edilmesi biçiminde tanımlanabilir.⁴⁰ Bankacılık sektöründe ise kredi, bir bankanın elde edeceği bilgilerle sonucunda gerçek ya da tüzel kişilere; yasaları, kendi kurallarını ve kaynaklarını göz önünde bulundurarak belirli bir teminat karşılığında ya da teminatsız olarak para, teminat ya da kefalet verme şeklinde sağladığı limit veya imkân olarak tanımlanmaktadır. Kredileri bir başlık altında toplamak mümkün olmamaktadır. Krediler; nitelikleri, vadeleri, teminatları, izinleri, kaynakları ve kullanma amaçları açısından sınıflandırılmaktadır. Bizim konumuz

³⁶ Takan ve Boyacıoğlu, s.112.

³⁷ Okay, s.27.

³⁸ Güney, s.43; Takan ve Boyacıoğlu, s.112.

³⁹ Takan ve Boyacıoğlu, ss.11-12.

⁴⁰ Güney, ss.79-83.

itibariyle krediler kullanım amaçlarına göre ele alınmıştır. Kullanma amacı açısından krediler ise tüketici kredileri (bireysel krediler) ve ticari krediler (kurumsal krediler) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁴¹

Tüketici kredileri, bankaların esas kişilere kullandırdıkları kredilerdir.⁴² Araç kredisi, konut kredisi ve kişisel ihtiyaç kredisi bu tür kredilerdendir.⁴³ Araç kredisi, sıfır ya da ikinci el taşıt almak için kullandırılan kredilerdir. Konut kredisi, bankaların kendi öz kaynaklarından konut alan kişilere verdikleri bireysel kredilerle, ipoteye dayanan bireysel konut kredileri ve konut sektörünü kredilendirmeye yetkili kamu iktisadi teşebbüsü konumundaki bankaların kendi sistemleri dâhilinde verdikleri kredilerdir. Kişisel ihtiyaç kredileri ise gerçek şahıslara ticari işlemlerde kullanılmamak şartıyla, mal ve hizmet alımları için verilen kredilerdir.⁴⁴

Tüketici kredileri içerisinde değerlendirilen, oldukça talep gören ve tüm dünyada mortgage olarak bilinen konut kredileri, uzun vadeli düşük faizli konut edinimi nedeniyle verilen ipotekli kredilerdir. İpoteğe dayalı konut kredileri olarak da bilinen bu kredilere bizim sistemimizde gayrimenkul rehini de denir. Diğer bir deyişle ipoteye dayalı konut kredileri, konut sahibi olma arzusunda bulunan şahıslara finans kuruluşlarınca konut üzerinden oluşturulacak ipotek karşılığında, 30 yıla kadar varan uzun vadeli konut kredilerin kullandırılmasına dayanmaktadır. Kredilerden kaynaklanan alacaklar ipoteye bağlı menkul kıymetler kuruluşlarına aktarılmakta ve bu kuruluşlar bu alacaklar karşılığında varlığa dayalı menkul kıymet ya da ipotek yatırım fonu çıkararak satmaktadırlar.⁴⁵

Ticari krediler ise ticaretle uğraşan kişilere, bu işlerinde ihtiyaç duydukları finansmanı sağlamak için açılan kredilerdir. Ticari kredilerin, işletme kredisi, yatırım kredisi, ihracat kredisi, döviz kredisi, tarım kredisi ve sanayi kredisi gibi çeşitleri bulunmaktadır.⁴⁶

⁴¹Tolga Ulusoy, Kredi Türleri, **Bankacılık Giriş Ve İlkeleri**, (Ed. Ferudun Kaya), 5.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2017,ss.278-284.

⁴²Güney, s.83.

⁴³Güney, s.83; Ulusoy, s.283.

⁴⁴Ulusoy, s.283.

⁴⁵Erdem, s.66.

⁴⁶Ulusoy, s.284.

1.1.5.3.Sigorta İşlemleri

Sigorta, bir riskin uzmanlaşmış bir kuruluşa belirli bir parasal değer karşılığında transfer edilmesidir. Sigortacılık bir risk paylaşım sistemidir. Bir sigorta şirketi benzer riskleri bir araya getirerek, yani kişilere sigorta poliçesi satarak bir risk havuzu oluşturur. Bir araya getirilen bu risklerin yönetilmesi risklerin bireysel olarak yönetilmesine göre daha pratik ve ucuz olabilir. Piyasada farklı riskler için satılmakta olan pek çok sigorta ürünü bulunmaktadır. Genel olarak sigortanın; araç sigortası, konut sigortası, sağlık sigortası, ferdi kaza sigortası, işyeri sigortası, kredi sigortası ve hayat sigortası gibi ürünleri bulunmaktadır.⁴⁷ Son zamanlarda devletin teşviki ve kişilerin de buna yönelmesiyle Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) de sigorta kapsamı içerisinde yerini almıştır. BES, bir kimsenin kendi emekliliğini planlamasını sağlayan, emeklilik imkânı olan kişilere de ikinci emeklilik imkânı sağlayıp geleceklerini güvence altına almayı isteyen, 18-75 yaş aralığındaki herkesi kapsayan ve özel sektör tarafından yönetilen, devlet teşvikli bir sigorta türüdür.⁴⁸

Bankalar doğrudan sigorta hizmeti vermemekle beraber finansal bir aracı sıfatıyla acentesi oldukları sigorta şirketlerinin sigortacılık hizmet ve ürünlerini şube ve diğer dağıtım kanalları yoluyla müşterilerine pazarlamaktadır. Bankalar bu pazarlama fonksiyonu ile sigorta şirketlerinden aracılık komisyonu elde etmektedirler.⁴⁹

Bankalar genellikle, nakit ve nakde çevrilebilir değerler karşılığı krediler hariç olmak üzere, açmış oldukları kredilerde gerçek kişi müşterilerinin herhangi bir sebeple vefat etmeleri durumunda mirasçılarıyla müşterek ve müteselsil kefillerin kredi borcu yüzünden zor durumda kalmalarını engellemek için hayat sigortası yaptırmaktadırlar. Ayrıca bankalar, hayat sigortası dışında alınan maddi teminatlarda yaşanabilecek riskleri azaltabilmek için taşıt kredilerinde rehin edilen araca kasko sigortası; konut kredilerinde veya teminat olarak konut alınması halinde de konut için konut sigortası yaptırmaktadırlar.⁵⁰

⁴⁷Mahir Çipil, **Sigorta**, Optimist Yayınları, İstanbul, 2011, ss.17-44.

⁴⁸Zeynep Kızılgöçer, **Bireysel Emeklilik Sistemi Ve Bireysel Emeklilik Sistemindeki Sigorta Şirketlerinde Fon Yönetimi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014, s. 21.

⁴⁹Okay, s.36-37.

⁵⁰Güney, s.122.

1.1.5.4.Kiralık Kasa İşlemleri

Elinde bulundurdıkları kıymetli madenler, mücevherler, tahvil, hisse senedi, kıymetli evraklar gibi her türden değerli eşyalarını veya belgelerini saklamak ve bu sakladıklarını gizlilik içerisinde olmasını isteyen kimselere yönelik olarak bankalar kiralık kasa hizmeti vermektedirler. Bankalar müşterilerine sağladıkları bu hizmetten dolayı ücret talep ederler. Kiralık kasalar banka şubelerinde gizliliği ve güvenliği tam olan özel bölmelerde bulunur. Kiralık kasa isteyen ve bu talebi banka tarafından kabul edilen müşteri ile banka arasında bir sözleşme yapılır. Müşteri ile kiralık kasa sözleşmesi yapıldıktan sonra, müşteri ile birlikte kullanılacak kasa kullanıma hazır olduğu tespit edildikten sonra müşteriye biri asıl biri yedek olmak üzere iki anahtar verilir. Müşteriye verilen anahtar haricinde bankanın kendisinde kılavuz anahtar bulunur. Bu iki anahtar bir araya gelmeden kasa açılmaz.⁵¹

1.1.5.5.Havale (Para Transferi) Ve Ödeme İşlemleri

Geniş anlamıyla havale, bir kişi veya kurumun belli miktardaki bir parayı, bir banka ya da postane aracılığıyla başka kişi veya kuruma ödetmesi işlemidir. Bankacılıkta havale ise herhangi bir yerden başka bir yere para transfer etmektir.⁵² Borçlar kanununa göre havalede üç taraf bulunmaktadır. Birincisi havale emrini veren taraf havale amiri; ikincisi kendisine havale yapılan havale lehdarı; üçüncüsü ise havale ödemesini yapan taraf bankadır. Havale herhangi bir biçime bağlı değildir. Havaleye ilişkin iradenin herhangi bir şekilde açıklanması yeterlidir.⁵³

Bilgisayarın icadıyla birlikte, ödemelerde elektronik fon transferinin kullanılması güven, zaman ve maliyet konularında büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Bu amaçla kullanılan araçların başında ise otomatik para çekme makinaları (ATM), ATM ve kredi kartları, gelmektedir. Kısacası, EFT olarak bilinen elektronik fon transferleri, her zaman şube içerisinde banka personeline ihtiyaç duyulmaksızın yapılabilen genellikle internet üzerinden yapılan ödemeleri kapsamaktadır. Bütün bu gelişmelerin sonucunda bankacılık işlemlerinde şube dışı bankacılık hızla

⁵¹ Güney, s.58-59.

⁵² Takan ve Boyacıoğlu, s.132.

⁵³ Güney, s.56.

yaygınlaşmış ve şimdiden dünyada bankacılık işlemlerinin üçte ikisinden fazlası şube dışında gerçekleşir olmuştur.⁵⁴

EFT sistemi bir bankadan diğerine TCMB aracılığı ile Türk Lirası cinsinden para transferlerinin ve bu transferlerle alakalı bankalar arası bazı işlemlerinin elektronik ortamda yapılmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Bu sistem yurtiçi fon transferlerinin hızlı, güvenilir ve ekonomik bir şekilde gerçekleşmesini sağlar. EFT ile bir bankadan diğer bankaya yapılan havale bankaların kendi şubeleri arasında yaptığı gibi gerçekleşir.⁵⁵

Bankalarda ödeme ve tahsilat hizmetleri olarak şunlar yapılabilmektedir:

- Elektrik, su, doğalgaz, telefon faturalarının tahsilatı;
- Gelir vergisi, taşıt vergisi, katma değer vergisi, kurumlar vergisi, damga vergisi, , çöp vergisi ve benzeri vergilerin tahsilatı;
- Okul, dernek ve benzeri kuruluşlara ödenmesi gereken aidatların tahsilatı;
- Sosyal Güvenlik Kurumlarına ait sigorta primi ödemeleri, trafik cezaları, idari para cezaları ve benzeri ödemeler;
- Anlaşmalara bağlı olarak kurumlara ait maaş ödemeleri.⁵⁶

1.1.5.6.Döviz Ve Altın (Kambiyo) İşlemleri

Kambiyo sözcüğü Latince değiştirmek anlamına gelen “cambiare” fiilinden türetilmiştir. Bir milli paranın yabancı paraya dönüştürülmesi ile ilgili bütün işlemler kambiyo işlemi olarak nitelendirilmektedir. Yabancı para cinsinden nakit para, kaydı para, altın ve menkul değerler üzerinden yapılan işlemlerin tümü kambiyo işlemi kapsamına girmektedir. Efektif, banknot şeklindeki yabancı ülke paralarıdır. Döviz, Türk Parası Kıymetini Koruma hakkında 32 sayılı kararda, efektif dâhil yabancı parayla ödemeyi sağlayan her türlü evrak, hesap ve vasıtalar şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım genel olarak döviz kavramını ifade etmektedir. Dar anlamıyla döviz, efektif dışında, yabancı ülke paraları cinsinden ödeme yapılmasını sağlayan her türlü evrak, hesap, ve vasıtaları içerir. Bunlar, yabancı ülke parası üzerinden düzenlenmiş çek,

⁵⁴ Erdem, s.16-17.

⁵⁵ Güney, s.58.

⁵⁶ Okay, s.36.

poliçe vb. ödeme araçları ile yabancı para havaleyi kapsamaktadır. Uygulamada ise dövizle efektif fiyatları farklıdır. Efektifin nakli riskli ve masraflı olduğundan bankalar efektifleri daha düşük kurdan alıp, daha yüksek kurdan satmaya çalışırlar. Uluslararası ödemelerin büyük bir kısmı karşılıklı olarak kaydı şeklinde döviz transferi yapılır. Bu sayede alınan efektiflerin kısa sürede döviz haline getirilmesi, işlemlere hız ve kolaylık sağlamaktadır.⁵⁷

Bankalar efektif alım-satım işlemlerinin yanı sıra türev döviz piyasası işlemleri de yapmaktadırlar. Döviz cinsi üzerinden yapılmakta olan türev işlemlerini şöyle sıralayabiliriz:

- Forward (Vadeli) İşlemler: döviz kuru riskinden korunmak için en çok kullanılan yöntemdir. Forward döviz işlemi; bir banka ve müşterisi arasında belli meblağdaki yabancı paranın, belli bir zamanda alım veya satımı için yapılmış anlaşmadır. 3 günden, 5 yıla kadar her hangi bir gelecek tarih için forward anlaşması yapılabilir.
- Futures İşlemler: Forward işleminden farklı değildir. Aralarındaki en önemli fark ise bu işlemin organize piyasalarda yapılıyor olmasıdır.
- Döviz Opsiyonu: Belli bir para biriminden belli bir miktarı belli bir tarihte, önceden belirlenmiş döviz kurundan alma veya satma hakkı döviz opsiyonu olarak adlandırılır. Opsiyonlar belirli standartların olduğu borsalarda alınıp satılmaktadır.
- Döviz Swap İşlemleri: Bu işlemler, bir para cinsinden nakit ihtiyacının kur riski alınmadan karşılanması amacıyla yapılır. İki taraf arasında belli bir yabancı paranın diğer para mukabilinde taraflar arasında anlaşılan swap kuru üzerinden ve anlaşmanın bitiminde aynı şekilde geri ödenmek koşuluyla değiştirilmesi işlemi döviz swapı olarak adlandırılır.
- Arbitraj: Fiyat farklılıklarından yararlanmak üzere bir döviz cinsinin farklı piyasalarda alınıp satılmasıdır.⁵⁸

Bu işlemlerin haricinde günümüzde yaygınlaşan ve bankalar aracılığıyla yapılabilen forex (foreks) işlemleri de vardır. Forex, Türkçe döviz piyasaları manasına

⁵⁷ Takan ve Boyacıoğlu, s.282.

⁵⁸ Güney, ss.140-141.

gelmektedir. Dünyanın en geniş ve en likit finans piyasası olarak görülen bu piyasada başta ülkelerin para birimleri olmak üzere altın, gümüş, gümüş gibi kıymetli madenler; mısır ve pamuk gibi zirai ürünler; bakır ve alüminyum gibi metaller; petrol, doğalgaz gibi emtialar çok büyük alanda kendisine yer bulan yatırım araçları işlem görmektedir. Forex işlemlerini diğer türev işlemlerinden ayıran en önemli özellik kaldıraç sistemine sahip olmasıdır. Kaldıraç sistemi, yatırımcıya yatırdığı paranın belli bir katına kadar işlem yapma olanağı sağlar. Böylece yatırımcı az parayla daha büyük hacimli işlemler yapabilir. Forex piyasasında 50 bin TL ve üstünde teminatla 10/1 kaldıraç kullanarak işlem gerçekleştirilebilmektedir. Mesela 60 bin TL ile 10/1 kaldıraç kullanarak 600 bin TL'lik işlem gerçekleştirilebilmektedir.⁵⁹

Bankalar, döviz alım satımı yaptıkları gibi açtıkları altın hesaplarında kaydı olarak altın alım satımı da yapabilmektedirler.⁶⁰

1.1.5.7. Tahvil İşlemleri

Tahviller, devlet tahvili ve şirket tahvili olarak ikiye ayrılmaktadır. Devlet tahvilleri, devletin bütçe açıklarını karşılamak amacıyla uzun vade için ihraç etmiş olduğu iç borçlanma enstrümanlarıdır. Hazine tarafından halka açık ihale usulüyle satılırlar. Devlet tarafından garanti edilen bir senet olduğundan oldukça talep edilir ve likiditesi fazladır. Devlet tahvili, kriz dönemleri dışında hazinenin borçlanmasında tercih edilen bir araçtır. Tahvil vade sonuna kadar elde tutulduğunda, belli bir faiz kazancı elde edilir. Devlet tahvilleri bir, bir buçuk, iki ve üç yıl vadeli olarak halka arz edilir ve bir seneden uzun vadeli olanlar altı ayda bir faiz ödemesi yaparlar. Şirket tahvilleri ise, piyasada popülerlik kazanmış şirketler tarafından finansman amacıyla çıkarılır. Piyasada geçerli olan standart faiz oranı ve vade dikkate alınır. Tahvil ihracı, bazı kriterlerinden dolayı ve pahalı olduğu için her şirket tarafından çıkarılamaz ya da tercih edilmez. Ayrıca, devlet tahviline göre likiditesi daha düşük ve riski daha fazla olduğu için, ikincil piyasada daha az tercih edilir. Şirket tahvillerinin satışı genellikle yükleniciler tarafından üstlenilir ve garanti edilir. Yüklenicilik işlevini günümüzde çoğunlukla bir yatırım bankası ya da yatırım bankalarından müteşekkil bir şirketler birliği yerine getirir. Şirket tahvilleri değiştirilebilir tahvil (hisse senedi ile de

⁵⁹ Gcmforex, Sorularla Forex, <https://www.gcmforex.com/egitim/sorularla-forex/>, (03.02.2018)

⁶⁰ Okay, s.41.

değiştirilebilen), ve değişir değerli tahvil (değeri enflasyon oranına göre değişebilen) olarak bir ayırıma tabi tutulabilirler.⁶¹

1.1.5.8.Debit (Banka) Kart Ve Kredi Kartı İşlemleri

Debit kart, kart hamilinin alacaklı cari hesabı üzerinden kullandığı banka kartı türüdür. Bu kartlar ATM'lerden para çekmek üzere; ilk olarak 1950'lerde kullanılmaya başlanmış, 1980'li yılların sonlarına doğru yaygınlaşmış ve 1990'lı yılların ortasından itibaren hızlı bir şekilde artmıştır. Bu tür kart sahiplerinin bankada alacaklı cari hesabı bulunması ve harcama yapacak ise bunu karşılayacak düzeyde de parasının olması gerekmektedir. Kişinin harcama yaptığı tutar hesap bakiyesinden düşmektedir. Diğer bir anlatımla, bununla kart hamili sadece bankadaki parasını kullanabilmekte ve yanında para taşıma külfetinden kurtulmaktadır.⁶²

Bankalar ve diğer finans kuruluşlarının müşterilerine sundukları kredi kartları, alışverişlerde kullanılabilen bir ödeme aracı olup, arzu edildiğinde bankanın belirlemiş olduğu limite kadar kredi kullanabilme ve para çekme olanağı sağlayan bir kredi aracıdır. Kredi kartı, kart sahiplerine kredili ve vadeli alışveriş imkânı, ödeme rahatlığı ve nakit avans, yüksek meblağlı para taşıma zorunluluğundan kurtulma olanağı gibi önemli kolaylıklar sağlar. Bu kartla alışveriş sayesinde kart kullanıcıları yaptıkları alışverişlerinin geri ödeme müddetini uzatıp, zamana yayarak kredi kullanabilmektedirler. Kart sahipleri kredi kartıyla nakit para ihtiyaçlarını karşılamak için bankanın izin vermiş olduğu limit miktarınca nakit kredi de alabilirler. Kredi kartı kuruluşları genel olarak bankalara dayalı olarak faaliyet göstermektedirler. İşyerleri bankalarla sözleşme yaparak belirli komisyon vermeyi kabul ederler ve kredi kartıyla ödeme sistemine üye olurlar. Üye işyeri açısından da kredi kartı önemli faydalar sağlamaktadır. Üye işletmeler veresiye mal satmak zorunda kalmadığından nakit paraya daha kolay ulaşmaktadır. İşyeri malını kredi kartına taksit yaparak malını sattığında bankanın ödeme garantisi bulunduğundan risk almamaktadır. Kredi kartı işlemlerinde dört taraf bulunmaktadır;

- Kredi kartını müşterisi adına üreten banka veya mali kuruluş;
- Adına kredi kartı çıkarılan banka müşterisi;

⁶¹ Erdem, ss.63-64.

⁶² Takan ve Boyacıoğlu, ss.320-321.

- Bankayla kredi kartı sözleşmesi yapan üye işyeri;
- Üye işyerinden satış belgelerini satın alan banka veya malî kuruluş.⁶³

1.1.5.9.Çek Ve Senet İşlemleri

Çek, genel olarak para dolaşımını kolaylaştıran, hızlandıran, ödeme aracı niteliğinde bir kıymetli evraktır. Türk Ticaret Kanunu'na (TTK) göre çek; üzerine yazılmış belli tutardaki paranın çek sahibine veya belirli bir şahsa ya da emrine görüldüğünde ödenmesi konusunda ancak bir banka üzerine keşide edilebilen ve kanunla tespit edildiği şekilde düzenlenen, görüldüğünde ödenecek bir kambiyo senedidir. Çek; getirildiğinde ödeme yapılacak bir ödeme aracı olması yanında, ülkemizdeki uygulamada bir borç senedi gibi vadeli olarak da düzenlenmektedir. Çekte üç taraf yer almaktadır. Bunlar; çeki düzenleyen (keşideci), çekin üzerindeki yazılı değer kendisine ödenecek olan (lehdar ya da hamil), çekin değerini ödeyecek olan banka (muhatap). Çekte muhatap olarak ancak bir banka gösterilebilmektedir.⁶⁴ Bankaların çek kullanımına aracılık etmelerinin birçok faydaları vardır. Çek kullanan bir insan yanında nakit para taşımak zorunda kalmaz. Çek paranın muhafaza edilmesini sağlar, paranın transferini kolaylaştırıp nakit hareketini sınırlandırır ve bankaların kasalarında bulundurmamak zorunda oldukları para azalır.⁶⁵

Senet bir ödeme emridir ve TTK'de kıymetli evrakların içinde sayılmaktadır.⁶⁶ Günlük yaşamda, çeşitli alış veriş işlemleri veya diğer borç-alacak ilişkileri nedeniyle şahıslar arasında senetler ve diğer belgeler düzenlenir.⁶⁷ Bankalar, ellerinde bulunan senetleri vadesi dolduğunda nakit paraya çevirmek isteyen müşterilerine, senetlerini tahsil hizmeti verirler. Bu işlemlere aracılık ederken bankaların yaptığı sadece hizmet vermektir. Bankalar bu hizmeti belli bir komisyon karşılığında verirler. Bu hizmetin esas konusu; basit veya vesikalı senet bedellerinin müşteri nam ve hesabına tahsil edilmesidir. Tahsil senetleri adını alan bu senetler; bono, poliçe veya emre muharrer

⁶³ Güney, ss.125-129.

⁶⁴ Takan ve Boyacıoğlu, s.127.

⁶⁵ Güney, s.61.

⁶⁶ Güney, s.75.

⁶⁷ Takan ve Boyacıoğlu, s.137.

senet olabileceği gibi, fatura, adi makbuz, yük senedi, sigorta poliçesi, ambar veya posta makbuzu gibi belgeler de olabilir.⁶⁸

1.1.5.10. Teminat Mektubu Verme İşlemleri

Bankaların gerçek veya tüzel kişiler lehine bir işin yerine getirilmesi, bir malın teslimi ya da bir borcun ödenmesi gibi konularda muhatap kuruluşlara karşı düzenledikleri ve söz konusu olan sözleşmenin yerine getirilmemesi durumunda mektup bedelinin kesin bir şekilde ödenmesi zorunluluğunu kapsayan garanti evraklarına, teminat mektubu denir. Banka teminat mektubu vererek müşterilerine garanti sunmuş olur. Bankasından teminat mektubu alan bir müşteri, bankanın sahip olduğu güven ve itibarını kullanma hakkını elde etmiş olur. Teminat mektubu lehtarın borcunu sözleşmeye uygun olarak yerine getireceğini, yerine getirmediği takdirde muhatabın uğrayacağı zararı tazmin için verilir. Teminat mektubu paraya çevrildiğinde ise gecikme faiziyle tahsil edilir. Teminat mektubunda dört taraf bulunur. Bunlar; banka (garanti veren), muhatap (garanti alan), lehdar (amir borçlu), kontrgaranti (alınan teminat).⁶⁹

1.1.5.11. Yatırım Fonu İşlemleri

Yatırım Fonları, halktan para toplayarak yatırılan kaynakları sermaye piyasası araçları ile ulusal ve uluslararası borsalara yatırılan altın ve diğer kıymetli madenlerden meydana getirdikleri portföylere yönlendirilen fonlardır. Bu fonlar, yatırım şirketleri tarafından idare edilmekte ve elde edilen gelirler pay sahiplerinin ellerindeki katılma belgelerine göre dağıtılmaktadır. Sermaye Piyasası Kurulu'na (SPK) göre yatırım fonları, katılma payı karşılığında halktan toplanan paralarla, katılma payı sahipleri adına, riskin dağıtılması prensibi ve inançlı mülkiyet esaslarına göre, portföy işletme gayesiyle oluşturulan mal varlığıdır. Bu tanım doğrultusunda tahvil/bono, hisse senedi, ters repo ve özel sektör borçlanma araçları gibi sermaye piyasası araçlarından ve altın ile diğer kıymetli madenlerden meydana gelen portföyler en çok tercih edilen yatırım fonu bileşenleridir. Yatırım fonları, A ve B Tipi olmak

⁶⁸ Güney, s.75.

⁶⁹ Güney, ss.102-103.

üzere temelde iki farklı türden oluşmaktadır. Bu ayrıma göre A tipi yatırım fonları, portföy değerinin aylık ağırlıklı ortalama bazında en az % 25'ini hisse senetlerine yatıran fonlar olurken; riskleri de yüksektir. B tipi fonlarda ise bu tür şart aranmamakta, en fazla %25 oranında hisse senetlerini bünyesinde barındırmakta ve riski düşük devlet tahvili ve hazine bonolarının ağırlıklı olması itibariyle A tipi fonlara göre daha düşük getiri sunmaktadır.⁷⁰

1.1.5.12.Repo (Geri Alım-Satım Anlaşması) İşlemleri

Repo (repurchase agreement) bir menkul kıymetin belli bir zaman sonra geri alınmak kaydıyla satılması işlemi olarak tanımlanmaktadır. Bu işlemin tersi olan ters repo ise, bir menkul kıymetin belli bir zaman sonra geri satılmak üzere alınması işlemidir.⁷¹ Bu işleme hazine bonusu, devlet tahvili ve finansman bonusu gibi menkul kıymetler konu olur.⁷² Bankalar, müşterilerinin verdiği talimatla repo işlemlerinde aracılık hizmetini 09.30-17.00 saatleri arasında sunmaktadırlar.⁷³ Satılan menkul değerler, banka tarafından müşteri adına saklanmakta ve menkul değerlerin kararlaştırılan vadede geri satın alınacağına ilişkin taahhüdü de taşıyan bir makbuz müşteriye verilmektedir.⁷⁴ Bankalar, tek gecelik repodan; bir aylık repoya kadar farklı vade seçenekleri sunarlar. Günlük ya da gecelik uygulanan faiz oranına gecelik faiz oranı denir.⁷⁵ Repo faiz oranları ise bankadan bankaya ve ekonominin içinde bulunduğu şartlara göre değişmektedir.⁷⁶

Reponun işlem gördüğü kaynaklar devlet tahvili ve hazine bonusu gibi yüksek kaliteli menkul değerler olduğu için, geri ödenmeme riski oldukça azdır. Repo, bir menkul değere dayandığı için; mevduat olarak görülmez ve mevduat sigortası kapsamına dâhil edilmez. Bundan dolayı, repo yoluyla fon toplamak, mevduat kabulü yoluyla fon toplamaktan daha az maliyetlidir.⁷⁷ Son yıllarda Türkiye'deki bankaların

⁷⁰ Okay, ss.39-40.

⁷¹ Okay, s.39.

⁷² Takan ve Boyacıoğlu, s.139.

⁷³ Okay, s.39.

⁷⁴ Takan ve Boyacıoğlu, s.139.

⁷⁵ Erdem, s.53.

⁷⁶ Okay, s.39.

⁷⁷ Erdem, s.53.

repo işlem hacmi oldukça artmıştır. Bankalar bu işlemle, hem kaynak temin etmekte hem de kâr elde etmektedirler.⁷⁸

1.1.6.Katılım Bankalarında İşlem Türleri

Katılım bankalarının yapmakta oldukları bankacılık işlemleri; kaynak (sermaye) toplama, kaynak (sermaye) kullandırma ve bankacılık hizmetleri olmak üzere üç başlıkta incelenebilir.⁷⁹

1.1.6.1.Katılım Bankalarının Kaynak Toplama Yöntemleri

Katılım bankaları, cari hesap ve katılma hesabı adı altında mevduat kabul etmektedirler. Ülkemizdeki katılım bankalarının mevduat toplama işlemleri faizli bankalarınkine benzememesi için fon toplama olarak adlandırılmışlardır.⁸⁰

1.1.6.1.1.Özel Cari Hesap

Türk Lirası ile yabancı para olarak açılabilen ve istenildiği zaman bir kısmı veya tamamı çekilebilen, buna karşılık katılım bankasının hesap sahibine kâr adı altında bir bedel ödemediği hesap türüdür.⁸¹

1.1.6.1.2.Kâr Ve Zarara Katılma Hesapları

Katılım bankalarında kâra ve zarara katılma hesabı akdi ile açılan hesaplar katılım hesabı adı olarak adlandırılır. Bir katılım hesabı edinerek, katılım bankasına yatırım yapan kişi, vade bitiminde hangi miktarda kâr payı alacağını önceden bilemez. Böyle bir hesap açtıran kişinin zarara katılıp anaparasını kısmen ya da tamamen kaybetme ihtimali de vardır. Banka yatırımcılardan bir ay, üç ay, altı ay, bir yıl ve daha uzun vadeli olmak üzere oluşturduğu gruplara para toplar ve benzer hesaplardan gelen

⁷⁸ Takan ve Boyacıoğlu, s.139.

⁷⁹ Güney, s.27.

⁸⁰ Güney, s.27.

⁸¹ Takan ve Boyacıoğlu, s.14.

paralardan oluşturduğu havuza nakleder; hesap sahibini, yatırdığı paranın süre ve miktarına göre bu havuzun kârına ya da zararına ortak eder.⁸²

1.1.6.2.Katılım Bankalarının Kaynak Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankalarının fon kullanım yolları diğer bankalara göre oldukça farklıdır. Katılım bankalarında sabit gelirli bir yatırım aracına yani faize para yatırma imkânı olmadığı için kurumun ana fon kullandırma esasını krediler oluşturmaktadır. Fakat katılım bankaları nakit kredi vermek yerine daha çok ayni kredilendirmeye ağırlık vermişlerdir. Dolayısıyla bu kurumların kredileri nakdi krediler ve gayri nakdi krediler olarak iki gruba ayrılmaktadır. Gayri nakdi krediler diğer ticari bankalardakine benzerken, nakdi krediler oldukça onlardan farklıdır. Katılım bankalarının günümüzde en fazla uyguladıkları nakdi krediler dört kısma ayrılmaktadır:

- Kâr-zarar ortaklığı- Mudârabe
- Üretim desteği veya kurumsal finansal destekler- Murabaha
- İştirak- Müşârake
- Finansal kiralama- Leasing, İcâre⁸³

1.1.6.2.1.Mudârabe

Mudârabe, bir tarafın emeğini, bilgisini ve tecrübesini koyduğu; diğer tarafın sadece sermayesini koyduğu bir ortaklık türüdür. Emek, bilgi ve tecrübesini koyan taraf, aynı zamanda yapılacak işin yönetimini de üstlenmektedir. Tüzel kişiliğe sahip olan bu yöneticiye mudarip denir. Yapılan işe yalnızca sermayesini koyan kişi veya kuruma ise rab-el-mal denir. Bu kişi sadece faaliyeti denetleme yetkisine sahiptir.⁸⁴

Finans kurumu (katılım bankası) fon toplarken, emek tarafını, fon kullandırırken ise sermaye tarafını temsil eder. Ancak, uygulamada çoğu kez firmanın getirdiği bir projeye kurumun sermayesi ile iştirak etmesi şeklinde gerçekleşir. Tarafların dönem sonunda kâr ve zarardan elde edecekleri pay önceden

⁸² Güney, s.27.

⁸³ Erdem, s.227.

⁸⁴ Takan ve Boyacıoğlu, s.13.

belirlenmektedir. Yaygın olan bir uygulamaya göre, emek tarafı kârın %20'sini, sermaye tarafı ise %80'ini alır.⁸⁵

1.1.6.2.2.Murâbaha

Murâbaha, müşterinin bankaya başvurup, bir malı satın alarak belirli bir kârla kendisine satmasını istemesi üzerine meydana gelen bir işlemdir. Banka bu işlemde malı müşterisi adına satın alır ve bunu müşterisine satar. Faizsiz bankacılık sisteminde murâbahanın taksitli şekli tercih edilmektedir. Ülkemizde buna üretim desteği sağlanması adı verilmektedir. Burada; hammadde, yarı mamul veya mamul madde, bina, makine ve teçhizat gibi şeylere ihtiyacı olup, bu ihtiyaçlarını peşin para ile alma gücü olmayan şahıs veya iş yerleri, söz konusu mal hakkında bazı ön araştırmalar yaparak, peşin alıp kendisine taksitle satması isteğiyle bankaya müracaat ederler. Ön anlaşma sonrası söz konusu mal, bankanın kendi yetkilisi veya vekili tarafından fiyatı peşin ödenerek sahibinden satın alınır ve bankanın mülkiyetine geçmesinin ardından belirlenen şartlar gözetilerek müşteriye satılır. Bu yöntemle kullanılacak fonlar karşılığında teminat alınması ve alım-satımla alakalı evrağın katılım bankası tarafından saklanması gerekmektedir.⁸⁶

Murabaha yönteminde klasik bankalarda olduğu gibi müşteriye kredi vermek yerine mal ticareti söz konusudur. Dolayısıyla, finans kurumu para üzerinden para kazanma yerine mal üzerinden para kazanma yolunu tercih etmektedir.⁸⁷ Bu yöntem faizsiz bankacılık sisteminde sermayeyi doğrudan değerlendirme yöntemlerinin başında gelmektedir. Ülkemizde katılım bankalarının fon kullandırma işlemleri içinde murâbahanın oranı yaklaşık %75 düzeyindedir.⁸⁸

1.1.6.2.3.Müşârake

Müşârake yönteminde, ortaklığın her iki tarafı da hem emek hem de sermaye tarafı olarak iştirak ederler. Mudârabede olduğu gibi, sadece emek tarafının aktif

⁸⁵ Erdem, s.228.

⁸⁶ Güney, ss.28-29.

⁸⁷ Erdem, s.229.

⁸⁸ Güney, s.29.

olarak katıldığı bir ortaklık değil, her iki tarafın da aktif olarak görev aldığı bir ortaklık söz konusudur. Taraflar burada da kâra ve zarara ortaktırlar. Kârdan ve zarardan ne oranda pay alacakları ise, dönem başında koydukları sermaye oranına göre önceden bellidir.⁸⁹ Katılım bankalarının herhangi bir işletme ile birlikte belirli bir sermaye koyarak, kâr ve zararı daha önce anlaşılan oranda paylaşımları ve emeğe tayin edilmiş bir ücretin ödenmesi koşuluyla yaptıkları ortaklık şeklindedir. İslami ortaklıkların temel unsurunu oluşturmalarına rağmen, kırk yıla yaklaşan ülkemiz uygulamasında %10'dan daha az bir orana sahiptir.⁹⁰ Ülkemizin mevcut ekonomik ortamında çoğu defa iş âleminde sıkıntılara yol açması nedeniyle, bu yöntem faizsiz bankaları çok uğraştıracığı için pek tercih edilmemektedir.⁹¹

1.1.6.2.4.İcâre (Leasing)

İcâre, bir malın mülkiyeti finansal kiralama şirketinde kalarak, anlaşılan kiralar karşılığında kullanım hakkının kiracıya verilmesi ve anlaşmada belirlenen meblağ üzerinden kiracıya geçmesini sağlamaktadır. İşletme ve kurumlar yatırım mallarını satın almak yerine, sahip oldukları sermayeleri farklı alanlara aktarıp verimliliğin kazancın artması sağlanmaktadır. Yöntemi cazip kılan önemli nokta, yatırım malı makine teçhizatını satın almak yerine kiralamak suretiyle Katma Değer Vergisi'nin (KDV) %1 olarak ödenmesi olmuştur. İcârenin bu özelliği tercih edilmesinin en güçlü nedenlerinden biri olmuştur.⁹²

İcâre, bütün katılım bankalarının sıklıkla uyguladığı bir finansman yöntemidir. İcârede;

- Malın mülkiyeti bankada bulunmaktadır.
- Kiracı malı başkasına kiraya verme ve bağışlama gibi haklara sahip değildir.
- Ücret ve tüm masraflar kiracıya ait olup, malın bankanın istediği sigorta şirketine sigorta yaptırılması zorunludur.

⁸⁹ Erdem, s.229.

⁹⁰ Canbaz, ss.190-191

⁹¹ Erdem, s.230.

⁹² Canbaz, ss.188-189.

- Banka, kiracıyı bir finans kurumu olarak kredilendirmektedir. Bundan dolayı malla ilgili ortaya çıkabilecek her türlü sorumluluk ve borç yalnızca kiracıya aittir.
- Kiracı, kira anlaşmasının bitiminde söz konusu malı satın alma hakkına sahiptir. Kiracı bu hakkını kullanırsa mal anlaşmanın sona ermesinde belirlenen sembolik değer üzerinden kiracıya verilir.⁹³

1.1.6.3.Bankacılık Hizmetleri

Katılım bankaları, faizli bankacılık yapan ticari bankaların verdikleri tüm bankacılık hizmetlerini müşterilerine sunmaktadırlar. Katılım bankaları kredi kartı, banka kartı, ATM ve kiralık kasa hizmeti vermek, döviz alıp satmak, teminat mektubu vermek, çek ve senet işlemleri yapmak gibi işlemleri faizden arındırılmış olarak yaparlar.⁹⁴

1.2.İSLAM HUKUKUNDA BAZI AKİT TÜRLERİ

1.2.1.Bey'

Arapça'da bey' kelimesi gerek malda gerekse başka şeylerde mutlak mübadele (değişim) anlamına gelmektedir. Şer'i ıstılahta ise bey'; değeri olan bir malı, başka bir değeri mal ile mülk etme ve mülk edinme yoluyla takas etmektir.⁹⁵ "Sattım, aldım" sözleri gibi ve bunların manasına delalet eden mâzi lafızla, icab ve kabul ile ve malın iyisinde de kötüsünde de bedelini alıp verme ile bey' sahih olur ve sahih olan da budur.⁹⁶ Bey' akdinin meşruiyeti Kitâb, Sünnet ve akli delil ile sabittir. Kitâb'daki delili şu ayeti kerimelerdir;

"Öte yandan (mallarını hayırlı işlerde harcamak yerine) ribâ yiyenler, tefecilik yapanlar, para hırsıyla şeytan çarpmış; delirmiş gibi hareket ederler. Bu davranışlarına gerekçe olarak da "tefecilik (kazanç elde etme açısından) alım satımın bir benzeridir" derler. Oysa Allah alım satımı helal, tefeciliği haram kılmıştır. (Tefecilikten vazgeçmesine dair) kime Rabbinden bir öğüt gelmiş,

⁹³ Güney, s.31.

⁹⁴ Güney, s.32.

⁹⁵ Abdullah B. Mahmud El-Mevsîlî, **El-İhtiyar Li-Ta'lîl'l-Muhtar**, çev. Mehmet Keskin, 6. Baskı, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2013, cilt.I, s.363.

⁹⁶ İbrahim Halebî, **Multeka-El Ebbur Tercümesi**, çev. Mustafa Uysal, Konya, 1975, cilt.III, ss.6,11.

*bunun üzerine o da bundan vazgeçmişse, daha önce bu yolla kazanmış olduğu mal ondan geri alınmaz. Affolunup affolunmayacağı ise Allah'ın bileceği iştir. Fakat vazgeçmeyip tefeciliği helâl saymaya devam ederlerse, işte onlar cehennemliktirler ve orada asırlarca kalacaklardır.*⁹⁷

*“Ey iman edenler! Aranızda mallarınızı haksız yollarla yemeyin. Bu konuda izleyeceğiniz tek yol, karşılıklı rıza ile yapacağınız ticarettir. (Tefecilik, rüşvet, kumar ve hile ile başkalarının hakkını yiyerek) kendinizi mahvetmeyin. Şüphesiz ki Allah size daima şefkatli ve merhametlidir; O, merhameti gereği sizi felakete götüren yollar konusunda uyarmaktadır.”*⁹⁸

Sünnetteki delili ise; Rasulullah (SAV) yaşadığı topluma peygamber olarak gönderildiğinde oradaki halk alış veriş yapıyordu. O bunu men eden herhangi bir söz söylemediği gibi, bunu teşvik eden sözler söylemiştir. Akli delili ise şudur: Alış verişin meşruiyetini ihtiyaçlar mecburi kılmıştır. Çünkü insanlar birbirlerinin ellerindeki malların bedeline, eşyalara, yiyecek ve içeceklere muhtaçtırlar. Bu ihtiyaçlarını ancak alış veriş yoluyla karşılayabilirler.⁹⁹

1.2.2.Murabaha

Bir kimsenin, bir satış akdi ile sahip olduğu malı bir miktar kâr ile başkasına devretmesine murabaha denir. Bu satış türü caiz olma şartını taşıdığından dolayı caizdir. Aynı zamanda bu satış türüne ihtiyaç vardır. Çünkü ticarete başarılı olamayan yeteneksiz kişi başarılı ve yetenekli kişinin yaptığı işe güvenmeye ihtiyacı olduğu gibi, onun verdiği bedele bir miktar eklemesine de razı olmaktadır.¹⁰⁰

Bir kimse, veresiye bir şey satın aldığı anda onu veresiye aldığını açıklamadıkça murabaha yoluyla satamaz. Üstü kapalı sözler de şüphe sayıldığı için bunların murabaha satışında kullanılması caiz olmaz. Satın alma söylendiğinde muhatap bundan peşin almayı anlar. Bu yüzden satıcı veresiye satın aldığı bir malı murabaha yoluyla satarken veresiye aldığını söylemezse yalan beyanda bulunup karşısındakine hıyanet etmiş olur. Dolayısıyla satın alan kişi malın veresiye alındığını öğrendiğinde muhayyer olur. Ancak alıcı satım konusu malı tüketmişse satım artık onun için bağlayıcıdır. O satış bedelinden hiçbir şey geri isteyemez. Alıcı satın aldığı malın bir kısmını tükettiğinde de satıcı aleyhine akit bütünlüğü bozulduğu için geri verme hakkı

⁹⁷ Bakara 2/275.

⁹⁸ Nisa 4/29.

⁹⁹ El-Mevsılî, cilt.I. , s.363-364.

¹⁰⁰ Ali b. Ebû Bekir Merginânî, **El-Hidaye Tercemesi**, çev.Ahmed Meylânî, Kahraman Yayınları, 2015, İstanbul, cilt.III, s.94.

yoktur. Satış bedelinin vadeli ödenmesi âdeti varsa Hanefiler bu konuda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Bazılarına göre onun malı taksitli aldığını söylemeden murabaha yoluyla satma hakkı vardır. Çünkü satış bedeli peşindir. Satıcı tolerans gösterip malını taksitli satması durumu değiştirmez. Bazıları da örf konumunda olan şeyi koşul konulmuş şey gibi düşünmüşlerdir. Şayet vade açıkça koşul konulmuş olsaydı alıcının böyle satın aldığı malı açıklama yapmaksızın murabaha yoluyla satma hakkı olmazdı.¹⁰¹

Bir kimsenin kasar (ipliğin ağartılması), işleme, boyama, eğirme ve yiyeceği taşıma ücreti gibi masraflarını fiyata eklemesi caizdir. Satılan malı veya değerini artıran şey ondan sayılır. Bu şekilde mala masraf yapan kişi yalan söylemiş olmamak için “bana şu kadara mal oldu” diyecek fakat “şu kadara aldım demeyecektir. Alıcı murabaha yoluyla alışverişte hainlik yapıldığının farkına varırsa, İmam Ebû Hanife’ye (ö.767) göre malı bedeliyle almak veya vazgeçmekte serbesttir.¹⁰²

Bir kimse murabaha yoluyla satacağı malda kendi fiili olmadan kusur meydana gelirse onu murabaha yoluyla satabilir. Çünkü o kusur satım konusu malın niteliği haline gelir. Ancak satın alan kişinin bir kusuru varsa onu açıklamadan murabaha yoluyla satamaz.¹⁰³

Alıcının satıcıya fazla bedel vermesi caiz olduğu gibi, satıcının da alıcıya fazla mal vermesi ya da fiyatı düşürmesi caizdir. Hanefilere göre söz konusu artış ya da düşüş, satış akdinin asıl hükümlerindendir. Ancak İmam Züfer (ö.775) ve İmam Şafii ‘ye (ö.820) göre ise artış veya düşüş satış akdinin aslına dâhil olarak sahih olmazlar. Bunlar sadece kendi başlarına bağış oldukları için sahihtirler. Bir kimse, bir malı peşin fiyatla sattıktan sonra fiyatı belli bir süreye ertelerse satış veresiyeye dönüşür. Ancak belirsiz ve bilinmeyen bir süreye ertelenirse caiz değildir. Eğer hasat ve ekin dövme zamanı gibi öğrenilebilen bir süre ise câizdir. Bir kimse satın aldığı taşınır malı teslim almadıkça onu satması caiz değildir. Çünkü Hz. Peygamber (SAV) teslim alınmayan malın satışını yasaklamıştır. Aynı zamanda malın zarar görmesi halinde akdin fesholma tehlikesi vardır. İmam Ebu Hanife ile İmam Ebu Yusuf’a (ö.798) göre taşınmaz malın tesliminden önce de satışı caizdir. Çünkü taşınmaz malın zarar görmesi

¹⁰¹ Muhammed b. Ahmed Es-Serahsî, **Mebsût**, (Ed. Cevat Akşit), çev. Hüseyin Kayapınar, Gümüşev Yayınları, İstanbul, trsz, cilt.XIII, ss.110-111.

¹⁰² Merginani, cilt.III, s.95.

¹⁰³ Es-Serahsî, çev. Hüseyin Kayapınar, cilt.XIII, ss.111-112.

az görülen bir durumdur. İmam Muhammed’de göre ise taşınmaz mallar da taşınır mallar gibi teslim alınmadan satılamaz. Çünkü o, bu konudaki hadis-i şerifi mutlak kabul edip bunun taşınır malları da kapsadığını düşünmüştür.¹⁰⁴

1.2.3.Sarf

Sarf, aynı cinsten olsun veya olmasın parayı para ile satmaktır. Bu alışverişin sahih olmasının şartı satan ve alan birbirinden ayrılmadan evvel peşin almaları şarttır.¹⁰⁵ Gümüş, gümüş karşılığında; altın da altın karşılığında satılması gibi aynı cins paralar, misli misline alınıp verilmeleri gerekmektedir.¹⁰⁶ Bunun dayanağı ise Hz. Peygamber (SAV) ‘in *Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğday ile arpa arpa ile hurma hurma ile tuz tuz ile aynı, eşit ve hemen peşin değiştirilip verilmelidir. Kim (ödeme sırasında) artırırsa ya da artırılmasını isterse, hem alan hem de veren eşit şekilde faiz yemiş olurlar.*” hadisidir.¹⁰⁷

Sarf satışında bedellerin, taraflar ayrılmadan teslim alınması gerekir. Vadeliyi vadeli ile satmaktan kaçınmak için bedellerden birisi teslim alınmalıdır. Sonra eşitliğin gerçekleşmesi için öbür bedel de teslim alınmalıdır. Bu şekilde ribâ önlenmiş olur. Ayrıca iki bedel de aynı durumda (her ikisinin de nakit) olmasından dolayı ikisinin de teslim alınması gerekir. Eğer taraflar bedellerin ikisini veya birini teslim almadan ayrılırlarsa akit bozulur. Çünkü bu durumda teslim alma şartı yerine gelmemiştir.¹⁰⁸ Teslim alınmadan önce sarfin bedelini harcamak caiz olmaz. Bir kimse, altını gümüş ile satsa ve o gümüşü teslim almadan önce onunla bir elbise satın alsa, o elbisenin satışı fasit olur.¹⁰⁹

Sarf işleminde muhayyerlik caiz değildir.¹¹⁰ Çünkü bu hemen teslim alma şartını ortadan kaldırır.¹¹¹ Hacim ölçüsüyle ölçülen veya tartıyla tartılan hiçbir mal kendi cinsinden bir mal karşılığında veresiye yani vadeli olarak satılamaz.¹¹² Çünkü

¹⁰⁴ Merginani, cilt.III, ss.98-101.

¹⁰⁵ Halebî, cilt.III, s.155.

¹⁰⁶ El-Mevsilî, cilt.I, s.431.

¹⁰⁷ Rudanî, **Büyük Hadis Külliyyatı-Cem’u’l-Fevaid**, çev. Naim Erdoğan, 10. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2016, cilt.II, s.130.

¹⁰⁸ Merginani, cilt.III, ss.138-139.

¹⁰⁹ Halebî, cilt.III, s.157.

¹¹⁰ İmam Tahâvî, **Tahâvî Muhtasarı**, çev. Soner Duman, Beka Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.165.

¹¹¹ El-Mevsilî, cilt.I, s.432.

¹¹² Tahâvî, s.166.

bu, sarfin sıhhat şartları olan hemen teslim almayı (kabzetmeyi) ortadan kaldırmaktadır. Taraflar birbirlerinden ayrılmadan önce bu şartları kaldırırlarsa akit geçerli olur.¹¹³

1.2.4.Şirketler

Şirk, sözlükte pay anlamına gelir. Şer'i ıstılahta şirket; karışım ve payların sabit olması demektir. Yani şirket ortaklık demektir. Ortaklık meşru kılınmıştır. Hz Peygamber (SAV) peygamberlikle görevlendirildiği zaman insanlar ortaklık muamelesi yapıyorlardı, onları bundan men etmedi. Onlar da hiçbir itirazla karşılaşmadan günümüze kadar bu muamelelerini devam ettirmişlerdir. Böylece buna dair bir icmâ meydana gelmiştir.¹¹⁴

Şirket mülk ve akit şirketi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mülk şirketi, iki kişinin aynı eşyaya mirasçı olması veya onu birlikte satın alması halinde söz konusu olmaktadır. Akit şirketinin dört şekli vardır. mufavaza ortaklığı, inan ortaklığı, iş ortaklığı (tekabbül şirketi) ve itibar ortaklığı (kredi-vücuha ortaklığı) dır.¹¹⁵ Akit şirketlerinin rüknü icab ve kabuldür. İcab ve kabul, ortaklardan birinin öbürüne, şu hususlarda seninle ortaklık kurdum, öbürünün de kabul ettim demeleridir. Bu ortaklığın şartı ise, üzerinde ortaklık kurulan hususun vekâleten yapılabilir olmasıdır. Böylece ortaklık tasarrufuyla sağlanan kazanç aralarında müşterek olur ve ortaklık amacı gerçekleşmiş olur.¹¹⁶

Mufavaza şirketi, iki kişinin mal varlığı, hukuki işlemler ve borçlar konusunda tamamen eşit olarak ortaklık kurmasıdır. Bu ortaklık ancak özgür, Müslüman, akli dengesi yerinde ve ergenlik çağına ulaşmış olan iki kişi arasında kurulabilir. Bu şirket ortakların birbirine hem vekil hem de kefil olması şartıyla kurulur. Ortakların özel ihtiyaçları hariç, satın aldıkları bütün mallar şirket sermayesine dâhil edilir.¹¹⁷ Ortakların sermayede birbirlerine ortak olması, ortakların şirkete koydukları sermaye dışında şirket malı olmaya elverişli kendilerine ait paralarının olmaması, kârda eşit

¹¹³ El-Mevsılî, cilt.I, s.432.

¹¹⁴ El-Mevsılî, cilt.II, ss.317-318.

¹¹⁵ Ahmed El-Kudûrî, **Muhtasar'ul Kudûrî**, çev. Soner Duman, Osman Güman, Beka Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.277. ; Serahsî, çev. Hüseyin Kayapınar, cilt.XI, s.245.

¹¹⁶ Merginani, cilt.III, s.6.

¹¹⁷ Kudûrî, s.277.

olmaları mufavaza şirketinin şartlarındandır. Ebu Hanife'den rivayet edildiğine göre bu şirket ancak mufavaza kelimesiyle kurulur. Bu sözcük kullanılmadığında kurulan inan şirketi olur. Çünkü inan şirketi daha özel ve genel olabilir.¹¹⁸

İnan şirketi, ortakların mal varlıkları birbirlerine ister eşit, ister farklı miktarlarda olarak kurulabilen ortaklıktır. Bu ortaklık vekâlet üzerine kurulur fakat kefâlet üzerine kurulamaz. Bu ortaklıkta kâr oranı da farklı olabilir.¹¹⁹ Hatta mal eşit olduğu halde kârın farklı olması sahihtir. Ancak İmam Şafii ve İmam Züfer'e göre bu sahih değildir.¹²⁰ Bu ortaklığı iki kişi mal varlıklarının sadece bir kısmı ile de kurabilirler.¹²¹ İnan şirketi, ortakların birbirlerinin şirketteki mallarını kullanabilmeleri bakımından mudârabeye benzer. Adı ve çalışma özelliği bakımından ise mufavaza şirketine benzer. Çünkü her iki ortak da çalışır.¹²²

İş şirketi, aynı işle ya da farklı işlerle uğraşan iki sanatkârın müşterek iş kabul etmelerine denir. Bu ortaklar elde ettikleri kârı aralarında paylaşırlar.¹²³ Vekâletin caiz olduğu her konuda iş ortaklığı caiz olup, vekâletin caiz olmadığı konularda iş ortaklığı kurulamaz. Örneğin, bir kimse başka bir şahsı kendisi için bir şey satın almak veya kiralamak için vekil kılabilirdiği halde av yapmak için vekil kılabilir. Çünkü kişinin avladığı av müvekkile değil kendisine aittir. İnan şirketinde ortaklardan birinin diğerinden fazla kâr alması caiz olduğu halde iş şirketinde ortaklardan birinin kârı diğerinden fazla olamaz.¹²⁴

İtibar şirketi, iki kişinin sermaye sahibi olmadıkları halde toplumdaki itibarlarına dayanarak veresiye mal alıp satmak üzere kurdukları ortaklıktır. Bu ortaklık mufavaza ortaklığına da dönüşebilir. Çünkü bu şirkette de vekâlet ve kefâlet gerçekleştirilebilir. Bu şirket vekâlet ve kefâletten bahsedilmeden kurulursa, inan ortaklığına dönüşebilir.¹²⁵ Şirketi kurarken satın aldıkları malın ikisi arasında eşit olmasını şart koşarlarsa kârı da eşit olarak paylaşmaları gerekir ve farklı oranda kâr alamazlar. Şirketi kurarken satın alınan malın üçte ikisi ortaklardan birine, üçte birinin

¹¹⁸ Serahsî, çev. Hüseyin Kayapınar, cilt.XI, ss.249-250.

¹¹⁹ Kudûrî, s.279.

¹²⁰ Merginânî, cilt.III, s.12.

¹²¹ Kudûrî, s.279.

¹²² Merginânî, cilt.III, s.13.

¹²³ El-Mevsılî, cilt.II, ss.330-331.

¹²⁴ Tahâvî, ss.222-223.

¹²⁵ Merginânî, cilt.III, s.17.

diğerine ait olmasını şart koşarlarsa kârı da aralarında bu oranda paylaşmaları gerekir.¹²⁶

İmam Şafii “aslolan mülk şirkettir” anlayışından hareketle iş ve itibar şirketlerini caiz görmemiştir. Çünkü iş ve itibar şirketlerinde mülk ortaklığı yoktur. Hanefilere göre ise şirketin caiz olması vekillik esasına dayanır. Çünkü ortaklardan her birinin diğerini bir işi kabul etme konusunda vekil belirlemesi geçerlidir. Bu anlamı içeren şirket akdi de caiz olur. İnsanlar iş ve itibar şirketini Hz. Peygamber (SAV)’den günümüze kadar herhangi bir karşı çıkma olmaksızın uygulamışlardır. Şirketin caiz olmasının delili ise budur.¹²⁷

1.2.5. Mudârabe

Mudârabe, iki taraftan birinin malını (sermayesini), diğerinin emeğini ortaya koyarak elde edilecek kârda ortak olmak üzere yaptıkları bir akittir. Yani mudârabe akdi emek-sermaye ortaklığıdır.¹²⁸

Mudârabenin meşrûiyyeti Kitâb, Sünnet ve icmâ ile sabittir. Rivayet edildiğine göre, Abbas (r.a) malını mudârabe ortaklığına verir ve ortağına da malını deniz yoluyla götürmemesini, vadiye indirmemesini ve malıyla davar satın almamasını şart koşar, bu şarta uymaması halinde zararı tazmin edeceğini söylerdi. Hz. Peygamber (SAV) onun bu muâmelesini duyduğunda bunu güzel ve uygun bulmuştur. Hz. Peygamber elçilik vazifesiyle gönderildiğinde insanlar bu şekilde ortaklık yapıyorlardı, O da bu durumu uygun bulup onaylamıştır. Ayrıca insanların böyle ortaklıklara ihtiyacı olabilir. Çünkü bir yanda sermayesi olup da nasıl işleteceği konusunda ilim sahibi olmayan kişi; diğer yanda işletme ve ticaretten anlayıp da sermayesi olmayan şahıslar olabilir. İşte bu şahısların maslahatlarını temin etmek için mudârabenin meşru olmasına ihtiyaç duyulmuştur.¹²⁹

Sermaye sahibi Allah’ın rızık olarak verdiğinden yani kârdan yüz dirhemi işletmeciye ait olacak derse mudârabe akdi geçersiz olur. Çünkü ne kadar kâr elde edilebileceği önceden belli olmaz. Belki de sermaye sahibinin belirttiği miktar kadar

¹²⁶ Kudûrî, s.281.

¹²⁷ Serahsî, çev. Hüseyin Kayapınar, cilt.XI, ss.250-251.

¹²⁸ El-Kudûrî, s.285.

¹²⁹ El-Mevsilî, cilt.II, s.336.

kâr elde edilebilecek ve bu durumda sadece işletmeci kâr elde edebilir fakat sermaye sahibi edemez. Belki de belirtilen kadar kâr elde edilemeyecek ve bu durumda söz verilen miktar işletmeciye verilemeyecek. Böyle durumlar mudârame akdinin amacına uygun düşmez. Ancak bunun yerine sermaye sahibi işletmeciye bin dirhem verip bu bin dirhemi üçte bir, beşte bir veya üçte iki al dese o da parayı alıp işletse, geçerli bir mudârame akdi olur. Koşul konulan miktar işletmeciye, geriye kalan ise sermaye sahibine ait olur. Sermaye sahibi bu parayı yarısı karşılığında muâvaza veya muâmele olarak al dediğinde de bu akit gerçekleşir. Sermaye sahibi bu parayı “Allah Teâlâ’nın verdiğini aramızda paylaşmak üzere al” diyerek başka bir şey söylemezse bu akit kârı yarı yarıya paylaşma akdi olur.¹³⁰

1.2.6.İcâre

İcâre, bir şeyin cins ve miktarı bilinen menfaatini belirli bir bedel ile satmaktır.¹³¹ Hz. Peygamber (SAV) peygamberlikle görevlendirildiğinde insanlar kira muamelesi yapıyorlardı ve o, bu muameleleri uygun görmüştür. Ayrıca kiranın meşruiyeti hakkında icmâ vardır. İcâre akdi bey lafzıyla yapılamaz. Çünkü kira hâlihazırda mevcut olmayan menfaatlerin kiracıya temlikidir. Kiracının kiralanan maldan menfaat sağlayabilmesi için kiralanan şeyin ona teslim edilmesiyle kira muamelesi başlar.¹³²

Bir kiracı evi teslim aldığı zaman, içinde oturmasa dahi kirasını ödemek mecburiyetindedir. Çünkü kiracıya evin teslimi menfaatin teslimidir ve kiracı evden ancak kendisine teslim edilmesiyle faydalanabilir. Evi kiraya veren kimse, kiracıdan günlük kirayı isteyebilir. Çünkü kiracı evden faydalanmıştır. Ancak akitle, kiranın hak edildiği vakit açıklanırsa durum böyle değildir. Çünkü bu kirayı erteleme hükmündedir. Arazinin icarı da bu şekildedir.¹³³

¹³⁰ Es-Serahsî, çev. Abdullah Durmuş, cilt.XXII, ss. 28, 30, 31.

¹³¹ Halebî, s.387.

¹³² El-Mevsîlî, cilt.II, s.27.

¹³³ Merginânî, cilt.III, s.401.

1.2.7.Karz

Karz, sözlükte kesmek manasına gelmektedir. Hanefilere göre bir ıstılah olarak karz, daha sonra almak üzere verilen mislî mal demektir. Başka bir ifadeyle karz, misli bir malın bir başkasına, onun mislini geri vermesi şartı ile oluşan bir akittir. Karz sünnet ve icmâ ile caizdir ve icab ve kabul ile sahih olur. Fakihlerin çoğunluğuna göre karzda vadenin şart koşulması caiz değildir. Eğer karz, belirlenen belli bir vadeye ertelenecek olursa hemen vadesi gelmiş demek olur. Çünkü karz paranın paraya satılması anlamında bir işlemdir. Dolayısıyla nesie ribasına (vadeli faize) düşmekten korumak için vade tayini caiz olmaz. Ayrıca karz, mutlak bir teberru olduğundan dolayı borç veren derhal geri isteme hakkına sahiptir.¹³⁴

Bir kimsenin borç alma dışında mal alıp vadeli ödeme gibi bir sebeple borcu olsa bunu karşılıklı anlaşma ile daha ileri bir tarihe ertelese, erteleme bağlayıcı ve caiz olur. Sonraki vade, akdin ilk kuruluşunda varmış gibi kabul edilir. Şayet bir şahsın borç alma sebebiyle borcu bulunursa borcunu ertelemesi caiz olmaz. Bu durumda borç peşin ödenmelidir.¹³⁵

1.2.8.Vedîa

Vedîa, ved mastarından türemiş olup, terk etmek manasına gelmektedir. Veda sözcüğü de bu kelimeden türemiştir. Çünkü vedalaşan iki kişi birbirlerini terk ederler ve ayrılırlar. Ved kelimesi aynı zamanda korumak manasına da gelmektedir. Şer'i ıstılahta ise vedîa, belirli bir mal sahibinin, başka birine o malı muhafaza yetkisi vermesini ifade eden bir akittir. Bir kimse herhangi bir emaneti kabul ettiğinde artık onu muhafaza etmek kendisine vâcib olmuştur. Çünkü bu akit söz konusu malı koruma üzerine yapılmıştır. Emanet edilen bir mal emanet alan kişinin müdahalesi olmaksızın zayi olursa ödenmesi gerekmez. Çünkü bazen insanın kendi malına kendi gücü ve iradesi dışında zarar gelebileceği gibi, emanet alınan mala da bu şekilde zarar gelebilir. Böyle durumlarda hıyanet söz konusu olmadığı sürece tazmin gerekmez. Eğer tazmin gerekseydi kimse emanet almaya yanaşmazdı.¹³⁶ Emanet alan kişi malı başkasına emanet ettiğinde tazmin yükünü üstlenir. Ancak evinde yangın olduğu için malı

¹³⁴ Vehbe Zuhaylî, **İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi**, çev. Beşir Eryarsoy, Risale Yayınevi, 1990, cilt.VI, ss.9-11.

¹³⁵ Tahâvî, ss.180-181.

¹³⁶ El-Mevsilî, cilt.II, s.349-351.

komşusuna teslim ederse veya batmasından endişe ettiği bir gemide bulunup da malı başka bir gemiye atarsa tazminle yükümlü olmaz.¹³⁷

1.2.9.Rehin

Rehin Arapça 'da mutlak manada hapis anlamına gelmektedir. Şer'i ıstılahta ise rehin; belli bir malı belli bir vasıfla hapsetmektir. Rehin, borcu almayı garantilemek için meşru kılınmıştır. Çünkü rehin veren kişi kendi malının hapsedilmesinden hoşnut olmaz. Bunu gidermek için borcunu en kısa sürede ödemek ister. Borcunu ödeyen kişi malını geri alıp ondan istifade edebilir; rehin alanın ise borcu ödendiği için kendi hakkını almış olur.¹³⁸

Rehinin meşruiyeti Kitâb, Sünnet ve icmâ delillerine dayanır. Rehin akdinin Kur'an'daki dayanağı şu ayettir:

*“Eğer yolculukta olur da yazacak, belge düzenleyecek kimse bulamazsanız alacağımıza karşılık rehin olarak bir şey alın. Eğer birbirinize güveniyorsanız, güven duyulan kişi, bu güvenin gereği olarak emaneti yerine getirsin; borcunu ödesin, Rabbi olan Allah'ın emir ve yasakları konusunda sorumlu, duyarlı, bilinçli hareket etsin. Ey müminler! Şahitlik ederken bildiklerinizi sakın gizlemeyin. Kim bildiklerini gizlerse büyük bir günaha girmiş olur. Unutmayın ki, Allah bütün yaptıklarınızı bilir; şahitlikte bildiklerinizi gizlerseniz sizi cezalandırır.”*¹³⁹

Rehin konusuyla ilgili olarak günümüzde yaygın bir şekilde kullanılan ipotek kavramı vardır. İpotek kavramı İslam hukukunun klasik kaynaklarında yer almamaktadır. Ancak bu durum ipoteğin İslam hukukunun prensiplerine aykırı olduğu ve ona burada yer verilmediği anlamına gelmez. Yeni müellifleri böyle düşünce ve ifadeye sevk eden husus rehin akdinin en önemli şartlarından biri olan teslim alma (kabzetme) şartı olmasıdır. Günümüzde ise tapu sicil müessesesi vardır ve gayr-i menkulle ilgili bulunan irtifak hakları ve ipotek gibi mefhumları tapuya tescil ettirilmektedir. Bu tesciller resmi ve güvenilirdir ve alacaklının haberi ve izni olmadan gayr-i menkulün el değiştirmesi mümkün değildir. Bu yüzden ipotekte görünüş

¹³⁷ Kudûrî, s.333.

¹³⁸ El-Mevsılî, cilt.II, s.51,

¹³⁹ Bakara 2/283

açısından kabzetme olmasa bile günümüz şartlarında hukuki ve resmi anlamda bir kabzetme mevcuttur.¹⁴⁰

1.2.10.Kefâlet

Kefâlet, istenilen bir şeyde nefis, mal ve teslimde bir zimmeti diğer bir zimmete bağlamaktır. Kefâlet borcun aslında değildir. Kefâlet, sadece bağışlamaya malik olan akıl-baliğ kimseden sahih olur. Aksi takdirde sahih olmaz.¹⁴¹ Çünkü kefâlet karşılıksız bir üstlenme ve bağışta bulunmaktır.¹⁴² Kefâlet, ikiye ayrılmaktadır. Birincisi nefse kefalettir. Yani bir kimsenin nefsine ve şahsına kefil olmaktır. İkincisi ise mala kefil olmaktır. Bir kimsenin diğer bir kimseye borcu olduğunda onun borcunu ödeyecek şahsiyetlerden olduğuna, eğer ödemediği veya ödeyemediği takdirde o borcun ödenmesini üzerine alarak kefil olmak gibi durumlar buna örneklerdir.¹⁴³

1.2.11.Havâle

Havâle; intikal manasına gelen tahavvül mastarından türemiştir. Şer'i ıstılahta ise havâle; bir borcu muhîlin (borçlunun) zimmetinden muhâlün aleyhin (onu kabullenenin) zimmetine nakledilmesidir.¹⁴⁴

Alacakların havale edilmesi caizdir. Havale, havale yapanın, alacaklının ve havale yapan kişinin rızası ile sahih olur. Havale tamamlandığında havaleyi yapan kişi borçtan kurtulmuş olur. Hakkını alamaz hâle gelmedikçe alacaklı alacağını bundan böyle havale yapan şahıstan isteyemez.¹⁴⁵

1.2.12.Vekâlet

Vekâlet, bir kimsenin kendisinden başka bir kimseyi tasarrufta kendi yerine koymasıdır. Çünkü bazen bir şahıs kendi menfaatine sahip çıkmaktan aciz olabilir. Bu

¹⁴⁰ Hayreddin Karaman, **Mukayeseli İslam Hukuku**, 8. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013, cilt.III, ss.163-164.

¹⁴¹ Halebî, cilt.III, ss.166-167.

¹⁴² El-Mevsılî, cilt.II, s.285.

¹⁴³ Halebî, cilt.III, ss.167-169.

¹⁴⁴ El-Mevsılî, cilt.II, s.297.

¹⁴⁵ El-Kudurî, s.307.

durumda bu kişinin menfaatlerini koruması için başkasını vekil tayin etmesi caizdir. Vekâletin geçerli olabilmesinin şartı, müvekkilin (vekil tayin edenin) vekâlete konu olan işlemde tasarrufa sahip olabilmesi; vekil olan kimsenin de akdin ne olduğunu bilmesi ve doğruyu yanlıştan ayırt edebilmesidir.¹⁴⁶

Bir kimse şahsen yapabileceği her türlü akdi başkasına vekâlet vermek suretiyle de yapabilir. Hak davalarında kişi, mahkemede kendisini temsil etmesi ve hakkını ispatlaması için birine vekâlet verebilir. Had ve kısas cezaları dışında bir hakkın tahsil edilmesi için de vekâlet verilebilir.¹⁴⁷

Müvekkil, vekili istediği zaman azledebilir. Müvekkil vekili azlettiğini yüzüne karşı söylediği anda vekil görevinden ayrılmış olur. Ebu Hanife'ye göre müvekkilin vekili azlettiği iki erkek veya bir güvenilir erkek tarafından vekile haber verildiğinde de vekil azledilmiş olur. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'de göre ise vekilin azledildiğini bir kimse bildirdiğinde, verdiği haber doğru ise vekil görevden azledilmiş olur. Bir kimse, davalı olduğu bir kişinin rızasıyla birini dava vekili olarak tayin ettikten sonra vekilin hazır bulunmadığı yerde onu vekâletten azletme yetkisine sahip değildir.¹⁴⁸

Vekâlet yoluyla yapılan akitler iki türdür:

- Satım ve icâre akitleri gibi akdi yapanın kendine nispet ettiği akitlerde akdin hukuku müvekkili değil, vekili bağlar. Bu nedenle vekil, satıcı ise malı teslim eder, satım bedelini teslim alır; alıcı ise satım bedelini ödemekle yükümlü olur ve satım konusu malı teslim alır. Malda bir kusur çıkarsa satıcıyla muhatap olur.
- Nikâh, muhâlaa ve kasten öldürme suçunda sulh gibi vekilin müvekkiline nispet ederek yaptığı akitlerde ise akdin hukuku vekili değil, müvekkili bağlar. Bu sebeple evlilik akdinde kocaya vekâlet eden kişiden mehri ödemesi talep edilmez. Kadına vekâlet eden kişi de onu kocasına teslim etmekle yükümlü olmaz.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Halebî, cilt.III, ss.250-251.

¹⁴⁷ El- Kudûrî, s.291.

¹⁴⁸ Tahâvî, s.226.

¹⁴⁹ El-Kudûrî, s.291.

1.2.13.Ribâ (Faiz)

Ribâ, Arapça'nın sözlük anlamında fazlalık manasına gelmektedir.¹⁵⁰ Klasik kaynaklarda ribâ, günümüzde ise genellikle fâiz denilen şey, malın mal ile takası mahiyetindeki bir akitte karşılığı olmayan bir fazlalıktır.¹⁵¹ Ribânın illeti, miktar ve cinsinin bir olmasıdır. Kile ve tartı ile olanı kendi cinsiyle fazla olarak veya veresiye satmak haramdır. Kireç ve demir gibi yenmeyen maddeler dahi olsa bu şekilde satış yapmak haramdır. Bu maddelerde peşin muamele ile eşit olarak veya bir avuç buğdayı iki avuç buğdaya, bir yumurtayı iki yumurtaya ve bir hurmayı iki hurmaya satmak gibi; ölçek ve tartıya gelmeyenleri fazlalıkla satmak helaldir ve faiz değildir. Eğer faizin haramlığının illeti olan cins ve miktardan iki vasıf bulunursa, fazla miktar ve veresiye haramdır. Bu iki vasıf bulunmazsa, fazlalık ve veresiye ile satış helal olur. Bu iki vasıftan biri bulunursa, fazlalıkla satış yine helal olur ancak veresiye satış helal olmaz. Örneğin, bir ölçek buğdayı iki ölçek arpaya peşin satmak helaldir. Çünkü iki vasıftan biri olan kile veya miktar mevcuttur. Diğer vasıf olan cins birliği ise yoktur. Dolayısıyla bu satış helaldir. Bir malın yenisi eskisi ile fazla miktar satmak caiz değildir. Ancak eşit miktarda olursa caizdir. Örneğin, taze hurmayı olgunlaşmış hurma ile birinde fazlalık olduğu şekilde satmak caiz değildir.¹⁵²

Fakihlerin çoğunluğuna göre satış fâizi iki türlüdür. Birincisi ribe'l fald (fazlalık faizi), ikincisi ise ribe'n nesie (vade faizi)dir.¹⁵³ Altının altın karşılığında satımı ancak her iki altının da eşit ağırlıkta olması ve bu işlemi yapanların bedenlen aynı meclisten ayrılmadan önce peşinen değişimleri halinde caiz olur. Ölçekle ölçülen veya tartıyla tartılan hiçbir mal kendi cinsi karşılığında biri diğerinden fazla olarak satılması ve akit yapanların her biri diğerinden malı teslim almadan akit meclisinden ayrılmaları caiz olmaz. Aynı cins mal olup da biri diğerinden fazla olursa buna ribe'l fadl (fazlalık faizi) ; peşin olmayıp da veresiye olursa buna ribe'n nesie (vade faizi) denir. Tartılanlar kendi aralarında, ölçülenler de yine kendi aralarında cinsi cinsine değil de farklı cinsler ile mübadele edilirlerse eşitlik şart olmayıp yalnızca peşin olması

¹⁵⁰ El-Mevsılî, cilt.I, s.412.

¹⁵¹ Halebî, cilt.III s.114; Hayrettin Karaman, **Anahatlarıyla İslam Hukuku**, 14. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010, cilt.III, s.317.

¹⁵² Halebî, cilt:III, ss.122-127.

¹⁵³ Zuhaylî, cilt.V, s.498.

şarttır. Örneğin altın ile gümüş, buğday ile hurma değiştirildiğinde aynı miktar olması gerekmez fakat peşin olmaları gerekir.¹⁵⁴

Ribâ (faiz-tefecilik) Kur'an, Sünnet ve icmâ ile haram kılınmıştır. Kur'an'da ribânın (tefeciliğin) haram kılındığını belirten ayetler şöyledir: ¹⁵⁵

*“Öte yandan (mallarını hayırlı işlerde harcamak yerine) ribâ yiyenler, tefecilik yapanlar, para hırsıyla şeytan çarpmış; delirmiş gibi hareket ederler. Bu davranışlarına gerekçe olarak da “tefecilik (kazanç elde etme açısından) alım satımın bir benzeridir” derler. Oysa Allah alım satımı helal, tefeciliği haram kılmıştır. (Tefecilikten vazgeçmesine dair) kime Rabbinden bir öğüt gelmiş, bunun üzerine o da bundan vazgeçmişse, daha önce bu yolla kazanmış olduğu mal ondan geri alınmaz. Affolunup affolunmayacağı ise Allah'ın bileceği iştir. Fakat vazgeçmeyip tefeciliği helâl saymaya devam ederlerse, işte onlar cehennemliktirler ve orada asırlarca kalacaklardır.”*¹⁵⁶

*“Allah tefecilikle elde edilen kazancın bereketini götürür (hatta sermayeyi bile yok eder), sadakası verilen malı ise artırır. Ve Allah (tefeciliği helal saymak suretiyle) küfre ve günaha batanları sevmez; onları mutlaka cezalandırır.”*¹⁵⁷

*“Allah'a iman eden, iyi ve yararlı işler yapan, namazı kılan, zekâtı veren kimseler ise, Allah katında büyük mükâfatlara ereceklerdir. Onlar için korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.”*¹⁵⁸

*“O halde ey iman edenler! Allah'ın azabından korkun ve tefecilikten kalan alacaklarınızdan vazgeçin, çünkü siz iman etmiş kimselersiniz”*¹⁵⁹

*“Eğer böyle yapmaz, tefecilikten vazgeçmezseniz bunun, Allah'a ve Peygamberine karşı savaş açmak olduğunu bilin/tefecilere bildirin. Eğer tevbe edip tefecilikten vazgeçerseniz anaparanız sizindir. Böylece ne başkasına haksızlık etmiş, ne de siz haksızlığa uğramış olursunuz.”*¹⁶⁰

Ribânın haram olduğunu belirten hadislerden bazıları şöyledir:

“Peygamber (SAV), ribâ yiyen, yediren, şahitlik yapan ve bu işlemi yazana lanet etmiştir.”

*“Altın altınla, gümüş gümüşle, buğday buğdayla, arpa arpayla, hurma hurmayla, tuz tuzla; aynı, eşit ve hemen peşin değiştirilip verilmelidir. Kim artırırsa ya da artırılmasını isterse, hem alan, hem de veren eşit şekilde faiz yemiş olurlar.”*¹⁶¹

Banka faizleri de nesie (vadeli) faiz türündendir. Bankanın faizli işlemlerinde faizin bütün zararları gerçekleşmektedir. Bunların da haram oluşları faizin haram oluşu

¹⁵⁴ Tahâvî, ss.165-166. ; Karaman, **Mukayeseli İslam Hukuku**, cilt.II, s.201.

¹⁵⁵ Zuhaylî, cilt.V, s.495.

¹⁵⁶ Bakara 2/275.

¹⁵⁷ Bakara 2/276.

¹⁵⁸ Bakara 2/277.

¹⁵⁹ Bakara 2/278.

¹⁶⁰ Bakara 2/279.

¹⁶¹ Rudanî, cilt.II, s.130.

gibidir ve günahları arasında hiçbir fark yoktur. Günümüzde insanların örfünde faiz, ancak malın ödenmesinin geciktirilmesi halindeki faizler hakkında anlaşılır olmuştur. Cahiliye döneminde de bu türlü faizli işlemler yapılıyordu.¹⁶² Bankaların yatırımcı ile sermaye sahibi arasında ara bir kuruluş gibi görmek ve bankanın bu yaptığı işten dolayı aldığı ücreti faiz gibi görmeyip de ticaretin bir parçası saymak İslami açıdan uygun bir bakış açısı değildir.¹⁶³ Bu, modern anlamda daha önce zikrettiğimiz ayette değinildiği gibi faizi ticaretten elde edilen kârla bir tutmaktır. Bir işlemin ticaret kabul edilebilmesi için mübadele edilen farklı iki malın mevcut olması gerekir. Çünkü kâr, farklı malların; faiz ise aynı malların değişimi sonucunda ortaya çıkar. Kâr, bir mala yatırılan sermayeyle o malın başka bir şahsa satımı neticesinde elde edilen bedelin karşılaştırılması ile hesaplanır. Şayet ikinci işlem sonucu elde edilen miktar ilk işlemten fazla ise kârdan, az ise zarardan söz edilir. Bu da ancak farklı malların değişiminde söz konusu olmaktadır. Aynı malların birbirleri ile değişimi kâr amaçlı ticari işlem değil borç verme (karz) işlemidir.¹⁶⁴

İslam'da faizin yasak olmasının asıl sebebi Allah'ın bunu yasaklamasıdır. Ancak Allah'ın bu tür hükümleri kulları zarardan korumak ve onlara fayda sağlamak içindir. Faiz yasağının amacı insanları ahlaki, toplumsal, siyasi ve ekonomik zararlardan korumaktır. Faiz alanın anapara ve faizini alması kesindir ancak karşı tarafın zarar olasılığı içerisinde olması ve zarar etse bile faiz ödemek zorunda kalması İslam'ın kardeşlik ve merhamet duygularıyla çelişmektedir. Faizli krediyle işlerini yürüten üretici ve tüccarlar, ürettikleri ve sattıkları mallara, kâr haricinde fâiz ekledikleri için malların maliyeti yükselmekte ve bu da dar gelirli kişilere fazladan maddi yük oluşturup onların daha da fakirleşmesine sebep olmaktadır.¹⁶⁵ Böylece faiz ekonomik eşitsizliğin ve sosyal adaletsizliğin temel nedenlerinden biri haline gelmektedir. Faiz oranlarındaki her artış, en zenginleri daha da zengin hale getirmektedir. Faizli bir sistem olduğu müddetçe sosyal adaleti faiz oranları üzerinden oluşturmak mümkün değildir. Dolayısıyla sosyal eşitsizlik faizli bir sistemin yol neden

¹⁶² Zuhaylî, cilt.V, s.507.

¹⁶³ Hayrettin Karaman, **İslam'ın Işığında Günün Meseleleri**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010, (Günün Meseleleri), ss.396-397.

¹⁶⁴ Servet Bayındır, **Fıkḥî ve İktisadî Açısından İslamî Finans (Para Ve Sermaye Piyasaları) 2**, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, (İslamî Finans), s.32.

¹⁶⁵ Karaman, **Anahatlarıyla İslam Hukuku**, cilt.III, s.320.

olduğu en temel sorunlardan birisidir.¹⁶⁶ Faiz, kaynakların tam olarak kullanılmasını engelleyerek işsizliğe sebep olmaktadır. Tasarruf yapanlar faizden az getirisi olmayan iş alanlarına yatırım yapmayı tercih etmeyip, faizden daha yüksek kazanç sağlayabilecekleri işlere yönelmektedirler. Bu da toplumdaki iş sahasının daralmasına sebep olmaktadır.¹⁶⁷

¹⁶⁶ 5. İslam İktisadi Atölyesi Sonuç Bildirgesi, **Günümüzde İktisadi Problemlerin Temel Kaynağı Faizdir**, 31 Mart-2 Nisan 2017 tarihleri arasında Sakarya’da düzenlenmiştir, <http://islamiktisadi.net/index.php/2017/04/03/5-islam-iktisadi-atolyesi-sonuc-bildirgesi/> , (15.09.2017)

¹⁶⁷ Karaman, **Mukayeseli İslam Hukuku**, cilt.II, s.211.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ BANKA İŞLEMLERİNE İSLAM HUKUKU AÇISINDAN YAKLAŞIM

3.1.GELENEKSEL BANKA (FAİZLİ BANKA) İŞLEMLERİNE İSLAM HUKUKU AÇISINDAN YAKLAŞIM

3.1.1.Mevduat İşlemleri

Mudinin mevduat hesabı açtırmasıyla mudi ve banka arasında hukuki bir sözleşme oluşmaktadır. Hukukta söz konusu sözleşmenin hukuki özelliği ile alakalı birkaç görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre, bankalar kabul ettikleri mevduatları aynî olarak değil de mislî olarak geri ödedikleri için mevduat işlemi bir usulsüz vedia anlaşmasıdır. İkinci görüşü göre ise bu işlemde mudinin belirli tutardaki parasını bankaya yatırması bankanın en azından yatırılan miktardaki parayı mudiye ödemekle mükellef olduğu için bu işlem bir karz akdi olarak kabul edilmektedir. Üçüncü görüşe göre ise banka mevduatları karz ve usulsüz vedia değildir. Bunlar müstakil bir sözleşmedir.¹⁶⁸

Mevduat kelimesi, Arapça mevdûe'nin çoğuludur ve anlamı vedîa (emanet) bırakılmış şeyler demektir. Bankaya yatırılan paraya da mevduat denir. Burada mevduat kelimesi çoğul değil, tekil anlamdadır. Bu paralar İslam hukuku açısından mevduat değildir. Çünkü mevduattan istifade edilmemesi gerekmektedir. Zayi olması durumunda mevduatı kabul edenin bir hatası olmadığı sürece tazmin edilmez. Hâlbuki bankalar bu paraları kullanma hakkını ellerinde bulundurlar. Zayi olsa, bankanın hatası olup olmadığına bakmaksızın mudiler bankadan paralarını geri isteyebilirler. Bu sebeple fihhi olarak mevduat, bankaya verilmiş ödünçtür (karzdır).¹⁶⁹

Vadeli hesapların durumu ise tartışmalıdır. Bu hesapların fikhî durumuyla alakalı tartışmalar XX. asrın başına kadar uzanır. Bu dönemdeki tartışmalar faizli bankalar ve tasarruf sandıklarına (sanadiku't-tevfir) yatırılan paraların fikhî durumu üzerinde olmuştur. Banka ya da tasarruf sandığıyla mudi arasındaki hukuki ilişki ve

¹⁶⁸ Emrullah Dumlu, Fikhî Açından Altın Hesabı, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı:20, 2012, ss.245-246.

¹⁶⁹ Abdulaziz Bayındır, **Ticaret Ve Faiz**, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016, (Ticaret), s.250.

buradan elde edilen kazancın hükmü, tartışmanın temelini oluşturmaktadır. Tasarruf sandığına belli bir gelir karşılığında yatırılan paraların fikhî durumu hakkında Muhammed Abduh (ö. 1905) ve Reşid Rıza'nın (ö. 1935) görüşleri şöyledir: Gelirinden belli bir miktar pay almak için bir şahsın diğer bir şahsa sermaye vermesi faizcilik değildir. Her ne kadar fakihlerin mudârabe için belirledikleri esaslara uygun olmayacak biçimde kârdan belli bir miktar şart koşuluyorsa da bu, ocakları söndüren açık, bileşik faiz değildir. Çünkü bu sistemin işletmeciye ve sermaye sahibine faydası bulunmaktadır. İslam'da iki kişiden birine zarar diğerine fayda sağlayan ribâ haram kılınmıştır. Tasarruf sandığına yatırılan mevduatın fikhî durumuyla ilgili olarak Abdulvehhab Hallaf, Ali el-Hafif, Vefik el-Kassar ve Abdurrahman İsa gibi son dönem İslam hukukçularının da benzer görüşe sahip oldukları bildirilmektedir. Muhammed Bakır es-Sadr'a göre ise, faizli bankaların girişimciler ve mudilerle olan ilişkisi, hukuki açıdan alacaklı borçlu ilişkisidir. Sermayedarlar tasarruflarını bankaya yatırırken ödünç verdiklerini, paralarının bankanın güvencesi altında olduğunu, vade sona erdiğinde, üzerinde anlaşılan faizi alacaklarını bilmekte ve genellikle bu amaçla para yatırmaktadırlar. Bankalar ise karşılığında faiz vermek şartıyla yatırımcıdan borç para almış olurlar. Aynı şekilde bankalar topladıkları mevduat paralarını daha yüksek faiz oranıyla kredi vererek bundan gelir elde ederler. Böylece üç tarafı birbirine bağlayan hukuki bir ilişki ortaya çıkar. Bunlar; banka, vadeli hesap sahipleri ve bankadan kredi alanlardır. Mudiler ve banka arasındaki ilişkide; mudiler alacaklı, banka ise borçludur. Kredi alanlar ve banka arasındaki ilişkide ise; kredi alanlar borçlu banka alacaklı durumundadır. Bu durum, bankanın yalnızca aracı konumunda olmayıp gerçek bir taraf olduğunu gösterir. Zira kredi alanlarla mudiler arasında hiçbir hukuki ilişki oluşmamaktadır. Her iki taraf da banka ile borçlu-alacaklı ilişkisi içinde dolaylı bir şekilde birbirlerine bağlıdırlar. Banka, borçlu sıfatıyla mudilere vadeli hesapları karşılığında önceden belirlenen faizi öder; alacaklı sıfatıyla da, kredi çekenlerden daha yüksek oranda faiz alır. Böyle bir sistem ise İslam hukuku açısından uygun görülmemiştir.¹⁷⁰

Bankaların vadeli hesaplar için verdikleri faizler, nesie yani vadeli faiz türündendir. Günümüzde, bankalara yatırılan para karşılığında belli bir vade ile ya da

¹⁷⁰ Servet Bayındır, Banka Mevduat Hesaplarının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, **Marife Dergisi**, Yıl:5, Sayı:2, 2005, (Banka Mevduat) ss.8-11.

yıllık olarak %7, %5, %2,5 gibi oranlarda faiz verilmesiyle faizin bütün zararları gerçekleşmektedir.¹⁷¹ Tefecilerin yaptığı faizli işlemler İslamî açıdan haram olduğu gibi, kurumsallaşmış bulunan bankaların da böyle işlemler yapması İslamî açıdan haramdır. Bir kurumun içerisinde bulunduğu ülkede kanunen faizli işlemler yapılmasına izin verilmesi ve bu işlemlerin devlet tarafından meşru görülmesi, İslam dini açısından da helal olduğu anlamına gelmemektedir.¹⁷² Diğer yandan bir faiz sözleşmesi veya örf bulunmayan durumlarda, borçlunun ya da bankanın kendiliğinden vereceği bir fazlalık faiz kapsamına girmez. Çalınma korkusuyla para yatırma, senet ve çek tahsilleri yüzünden yıl boyunca zaman zaman kalan paralar, ithalat ve ihracat işlemleri için bekletilen paralar, vadesiz mevduat için bankada kendiliğinden biriken fazlalık, tasarruf sahibince alınıp yoksullara dağıtılmalıdır. Sözü edilen işlemler imkân oldukça faizsiz çalışan kuruluşlarla yapılmalıdır. Bu fazlalıktan rahatsızlık duyan kimse, anaparasının yanında faizini ya da fazlalığını da almalı ve bu fazlalığı tasadduk etmelidir.¹⁷³

Bu konudaki tartışmalardan birisi de enflasyonun altında seyreden faiz oranının haram olup olmadığı meselesidir. Bir şahsın bankada farklı sebeplerle parası olabilir. Kendi arzusuyla ve faiz geliri elde etmek maksadıyla yatırılan mevduatta faiz anlaşması bulunduğundan dolayı bunun yasak dâhilinde olduğunda tereddüt yoktur. Bankalar rekabet ortamında mevduat toplamak amacıyla, vadeli mevduat faizlerini enflasyon rakamına benzer ya da ondan daha da fazla tutmaktadırlar. Daha önce de ifade edildiği gibi bankalar zaten, talep eden müşterilere kredi verirken de, vadeli mevduata ödeyecekleri faizin üzerinde bir oran eklerler. Böylece bu faiz alıp-verme işleminden kazanç elde ederler.¹⁷⁴

Bir bankada vadeli hesap açılarak buraya para yatırıldığı zaman vadenin dolduğunda ne kadar fazlalık alınacağı bilinmektedir ve böyle bir fazlalık şartı koşulmaktadır. Bu şartın kişilerden birine haksız bir menfaat elde etme imkânı sağladığı için bulunduğu için bu fasid bir şarttır. İslam ulemasının çoğunluğuna göre borç işleminde borç verene fayda sağlayan her koşul faizdir ve bu haram görülmüştür.

¹⁷¹ Zuhaylî, cilt.V, s.507.

¹⁷² Nihat Dalgın, **Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2**, 1. Basım, Etüt Yayınları, Samsun, 2010, s.335-336.

¹⁷³ Hamdi Döndüren, **İslâmî Ölçülerle Ticaret Rehberi 100 Soru-100 Cevap**, Erkam Yayınları, İstanbul, 1998, (Ticaret Rehberi), s.137.

¹⁷⁴ Döndüren, **Ticaret Rehberi**, ss.136-137.

Bu şartın ileride borç veren kişiye fayda sağlamayacağı kesin olarak bilinmemektedir. Aksine bu şartın alacaklıya yarar sağlama ihtimali vardır. Enflasyon düşük seyrettiğinde borcun ödenme zamanı verilen fazlalık karşılıksız fazlalık olacaktır.¹⁷⁵ Ayrıca bir kişi, herhangi bir bankanın vadeli hesabına para yatırdığı tarihte enflasyonun nasıl seyredeceğini bilememektedir. Hâlbuki bankayla %60 - %70 oranlarında dahi faiz sözleşmesi yapılabilir. Bu durumda, enflasyon oranıyla bu oran tutmadığı zaman, yani bu orandan daha fazla miktar alındığında faiz gerçekleşir. Eksik alındığında yine faiz gerçekleşmiş olur. Çünkü faiz, başlangıçta yapılan anlaşma sonucunda, taraflardan biri lehine ya da aleyhine dengeyi bozan fazlalıktır. Dolayısıyla, sadece fazla almak değil, fazla vermek de faizdir. Diğer bir ifadeyle, borcun fazla olarak ödenmesi faiz olduğu gibi, daha az olarak ödenmesi de faizdir. Çünkü faizin haram kılınma sebebi, taraflardan birisinin haksız kazanç sağlayıp, diğerinin ise haksızlığa uğramasıdır. Bu durumda fazla alındığında borç alan, eksik verildiğinde ise borç veren zulme uğramış olmaktadır.¹⁷⁶

Aslında enflasyon karşılığı olan miktar, daha önce tahakkuk etmiş olan belli bir mali değerın tam olarak ödenmesidir, fakat faiz değildir. İslâm hukukunda asıl olan bir şeyın ismi değil, mahiyetidir. İslâm hukukunun ölçülerine göre faiz olmayan bir işleme faiz ismini vermek, onu faiz yapmaz. Dolayısıyla enflasyon miktarı kadar bir fazlalık, İslam hukukuna göre faiz değildir. Ancak, enflasyon farkını ödemek faiz değildir görüşüne dayanıp, baştan anlaşılan fazlalık miktarın enflasyon oranı miktarıyla aynı veya ondan daha az miktar olduğu öğrenildiğinde, bu fazlalığın faiz olmadığını savunmak doğru değildir. Çünkü enflasyon farkının ödenebilmesi için, enflasyon miktarının akit yapıldıktan sonra ortaya çıkması gerekmektedir. Aksi takdirde akit yapılırken enflasyon farkı adı altında yapılacak eklemeler faiz anlaşması olur.¹⁷⁷

Günümüz İslam hukukçularından Hayrettin Karaman enflasyon oranındaki faizin helal olup olmadığı konusunda şunları aktarmaktadır:

“Faiz olursa, oran ne olursa olsun helal olmaz. Enflasyon oranında fazlalık faiz değildir. Mesela birine yüz lira ödünç verseniz, altı ay sonra enflasyon yüzde otuz olduğu için 130 lira alsanız bu otuz liralık rakkam fazlalığı faiz değildir, altı ay önce verdiğiniz paranın -satın alma gücü bakımından- eşit karşılığıdır. Bu böyle

¹⁷⁵ Dalgın, s. 369.

¹⁷⁶ İsmail Mutlu, **Önemsenmeyen Haram Faiz**, Mutlu Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.188-189.

¹⁷⁷ Ali Kaya, **Güncel Fıkhi Konular**, 2. Baskı, Emin Yayınları, Bursa, 2017, (Fıkhi Konular), s.187.

olmakla beraber faizcilik yapan bankalara para yatırarak buradan enflasyon oranında faiz almak caiz olmaz; çünkü: a) Bu bankalar sizden aldıkları parayı reel (enflasyon oranından fazla) faizle satmak suretiyle para kazanmakta ve size de o paradan ödeme yapmaktadırlar. b) Bankaya para yatırmak bir akit yapmaktır; bu akit, faizli para alım satım aktidir, sonunda kâr da olsa zarar da olsa yapılan akit faizli akit olduğu için İslam'a göre meşru değildir.”¹⁷⁸

3.1.2.Kredi İşlemleri

İnsanlar bazı ihtiyaçlarını karşılamak, ev ve araba satın almak ve ticari işlemlere sermaye sağlamak düşünceleriyle bankalardan faizli kredi talep etmektedirler. Faiz almak açık bir şekilde Kur'an ve Sünnet'te yasaklanmıştır. Faiz vermenin hükmü ise Mecelle'nin 34. maddesindeki “Alması memnu (yasak) olan bir şeyin vermesi dahi memnudur” genel kaidesi gereği yasak kapsamına girmektedir.¹⁷⁹ Dolayısıyla, her türlü ekonomik ilişkide, İslam dininin yasaklamış olduğu ribanın (faiz) alınmasının yasak olduğu gibi verilmesi de yasaktır.¹⁸⁰

Bankalardan faizli kredi çekme konusunda karşımıza iki kavram çıkmaktadır. Bunlar, zaruret ve ihtiyaç kavramlarıdır. Zaruret, giderilmediği takdirde insan hayatının tehlikeye düştüğü bir haldir ki bu durumda yasak olan şeyler mubah olur. Nitekim Mecelle'nin 21. maddesi bu durumu ifade eder: “Zaruretlar memnu olan şeyleri mubah kılar”. Hacet ya da ihtiyaç ise genellikle meşakkat ve sıkıntıya yol açan darlığı kaldırmak ve genişlik sağlamak için lazım olan şeylerdir. Buna göre ihtiyaç halinin zaruret halinden daha düşük seviyede olduğu açıktır. İslam hukukunun insan ve toplum ihtiyaçlarına kayıtsız kalması düşünülemez. Bu ihtiyaçların karşılanması bazen nass, kıyas ve örfle caiz olurken, bazen de böyle bir delil aranmayıp doğrudan maslahat esas alınarak imkân tanınmaktadır.¹⁸¹ Mecelle'nin 21. Maddesinde de belirtildiği gibi, zaruret hallerinde başka bir çare kalmadığı zaman haramdan faydalanılabilir. Ancak bununla birlikte genel ihtiyacın zaruret sayıldığı ve özel ihtiyaçtan daha önemli görüldüğü birçok İslam hukukçusu tarafından dile getirilmiştir. Bunların başında ise Şafii fakih İzzüddin b. Abdisselam (ö.660/1262) bulunmaktadır.

¹⁷⁸ Hayrettin Karaman, **Enflasyon oranında faiz helal midir? Yoksa faiz yerine altın, döviz vs.mi alınmalı?** , <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00134.htm>, (14.08.2017).

¹⁷⁹ Dalgın, s.398; Mustafa Yıldırım, **Mecelle'nin Külli Kâideleri**, 2. Baskı, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir, 2009, s.102.

¹⁸⁰ Yıldırım, ss.78,102.

¹⁸¹ Yıldırım, s.98.

O, “haram yeryüzünde öyle yayılsa ki, artık helal bulunamaz hale gelse, bundan faydalanmak caiz olur” diyerek düşüncesini savunmuştur. Muasır âlimlerden Mustafa Şelebi de ihtiyacın zaruretle bir tutulabileceğini savunmuştur.¹⁸² Konuyla ilgili olarak Mecelle’nin 32. maddesinde “hacet umumi olsun hususi olsun zaruret menzilesine tenzil olunur “ hükmünü getirmiştir. Yani ister topluma, ister fertlere ait olsun, ihtiyaçlar zaruret kabul edilir ve bir kısım haramları mubah kılar. Bu açıdan baktığımızda karşımızda iki sınıf buluruz:

- Yiyecek, içecek, giyecek, barınma ve tedavi gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için faizli krediden başka bir yol bulamayan fakirler ve dar gelirliiler.
- Yabancılar ve azınlıklara karşı Müslümanları ve ülkesini korumak için rekabet etmek zorunda olan ve bu yüzden de faizli krediye gereksinim duyan girişimciler, üreticiler ve esnaflardır.¹⁸³

Birinci grubu, zaruret hali açısından ele aldığımızda başka bir çarenin kalmadığı durumlarda faizli kredi almanın caiz olduğu söz konusu olmaktadır. Bazı durumlarda kişiler faizli kredi almaktan kaçınırsa canları, organları veya malları telef olmakla karşı karşıya kalabilir ve bu yüzden kişiler böyle bir durumdan korunabilmek için faizli kredi almak zorunda kalabilirler. Örneğin sosyal güvencesi olmayan biri veya onun yakını ameliyat olacak ve başkasından borç alma imkânı da bulamadığından dolayı canını kurtarmak için faizli borç almaya mecbur kalmıştır. Böyle bir durumda faizli borç almayarak, kendini, eşini, çocuklarını tehlikeyle karşı karşıya bırakmaları uygun olmayıp, bu durumda zaruret gereği İslam’ın verdiği faizli borç alma ruhsatının kullanılması zorunluluk haline gelecektir. Dolayısıyla bu durumdaki kişinin borç alıp faiz vermesi mubah olacak ve bu kişi günah işlemiş olmayacaktır.¹⁸⁴

İhtiyaç konusundaki en çok tartışılan konulardan birisi de, ev almak için faizli kredi çekilip çekilemeyeceği meselesidir. Evi olanın veya kredi çekmeden de ev sahibi olabilecek kimsenin konut kredisi alması İslam âlimleri tarafından caiz görülmemiştir. Evi olmayan ve ev sahibi olmak için başka bir çaresi de bulunmayan bir kimsenin kredi almasının caiz olup olmadığı konusunda âlimlerimizce iki görüş ortaya konmuştur. Bir görüşe göre ev zaruret kapsamına girmediği için kredinin alınması caiz değildir. Diğer

¹⁸² Karaman, **Günün Meseleleri**, ss.404-405.

¹⁸³ Karaman, **Mukayeseli İslam Hukuku**, cilt.II, s.218.

¹⁸⁴ Dalgın, s.399-401.

bir görüşe göre ise ev zaruret kapsamında bir ihtiyaç olduğu için faizin enflasyon oranının altında olması şartıyla kredinin alınması caizdir.¹⁸⁵ İhtiyacın daha farklı biçimde giderilmesine çare bulunmadığı veya zorluk olduğu zamanlarda da, alınması haram olan bazı şeylerin verilmesi caiz görülmüştür. Mecelle'nin şârihi Ali Haydar Efendi (ö.1935), bu ruhsatı “zaruretlar yasakları mubah kılar” kaidesine bağlamak suretiyle “ihtiyacın da zaruret gibi görüldüğünü açık bir şekilde dile getirmiştir. El-Eşbah şârihi Hamevi “önemli ihtiyaç sebebiyle kredi arayan kişi bulamadığı takdirde faiz ödeyerek ödünç para alabilir” biçiminde ifade ettiği ruhsatı da yukarıdaki kaideye bağlamıştır. Dolayısıyla bu örnekte faiz, alana haram verene ihtiyaç nedeniyle caiz olmaktadır.¹⁸⁶ Günümüz İslam hukukçularından Nihat Dalgın, toplumda genel olarak duyulan bir ihtiyaç veya toplumun bir kesiminin ihtiyacı ferdî zaruret gibi görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre, günümüz Türkiye'sinde insanlar ihtiyaçlar sebebiyle bazen faizli kredi almak durumunda kalabilirler ve bu ihtiyaç devam ettiği müddetçe faiz verme yasağını mubah hale getirebilir.¹⁸⁷ Günümüzün bir başka İslam hukukçusu Servet Bayındır'a göre ise ev ve araba temini için faizli kredi almak, zaruret sebebiyle kredi almayla bir tutulamaz. O, faizli krediye başka bir imkânın olmadığı yerlerde cevaz verildiğini ve günümüzde Türkiye başta olmak üzere birçok ülkede faizsiz ev ve araba almaya aracılık edebilecek katılım bankası gibi kurumlar olduğu için zarurete binaen kredi alınamayacağını ifade etmiştir.¹⁸⁸

İkinci gruptaki iktisadi konularla ilgilene Müslümanların bazı mükellefiyetleri bulunmaktadır. Bu ise asgari düzeyde faiz vererek azami düzeyde parayı temin ederek yatırımını yapmak, güçlenmek ve bunu sadece kendi menfaatini düşünerek bolluk içerisinde yaşamak için yapmayıp, aynı zamanda İslâm'ın ve Müslümanların kuvvetlenmesi için yapmaktır. Buradaki zaruret bir Müslüman tüccarın geçiminden değil Müslümanların durumundan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla az faiz vererek bu zaruret giderilebiliyorsa çok vermek haramdır. Müslüman tüccarlar az faizle iktisaden güçlenecekler ve bu güçleriyle İslâm'ın istediği faizsiz ekonomi sistemini oluşturmak için çaba harcayacaklar ve böylece İslâm'a ve

¹⁸⁵ Hasip Asutay, **Alım-Satım Faiz**, 9. Baskı, Hâcegân Yayınları, İstanbul, 2015, s.77

¹⁸⁶ Karaman, **Günün Meseleleri**, s.406.

¹⁸⁷ Dalgın, s.404.

¹⁸⁸ Servet Bayındır, Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fıkhi Durumuna İlişkin Değerlendirmeler, **Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı III**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, ss.64-65.

Müslümanlara yardım etmiş olacaklardır. Kısaca tüccarların faizli kredi kullanmaları kesin bir çözüm değil ara çözümdür ve son derece sınırlıdır. Bu şekilde sorununa çözüm bulabilen bir tacir bunun geçici ve ara çözüm olduğunu unutmamalı ve rahat hareket etmemeli çözüm yolu bulmak için çaba sarf etmelidir.¹⁸⁹ Toplumda girişimci kişilerin daha çok sermaye bularak daha fazla yatırımlar yapabilmesinin yolu, elinde sermaye bulunan kişilerin bunlara faizli borç verme kapısının sürekli açık tutulmasından ziyade, helal olan farklı yollar bulunarak, girişimci insanlarla sermaye sahiplerini bir araya getirip, iktisadi yönden ortaklaşa iş yapmalarını sağlamak olmalıdır.¹⁹⁰

Banka kredilerinin olumsuz birçok yönü de bulunmaktadır. Çünkü banka kredisi kullananlar daima tehlike içinde bulunurlar. Bu sebeple kredileri, ya kısa vadeli ihtiyaçları için ya da kısa sürede önemli ölçüde gelir getirebilecek yatırımlar için kullanırlar. Banka kredileri ile uzun vadeli yatırımları gerçekleştirmek mümkün olmaz. Bankadan kredi alıp kullanan kişi, eğer kâr ederse bunu bankaya verir, eğer kazanamazsa ya da kazancı ödeyeceği faiz miktarının altında olursa iflasa varan sıkıntılar ortaya çıkar. Bu sistemde banka ise kredi kullanan kişinin hiçbir riskini kabullenmez. Dolayısıyla banka kredisi kullananlar çok yüksek kâr elde etmek zorundadırlar. Çünkü bu sayede bankadan aldıkları krediyi sağlıklı bir şekilde ödeyebilirler. Bu da hem iç piyasada pahalılığa hem de dış piyasada rekabet imkânlarının ortadan kalkmasına neden olabilir. Bu sistemde bankanın durumu da pek sağlam değildir. Geri ödenmeyen krediler ve sıkıntılı yıllarda artan mevduat azalışı bankaları büyük güçlüklerle sürükler. Bu yüzden kapanan bankaların da sayısı bir hayli fazladır.¹⁹¹

Bir kimse, herhangi bir sebeple faizli kredi almaya mecbur kaldığında, ihtiyacından fazla borç alması caiz değildir. Bu kimse en kısa zamanda borcunu ödemeye çalışmalıdır. İş bittikten ve ödeme imkânına kavuştuktan sonra bir kuruş dahi faiz ödemesi caiz değildir.¹⁹²

¹⁸⁹ Karaman, **Günün Meseleleri**, ss.398-399.

¹⁹⁰ Dalgın, s.350.

¹⁹¹ Abdulaziz Bayındır, **İslam'da Faiz Mefhumu Ve Unsurları, Para, Faiz ve İslâm**, (Ed. İsmail Kurt), 3.Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015, (Faiz Mefhumu), s.210.

¹⁹² Mutlu, s.202.

3.1.3.Sigorta İşlemleri

Sigorta yeni bir konu olduğu için, İbn. Abidin (ö.1836) haricinde bir mezhep imamı tarafından bu konuda araştırma yapıldığı bilinmemektedir. İbn. Abidin bu meseleyi incelediği zaman borcu olmayan şeyi borçlanmak olarak tanımlıyor. İbn. Abidin'e göre sigortacı bu anlaşmayı gerçekleştirmekle malın zayi olması durumunda tacire bedeli ödemeyi borçlanmış olur ve İslam hukuku ona bu bedeli ödemeyi borçlu kılmadığı için onu alması caiz değildir. İbn. Abidin sigorta akdini İslam ülkesinde ve düşman ülkesinde yapılması durumlarını birbirinden ayırıyor. İbn. Abidin'e göre eğer sigorta akdi düşman ülkesinde yapılıyorsa ve sigorta sahibi İslam ülkesinde ikamet eden tüccara helak olan malının bedelini öderse onu kabul etmek caizdir. Çünkü bu, hıyanet ve aldatma olmaksızın harbinin malını, yalnızca rızası ile almaktır. Ancak İslam hükümlerinin geçerli olduğu ülkelerde sigorta yapmak caiz değildir.¹⁹³

Sigortanın İslam dünyasında geç yer bulmasının başlıca iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi sigorta güvensizliğin neden olduğu bir kurumdur. Sigortayı gerekli hale getiren bu güvensizlik ortamı ise İslam dünyasında, Batı'ya nispetle tehlikeli boyutlara gelmemiştir. İkincisi ise, teknoloji ve bilimde Batı'nın üstünlük sağladığı günden beri İslam hukukçuları genellikle Batı'dan gelen yenilikleri kuşkuyla karşılamışlar ve çoğunlukla reddetmişlerdir.¹⁹⁴

Sigorta bugünkü şekilleriyle yeni ortaya çıkan akitlerdendir. Yaklaşık iki asır kadar önce de İslam âleminde duyulmuş ve hükmü tartışılmıştır. Muhammed Abduh, Mustafa Ez-Zerka, Şeltut ve Muhammed El-Behiyy gibi bilginler sigorta şirketinin bir yardımlaşma şirketi olduğunu ve bu yüzden meşru olması gerektiğini söylemişlerdir.¹⁹⁵ Sigorta konusunda akademik çalışmalar yapan günümüz İslam hukukçularından Faruk Beşer de sigortanın dayanışma akdi olabileceğini savunmuş ve bunu şu açıklamalarla ifade etmiştir:

“Her ne kadar İslam hukuk kaynaklarında mahiyetleri ve inikat/oluşma şartları belirtilen yirmi küsur akitte dayanışma akdi diye bir akit bulunmuyorsa da bizim bunu var kabul etmemizde bir sakınca yoktur. Zira bir akit için zaruri olan unsurlar, sözünü ettiğimiz Dayanışma Akdinde de mevcut olabilir. Taraflar belli ise, karşılıklı rıza varsa, akdin konusu meşru bir düşünce ise, niza götürecek bilinmezlik yoksa artık akdimizin oluşmasına mani bir durum da

¹⁹³ Ez-Zerkâ ve diğerleri, ss.185-188.

¹⁹⁴ Faruk Beşer, **Sosyal Riskler Sigorta ve İslam**, 3. Baskı, Nun Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.140.

¹⁹⁵ Hamdi Döndüren, **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, Erkam Yayınları, İstanbul, 2016, (İktisat İlmihali),s.168.

yoktur. Temel espri mevcut olduktan sonra zamanın değişmesiyle elbette konuların değişmesi de kaçınılmazdır.”¹⁹⁶

“Şu da bir gerçektir ki, sigortanın haram olduğunu söyleyenlerin görüşleri göz önünde bulundurulsa dahi bu haramlığın bizatihi bir haramlık olmadığı açıktır. Böyle liğayrihi haram olan konularda umumi ihtiyaç bulunduğunda maslahata bakarak ve umumi ihtiyacı zaruret sayarak cevazına hükmedilebilir. Oysa biz yine hatırlatıyoruz ki, sigorta akdi, iddia edilen akitlerden hiç birisi değildir, belki başlı başına bir dayanışma akdidir ve böyle cemaatin ve kamunun yararına olan akitlerde diğerlerinde caiz olmayan bazı hususlar caiz olabilir.”¹⁹⁷

İslam hukukçuları genel anlamda değişken prim esasına göre kurulup çalışan hususi sigortalardan karşılıklı sigortalar yani yardımlaşma sigortalarının meşru bir sigorta olduğunu benimsemişlerdir. Onlara göre bu sigortalar İslam dininin teşvik ettiği karşılıklı yardımlaşmayı ve dayanışmayı sembolize etmektedir.¹⁹⁸ Çağdaş İslam hukuku âlimleri sabit primli hususi sigortaların yani ticari sigortaların helal olup olmadığı hakkında ise değişik görüşler belirtmişlerdir. Bu görüşleri üç gruba ayırmak mümkündür. Bir grup bunu haram kabul ederken diğer grup bunu helal olarak görmektedir. Üçüncü bir grup ise sigorta işlemlerini kısımlara ayırmışlar ve bir kısmını helal kabul edip bir kısmını haram kabul etmişlerdir.¹⁹⁹

İslam hukukçularının çoğunluğu sigortayı bütün çeşitleriyle haram kabul etmişlerdir.²⁰⁰ Sigortayı caiz görmeyenlere göre bu uygulamanın birçok olumsuz yönü vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Sigorta sisteminde garar ve bilinmezlik vardır. Garar ve bilinmezlik içeren akitler İslam hukuku açısından caiz görülmemiştir. Sigorta ettiren, poliçedeki adı geçen risklerin ortaya çıkıp çıkmayacağını bilemez. Aynı şekilde sigortacı da ne kadar prim toplayacağını, ne kadar riskin olacağını ve risk gerçekleşirse ne kadar ödeme yapacağını bilememektedir.²⁰¹
- Mal üzerine yapılan sigorta, kumara ve haram olan müşterek bahislere (rihan) benzerlik göstermektedir.²⁰² Nitekim kumar parasını ortaya koyan da kazanıp

¹⁹⁶ Beşer, ss.158-159.

¹⁹⁷ Beşer, ss.178-179.

¹⁹⁸ Dalgın, s.554.

¹⁹⁹ Kaya, s.202; Dalgın, s.555.

²⁰⁰ Ez-Zerkâ ve diğerleri, s.188.

²⁰¹ Beşer, s.160.

²⁰² Ez-Zerkâ ve diğerleri, s.188.

kazanamayacağını anlayamamaktadır. Bunlar için de kazanamama gibi olası, bir risk yani riziko vardır. Sigortada da benzer durumlar görülmektedir.²⁰³

- Sigorta iki durumda faiz içermektedir. Çünkü sigorta şirketi poliçede belirtilen rizikonun (riskin) gerçekleşmesi durumunda sigortalıya belirli bir bedel ödemektedir. Bu bedel, ya sigortalının o tarihe kadar ödediği primlere denktir, ya ondan fazladır, ya da azdır. Birinci durumda gecikme faizi, diğer durumlarda da artı veya eksi yönde faiz gerçekleşmiş olur. Fâiz ise en tehlikeli haramlardan biridir. Bu aynı zamanda peşin olmayan bir sarf işlemidir ve bu özelliği ile de faiz olmaktadır.²⁰⁴
- Sigortalının tazminat alması, sigortacıya da pirim ödemesi caiz değildir.²⁰⁵ Bu yönüyle de sigorta haksız borçlanmadır. Çünkü riskin gerçekleşmesine neden olan sigortacı değildir. Bu, her iki tarafın da istekleri haricinde olmuştur. Böyle durumlarda riziko gerçekleşirse sigortacı kendi fiilinden kaynaklanmayan bir olaydan dolayı para ödeyecektir. Riziko gerçekleşmezse, sigortacı hak etmediği bir bedel alacaktır.²⁰⁶
- Sigorta güvence gibi, belirli ve nesnel olmayan soyut bir kavramın satışı demektir. Hâlbuki bir ücrete konu olmayan, bedeli hesaplanamayan bu türden şeylerin satışı caiz değildir. Ayrıca güven vermek olağan bir durumdur. Sadece güven veriyor diye birine ücret vermek caiz değildir.²⁰⁷
- Hayat sigortasında Allah'ın kaza ve kaderine karşı bir cüret söz konusudur. Çünkü İslam'a göre hiç kimse nerede öleceğini bilemez ve bir başkasına belli bir vakte kadar hayat süreceğini, şayet daha önce vefat ederse varislerine belirli bir meblağı ödeyeceğini taahhüt edemez. Buna güvenen ve tazminat almak için bu esasa göre anlaşma yapan kişinin durumu da aynıdır. İki taraf da İslam inancına karşı gelmektedirler.²⁰⁸

Sigortayı caiz gören İslam hukukçuları, bu iddialara cevap verdikten sonra²⁰⁹ faizle ilgisi olmamak koşuluyla ve yardımlaşma temeline dayalı olduğunu göz önünde

²⁰³ Beşer, s.161.

²⁰⁴ Beşer, s.161.

²⁰⁵ Ez-Zerkâ ve diğerleri, s.188.

²⁰⁶ Beşer, s.161.

²⁰⁷ Beşer, s.161.

²⁰⁸ Ez-Zerkâ ve diğerleri, s.188.

²⁰⁹ Beşer, s.163.

bulundurarak sigortayı bütün çeşitleriyle caiz görmüşlerdir.²¹⁰ Bunlara göre sigorta yeni bir akitir ve bunu yasaklayan hüküm de yoktur. Ayrıca sigortada her iki tarafın yararı söz konusudur ve zarar yoktur. Sigorta örf haline gelmiştir ve örf ise şer'i delillerdendir.²¹¹ Sigortayı caiz görenler, caiz görmeyenlerin görüşlerini eleştirip şu şekilde değerlendirmelerde bulunmuşlardır:

- Yasaklanan garar ve cehalet tartışmaya götürecek kadar olan bilinmezliği ifade eder. İslam hukukunda akdin unsurları meşru ve tam olduktan sonra akdi fasit hale getiren en önemli etken, tartışmaya götüren bilinmezliktir, mutlak manada bilinmezlik değildir. Yoksa içeriği, bütün ayrıntılarıyla bilinen hiçbir akit yoktur. Mesela; biber, patlıcan ve domates gibi ardı kesilmeyen; havuç, patates, turp ve soğan gibi toprağın altında ne kadar olduğu anlaşılmayan sebzelerin tarla olarak satışı İslam hukukçuları tarafından caiz görülmüştür.²¹²
- İçki ve kumarla ilgili bir ayete²¹³ göre kumardaki kumarın en önemli özelliği ekonomik zarardan ziyade ahlaki çöküntüdür. Kumar, haksız kazançtır ve insanlar arasında düşmanlığa sebep olur.²¹⁴ Hâlbuki insani maddi ve manevi yönden sıkıntıya sokan kumarla insanın canına ve malına zarar veren kazaların, felaketlerin sıkıntısını azaltmak için yardımlaşmadan ibaret olan sigortanın hiçbir münasebeti yoktur.²¹⁵
- Faizde şart koşulan bir fazlalık söz konusudur ancak sigortada böyle bir durum söz konusu değildir.²¹⁶
- Sigortada haksız borçlandırma söz konusu değildir. Zira sigortacı hem alacağını, hem de ödeyeceğini ayrıntılı olarak hesaplamaktadır. Nitekim kefalet akdinde de miktarı bilinmeyen bir borca kefil olmak geçerlidir ve kefil gerektiğinde bu borcu öder.²¹⁷
- Güven verme gibi sübjektif şeylerin satılamayacağı konusunda bir delil yoktur. Güven duygusu bir menfaattir ve İslam hukukuna göre menfaat de mal gibi mütekavvim olarak görülmüştür. Örneğin bekçinin görevi de insanların güven

²¹⁰ Ez-Zerkâ ve diğerleri, s.190.

²¹¹ Kaya, s.207.

²¹² Beşer, s.164.

²¹³ Maide 5/91.

²¹⁴ Beşer, s.166.

²¹⁵ Ez-Zerkâ ve diğerleri, s.204.

²¹⁶ Beşer, s.169.

²¹⁷ Beşer, ss.169-170.

duygularını sağlamaktır. Ama aylarca olası bir tehlike gerçekleşmese bile bekçi yine de ücretini alır ve görünüşte bunun bir karşılığı yoktur.²¹⁸

- Hayat sigortası, sigortayı yapan şirkete faydası olduğu gibi, sigortalı için de faydası bulunmaktadır. Sigortalı, akitte belirlenen süre kadar yaşarsa sadece ödediğini alır; daha fazlasını alamaz ve belirtilen süre kadar yaşamazsa sigortanın tazminatını almak varislerin hakkıdır, bu ise dinen helaldir.²¹⁹

Bazı İslam hukukçuları ise sigortanın bir kısmını uygun görüp bir kısmını ise uygun görmemişlerdir. Bu gruptaki İslam hukukçuları, bozulduğunda tamir etme sorumluluğunu kapsayan otomobil sigortasını caiz görürken, kumarın bir şekli olarak kabul ettikleri hayat sigortasını kabul etmezler. Bunlara göre bir şahıs hayat sigortasına öldüğünde varisleri ve sağ kaldığında ise kendisi ödediği için ödediğinden daha fazla miktar geri alırsa faizli işlem yapmış olacaktır. Faiz ise haram kılınmış bir işlemdir. Bu görüşe sahip olanlar sosyal sigortaları caiz görürken, özel ticari sigortaları caiz görmemektedirler. Bu durumda yardımlaşma ve sosyal amacı olan sigortalar caizdir. Kumar ve kumar şüphesi bulunan, şans faktörünün etkili olduğu ve fazla miktarda geri ödeme yapılan sigortalar faiz olacağı için helal değildir. Bu sigortalarda paranın alım satımı bulunmaktadır. Böyle bir işlem sadece karşılıklı kabz ile geçerli olur. Bu şart gerçekleşmediğinde ise işlem batıldır. Böyle bir işlemi caiz yapacak bir zaruret de bulunmamaktadır.²²⁰

Canına ve malına karşı güven içinde bulunma arzusu insanın yaratılışında olan bir ihtiyaçtır. Çıkış itibarıyla sigortanın gayesi, bu güven ihtiyacını karşılamaktır.²²¹ Günümüzde bazı durumlarda sigortaya ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle trafik araçlarıyla üçüncü kişilerin malına verilen zararın karşılanmasında pratik çözümlere ihtiyaç vardır. Bütün araçlar kanunen sigortalı olduğu için, araçlara ve yolculara verilen zararın sigorta şirketlerince giderilmesi bir takım kolaylıklar sağlamaktadır.²²² Yine günümüzde sigortayı reddeden bir tüccar, ürettiği malı ihraç ederse iflas edebilir veya iflasa zorlanabilir. Başka ülkelerden mal almak istese bunu kimse kabul etmez. Dolayısıyla bu kimse sigortayı kabul etmediği için ticaret yapamaz. Oysa ülkelerarası

²¹⁸ Beşer, s.170.

²¹⁹ Ez-Zerkâ ve diğerleri, s.191.

²²⁰ Kaya, s.203-204.

²²¹ Beşer, s.171.

²²² Döndüren, **Ticaret Rehberi**, s.267.

ticaret İslamiyet açısından önemli bir konudur.²²³ Ancak bunların yanında sigortanın bazı sakıncaları da bulunmaktadır. Bu sakıncaları günümüz İslam hukukçularından Hamdi Döndüren şu sözleriyle ifade etmiştir:

- *Ticari sigortaların büyük bir bölümü, faizli bankaların yan kuruluşu olup, banka mevduatlarının önemli bir bölümünü sigorta primleri oluşturmaktadır.*
- *Bu sigortaların topladığı primlerin büyük bir bölümü bir bölümü banka yanında, repo, hazine bonosu, devlet veya özel şirket tahvillerine yatırılmakta ve faiz gelirleriyle ayakta durmaktadırlar.*
- *Ticari sigortaları için reasurans (sigortanın sigortası) zorunluluğu vardır. Bu da büyük riskleri yaymak amacını taşıdığı için, sigorta şirketleri kendilerini çeşitli batı ülkelerindeki daha büyük sigorta şirketlerine sigorta ettirmektedirler. Bu yolla, yurt dışına büyük bir prim döviz akışı olmaktadır.*
- *Yardımlaşmanın ikinci planda kaldığı bu çeşit şirketlerde, sigorta konusu olan malda hasar olursa, primin 25-30 katı gibi bir tazminatın üstlenilmesinde garar, kumar ve faiz gibi akdi batıl kılan unsurlar bulunmaktadır.²²⁴*

Günümüzde sigorta hakkında problemlerden birisi trafik sigortalarıdır. Günümüz İslam hukukçularından Hayrettin Karaman, zorunlu trafik sigortasıyla kasko sigortasını ayrı olarak ele alıp görüş bildirmiştir. Ona göre devlet tarafından zorunlu kılınan Zorunlu Trafik Sigortası sosyal sigortalar hükmünde olduğundan bu tür sigorta yaptırmak dinen caizdir. Kasko sigortası ise ticari bir sigorta olduğundan kasko yaptırmak dinen caiz değildir. Ancak Hayrettin Karaman, ülkemizde İslam'a uygun sigorta şekline izin verilmediği için ve kişinin ev, araba, dükkân, mal ve sağlık gibi değerlerini yardımlaşma esasına dayanarak koruma zarureti bulunduğundan dolayı bu tür sigortaları caiz görmüştür.²²⁵

Günümüzde sigorta hakkındaki problemlerden birisi de Bireysel Emeklilik Sistemi ve Birikimli hayat sigortaları konusudur. Bu konular hakkında günümüz İslam hukukçularından Nihat Dalgın görüş bildirmiştir. Ona göre pirim ödeyerek emekli olmak dinen caiz değildir. Çünkü söz konusu sigorta şirketi sigortalılardan en az 10 yıl süreyle aldığı sigorta primlerini çoğunlukla faizli finansman kaynaklarında değerlendirmektedirler. İslam açısından ise bu tür finansman kaynaklarına faizli borç vermek, buralardan faiz almak caiz değildir. Nihat Dalgın'a göre Bireysel Emeklilik Sistemi de birikimli hayat sigortasına benzetilmektedir ve bu da aynı şekilde caiz değildir. Bireysel Emeklilik Sistemi'ne dâhil olan şirketler katılımcılardan aldıkları

²²³ Beşer, s.173.

²²⁴ Döndüren, **Ticaret Rehberi**, ss.270-271.

²²⁵ Hayrettin Karaman, **Sigorta, kasko, hayat sigortası caiz midir?**
<http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00139.htm>, (25.09.2017)

aidatların %70'ini kamunun piyasaya sunduğu faizli bono, tahvil ya da iç borç senetleri gibi finansman kaynaklarında çalıştırmaktadırlar. Bunlar faizli borç işlemleri olmasından dolayı BES de dinen yasak kapsamındadır.²²⁶

Karşılıklı sigortanın olmadığı ya da yeterli gelmediği yerlerde ücretli sigortanın kapısı buna ihtiyaç duyanlara açıktır. Sigorta şirketlerinin sigortacılık dışında İslam'ın haram kıldığı işlerle uğraşması ayrı bir konudur. Başka bir aracı kurum bulunmadığı zaman faizli bankalarda para havalesi ve çek tahsili gibi meşru işleri yaptırmak caiz olduğu gibi; meşru olan zarar ve hasarı ortaklaşa karşılama işini, bazı işlemlerinde harama giren sigorta şirketleri aracılığıyla yerine getirmek de caiz görülmektedir.²²⁷

3.1.4.Kiralık Kasa İşlemleri

Kiralık kasa işlemleri, İslam hukuku açısından çeşitli biçimlerde değerlendirilmiştir. Emanet ve koruma gayesi taşıdığı düşüncesinden dolayı Ali el-Bârûdî, bu işlemin icâre ve vedia hükümlerini içerdiği görüşündedir. Semîha Kalyûbi'ye göre kiralık kasa işlemleri, günümüzdeki iktisadî yaşamın gün yüzüne çıkardığı, İslam hukukunda misali bulunmayan yeni bir akittir. Ona göre banka, kasadaki malın ne olduğunu bilmediği ve kiracının da kasadan dilediği şekilde yararlanamadığı için bu işlem icâre değildir. Battal, Zaten ve Hamûd gibi çağdaş hukukçuların cumhuruna göre ise bu bir icâre akdidir. Çünkü İslam hukukunda icâre belli bir ücret mukabilinde sunulan hizmettir. Kiralık kasa işlemlerinde de böyle bir hizmet söz konusudur. Ancak kiralanan kasa, kiralayan taraf olan bankanın koruması ve denetimi altında bulunması sebebiyle, bu akit diğer mallar üzerinde yapılan icâreden değişiklik gösterir. Günümüz İslam hukukçularından Servet Bayındır'a göre ise kasa kiralama, bir kira sözleşmesidir. Ona göre banka kendisine ait olan herhangi bir kasadan faydalanma hakkını belirli bir bedel mukabilinde belli bir müddet kiracıya vermektedir. Kasalar çoğunlukla bankanın içinde olduğundan, kasaların tüm güvenliği bankanın sorumluluğu altındadır. Bu hizmetin özelliğinden dolayı kasanın bankadan

²²⁶ Dalgın, ss.578-580.

²²⁷ Ez-Zerkâ ve diğerleri, s.23.

çıkarılması, kiracıya verilmesi söz konusu değildir. Bundan dolayı böyle bir akdin İslam hukukunda meşru görülen kira akdine aykırı bir yönünün olmadığı bellidir.²²⁸

3.1.5. Havale (Para Transferi) Ve Ödeme İşlemleri

Banka havalesi fıkhi açıdan havale değil, vekâlet işlemidir. Banka havalesi yaptıran şahıs bu konuda bankayı kendisine vekil kılmış olur. Çünkü vekil, başkasının yapması gereken işin sorumluluğunu alır ve kendini bu işte onun yerine koyar. Örneğin, birisine bir miktar para verecek olan şahıs, o parayı bir başkasıyla gönderebilir. Bu başka kişi onun vekili olur. Vekil, elindeki emanetleri kendi malına dâhil edemez ve kendi menfaati için kullanamaz. Şayet böyle yaparsa zayi olma ya da kaybolma olma durumunda, kusuru olup olmadığına bakılmadan bedellerini öder. Bugün bankalar havale için aldıkları paraları kendi paralarına eklemekte ve kısa süre için de olsa, kendi menfaatleri için kullanmaktadırlar. Bu nedenle bankalar aracılığıyla havale edilen paralar çalınır veya zayi olursa karşılığını ödemeleri gerekmektedir.²²⁹

Günümüz şartlarında çek ve senet tahsil etmede bankadan başka bir yol yoktur. Ancak banka aracılığıyla havale yapıldığında veya borç tahsil edildiğinde havaleyi gününde yatırmak ve gelen parayı hemen çekmek şartıyla hem havaleyi yatıran hem de alan faizli bir işlem yapmamış olur. Para hesaba girdikten sonra hemen gidip alınmazsa bankanın faizli işlemler için paradan istifade etmesi söz konusu olabilir. Bu durumlarla karşılaşmak istemeyen insan havale işlemlerini postane veya finans kurumları aracılığıyla da yapabilir.²³⁰

3.1.6.Döviz Ve Altın (Kambiyo) İşlemleri

Döviz ve altın alım satım işlemleri İslam hukukunda sarf akdine girer. Bu da bir paranın diğer bir parayla satın alınması demektir. Örneğin Türk lirası ve Euro gibi paraların birbirleriyle değiştirilmesinin caiz olabilmesi için her ikisinin de peşin olması gerekir.²³¹

²²⁸ Servet Bayındır, **İslâm Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2005, (Faizsiz Bankacılık), ss.134-135.

²²⁹ A. Bayındır, **Ticaret**, s.251.

²³⁰ Mutlu, s.383.

²³¹ Seyda Muhammed Konyevî, **Asrımız Meselelerine Fetvalar**, 9. Baskı, Reyhani Yayınları, İstanbul, 2016, s.454.

İslam'ın uygun gördüğü piyasada döviz ve altın satışlarının peşin olarak yapılması gerektiği için, vadeli döviz sözleşmeleri, çok büyük döviz ödemelerini planlama ve büyük meblağları vadesinde hazır bulundurma açısından bir ön anlaşmayı gerektirebilir. Bu bir alışverişten çok vaad sözleşmesi olabilir. Tarafların bağlayıcı olmamakla birlikte bu konuda verdikleri sözde durmaları faize düşürmez. Fakat büyük fiyat değişiklikleri olursa bundan zarar görecektir olan tarafın vazgeçme hakkı bulunur.²³² Ancak ödemelerini dövizle gerçekleştirenler, döviz kurlarındaki değişimlerden dolayı problem yaşamamak veya daha fazla kazanmak için vadeli döviz alım-satımına başvurumaktadırlar. İthalatçı, ödeme tarihinde teslim almak üzere alım-satımın yapıldığı günkü kurun üzerinden döviz alır. Vadeli döviz alım-satımı, farklı para birimlerinin değiştirilmesi durumunda alışverişin peşin olması gerektiğini belirten hadislere ve fıkhıdaki sarf kurallarına aykırı olduğu için caiz olmadığına dair ittifak vardır.²³³

Döviz forward (vadeli) ve future (organize piyasalarda vadeli) işlemlerinin caiz olup olmadığı konusunda günümüzdeki İslam hukukçuları farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazıları bu işlemlerin bir sözleşme olmayıp, bir vaadleşme mahiyetinde olduğunu ve dolayısıyla caiz olması gerektiğini söylemişlerdir. Bazıları da böyle bir işlemin sarf hükümlerine göre İslam'da kur serbestliği olduğu için caiz olduğunu belirtmişlerdir. Çoğunluğu teşkil eden bir takım İslam hukukçusuna ve birçok fıkıh akademisi ve kuruluna göre bu işlemler, Hz. Peygamber'in konuyla ilgili hadisleri ihlal edilip faize girildiği için caiz değildir. Bu işlemler hukuki bağlayıcı nitelikli olduğu için vaadleşme sayılamaz. Bu tür vadeli döviz işlemlerinde vade faizi yasağı ihlal edilmektedir. Böyle işlemler, fıkhıdaki sarf kurallarına aykırı olduğu için caiz olmaz²³⁴

Diğer vadeli döviz işlemlerinde ihtilaf olmakla birlikte, döviz opsiyon (önceden belirlenen döviz kurundan alma) işleminin caiz olmadığı noktasında çoğu İslam hukukçusu görüş bildirmiştir. Bununla birlikte bazı araştırmacılar opsiyon işlemlerinin yanlış olan noktalarda düzeltme yapma şartıyla, bazıları ise riskten korunma amacıyla yapıldığında caiz olabileceğini söylemişlerdir. Döviz opsiyon işlemi, döviz alım satımında şart muhayyerliği ve kaparolu satım akdi açısından

²³² Döndüren, **İktisat İlmihali**, s.666.

²³³ Kaya, s.156.

²³⁴ Abdullah Durmuş, İnternet Aracılığıyla Satış, Forex İşlemler, Network Marketing, Borsada Hisse Senedi Alım Satımı, Likit Fonlar Ve Dini Hükümleri, **Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı III**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, ss.410-411.

irdelendiğinde bunlarla opsiyon işlemleri arasında ciddi oranda mahiyet ve gaye farklılıkları bulunduğu için caiz görülmemektedir. Bu konudaki önemli farklılıklardan biri ise şart muhayyerliği hakkı karşılığında alınan ücretin caiz olmamasıdır. Opsiyon işlemlerinde ise bu hakka karşılık opsiyon primi adı altında bir ücret alınmaktadır. Ayrıca İslam, risksiz kazancı yasakladığı gibi, tamamen riske dayalı kumar gibi kazançları da yasaklamıştır. Tamamen aynı olmamakla birlikte opsiyon işlemiyle kumar arasında benzerlikler bulunmaktadır. Nitekim opsiyon işleminin, bir kazananın karşısında bir kaybedenin bulunması nedeniyle birçok müellif tarafından bazı durumlarda kumar kapsamına gireceği ifade edilmiştir.²³⁵

Forex gibi marjlı döviz işlemlerinde müşteri, her ne kadar parayı teslim almamış olsa bile döviz alıp satma bakımından söz konusu meblağ üzerinden özgürce tasarruf edebilmektedir. Kurların kendisi için avantajlı olduğunu düşündüğünde bankaya alım ya da satım yönünde talimat vermektedir. Bu işlemlerden doğan kâr ya da kazanç müşterinin teminat hesabına yansıtılmaktadır. Dolayısıyla bu işleme şekil açısından olmasa da özü itibarıyla karz denebilir. Bu tür marjlı işlemlerde banka, her bir döviz alım satımı için komisyon şart koşturmaktadır. Karz için böyle bir şart koşturmak fıkhi açıdan doğru olmadığı konusunda ittifak vardır. Bankanın böyle bir durumda elde ettiği gelir risksiz ve karşılıksız olması bakımından kredilerden daha ileri noktadadır. Çünkü kredilerin az da olsa ödenmeme riski bulunmaktadır. Ancak forex gibi döviz işlemlerinde böyle bir risk asla yoktur. Müşteri bu işlemle örneğin 1000 dolarlık teminat verip 10000 dolarlık döviz işlemi gerçekleştirmektedir. Yani sahip olduğu paradan kat kat fazla parayla işlem yapmaktadır. Bu işlemle o, kumar ve bahis oyunları gibi riske girerek kazanç elde etmekte fakat hiç kimseye bir faydası olmayan ve topluma zarar veren bir muameleyle meşgul olmaktadır.²³⁶ Dolayısıyla, bankalar aracılığıyla yapılan foreks işlemleri de caiz görülmemektedir. Çünkü bu işlem, döviz ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılmaması; gerçek alım satımdan çok pozisyon satın alınması ve işin başında konulan teminatın kaldıraç sistemiyle risk altında tutulması gibi sebeplerle faiz ve kumar karışımı bir oyundan ibarettir. Vadeli altın piyasası da vadeli döviz piyasası gibi kumar ve faiz karışımı bir işlemdir.²³⁷

²³⁵ Durmuş, ss.412-414.

²³⁶ Durmuş, s.407.

²³⁷ Döndüren, **İktisat İlmihali**, s.666.

3.1.7.Tahvil İşlemleri

Tahvili çıkarıp piyasaya süren devlet veya şirket borç talep etmiş olur ve onu kabul edip para karşılığında teslim alan da karşı tarafa borç vermiş olur. Yapılan sözleşme ise bir borç sözleşmesi olduğu için bunu alım-satım (bey' ve şira) olarak değerlendirmek fıkhi açıdan yanlıştır. Tahvil ihracının fikhî durumu incelendiğinde iki durumla karşılaşılmaktadır. Birincisi tahvili çıkaranla ona yatırım yapan kişi arasındaki ilişkinin fikhî durumu, ikincisi ise tahvilin ikincil piyasada dolaşmasının durumudur. Tahvil ister devlete isterse özel sektöre bağlı olarak çıkarılsın, tahvile dayalı sözleşme taraflar arasında yapılmış bir borç sözleşmesidir. Tahvil sahibinin onu ihraç eden kuruma kullandığı sermaye, borç niteliğindeki yabancı sermaye hükmündedir. Dolayısıyla, tahvili çıkaran borçlu, tahvil hamili de onu çıkaran kuruluşun uzun vadeli alacaklısı konumundadır. Tahvili devlet veya özel şirketten alan kişinin bu işlemde hiçbir sorumluluğu yoktur, yönetime katılamaz, kâr ve zarara da ortak değildir. Onun yaptığı sadece, vadesi gelince belli miktardaki anapara ve faizini almaktır. Tahvil sahibi vade sonunda alacağını tahsil edince aradaki hukuki ilişki sona erer. Bütün bunlar tahvil sözleşmesinin iki taraf arasındaki faizli borç sözleşmesi olduğunu göstermektedir. Tahvilin ikincil piyasadaki dolaşımında ise, tahvili elinde bulunduranlar onu vadesinden önce, üzerindeki yazılı rakamdan daha düşük bedelle başkasına devrederler. Bunu devralan kişi bir süre bekleyip vade dolunca faizli getirisini tahsil eder ve böylece kâr elde etmiş olur. Dolayısıyla bu işlemde bir senet kırdırma söz konusu olmaktadır.²³⁸

Tahvil alanın parasının değerini korumak ve tahvil alım-satımını teşvik etmek için yeni bir yöntem de döviz endeksli tahvil işlemleridir. Burada iki işlem söz konusudur. Birincisi borç alınan parayı dövize bağlamak, ikincisi ise anapara iade edilince faiz ödemektir. Döviz endeksli tahvil alım-satımı birinci işlemten dolayı değil, ikinci işlemten dolayı haram görülmektedir. Şayet faiz ödenmeseydi, borç alınan paranın döviz olarak alınması ve bu alınan dövize göre geri ödenmesinde bir

²³⁸ S. Bayındır, **İslamî Finans**, ss.73-74.

sakinca yoktu. Ancak bu tür tahvillerde de diğer tahviller gibi faiz ödemesi söz konusu olduğu için bu işlem de İslam hukuku açısından caiz olmamaktadır.²³⁹

Kısaca tahvil, alınıp satılabilen faizli borç senedi özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla devletin çıkarması, gerçek veya tüzel kişilerin çıkarması fark etmeksizin tahvil faiz karşılığında borç almaya dayanmaktadır. İslam, faiz alıp vermeyi haram kıldığı için tahvil alıp satmak ve bundan gelir sağlamak caiz görülmemiştir.²⁴⁰ Bazıları, devletin bu tür evrakları alıp satmasının devletin vatandaşlarına bir yardımı olduğunu iddia etmişlerdir. Hâlbuki bu evrakların içeriğine bakıldığında bu görüşün doğru olmadığı ve bunun İslam'ın ruhuna aykırı olduğu görülmektedir. Faizli işlemler ister devlet ister şahıs tarafından yapılsın haramdır.²⁴¹

3.1.8. Debit (Banka) Kart Ve Kredi Kartı İşlemleri

Banka ve kredi kartları İslam dünyasına 20. Yüzyılda girdiği için hükmünü klasik fıkıh kitaplarında ve mezheplerde bulmak mümkün olmamaktadır. Ancak hükmünü araştırırken İslam fıkından hangi akitler ile ilişkili olduğu tespit edilmeye çalışılabilir ve böylece bir hükme ulaşılabilir.²⁴²

Debit karta sahip banka müşterisi, kartıyla mal veya hizmet satın alıp karşılığında nakit para vermiyor ve bankasına da kart ile yaptığı mal ve hizmet alımlarının karşılığını esnafa hesabından ödemeleri için vekâlet veriyor. Bu açıdan bakıldığında banka ve kart hamili arasında bir vekâlet ilişkisi olduğu söylenebilir. Kart hamili ile esnaf arasında ise havale ilişkisinin olduğu söylenebilir. Çünkü kart hamili mal ya da hizmet satın alıyor, parasal karşılığın ödenmesi için ise esnafı bankaya yönlendiriyor.²⁴³

Bazı âlimler bankayı kredi kartı hamilinin bir yönüyle kefilî diğer yönüyle vekili olarak görürler. Bu görüşe göre banka, kart verdiği müşterisinin bu kart ile alışveriş yaptığı, borcunu ödemeyi üstlendiği için, kart hamili ile banka arasında kefalet ilişkisi bulunmaktadır. Bu ilişki, müşterinin borçlarını takip edip onları esnafa

²³⁹ Hayrettin Karaman, **Günlük Hayatımızda Helâller ve Haramlar**, 25. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2008, (Helaller ve Haramlar), s.79.

²⁴⁰ Karaman, **Helâller ve Haramlar**, s.78.

²⁴¹ Hüsameddin Vanhoğlu, Fatih Kalender, Abdullah Hiçdönmez, Emin Ali Yüksel, **İslam'da Faiz'in Yeri**, Aktaş Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.184.

²⁴² Enver Osman Kaan, **Güncel Fıkıh Problemleri**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2016, s.224.

²⁴³ Dalgın, s.500.

ödemesi açısından değerlendirildiğinde ise vekâlet ilişkisine dönüşmektedir. Konuyu ele alan el-Mecmeu'l-Fıkhi'l-İslâmî'deki araştırmacılardan bir kısmı da kredi kartı sistemindeki ilişkiyi vekâlet, kefalet ve bankanın müşterisine yaptığı karz-ı hasen olarak değerlendirmişlerdir. Abdussetter Ebu Gudde ve Vehbe Zuhaylî, bu ilişkiyi havale ya da ücretli vekâlet olarak nitelendirmişlerdir. Nezih Hammad ise bunu kefalet olarak nitelemektedir.²⁴⁴ Ayrıca Vehbe Zuhaylî, banka ile kart hamili arasındaki ilişkiyi çift yönlü vekâlet olarak görmektedir. Ona göre, birinci akitle banka kart hamiline, onun için belirlenmiş bir meblağ kadar mal ve hizmet satın alması hususunda vekâlet verir; ikinci akitle ise, kart hamili bankaya kendi hesabından para çekmek ve borcunu ödemek, esnafın ve başkalarının haklarını kendisine ödemek üzere vekâlet verir.²⁴⁵

Çağdaş âlimlerden bazıları kredi kartı sistemini, İslam hukukundaki havale konusu kapsamında değerlendirmişlerdir. Bu görüşe göre kartı veren banka, kart hamiline; “yapacağın alışverişlerden doğacak olan borcunu bana havale et ben ödeyeceğim” demektedir. Banka anlaşmış olduğu işletmeye de aralarındaki sözleşmeye bağlı olarak; “bu havaleyi kabul et” demektedir.²⁴⁶

İslam Fıkında Borç Nazariyesi (Nazariyyetü'l-karz fi'l-fıkhi'l-İslâmî) adlı doktora çalışması yapan Esad Mahmud, kart hamili ile banka arasındaki ilişkinin ne vekâlet ne de kefalet olduğunu, bu ilişkinin borç/karz ilişkisi olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, bu ilişki vekâlet olamaz, çünkü kart hamili malını veya parasını bankaya emanet ederek, oradan bankanın borçları ödemesi şeklinde bir uygulama yapılmamaktadır. Banka kart hamiline belirli bir miktar borç para vermekte, bunu karta yüklemektedir, bununla kart hamili dilediğini satın almakta sonra ise banka bunu tahsil etmektedir.²⁴⁷

Kredi kartı sisteminin İslam hukukunda hangi akit türüne girdiği konusunda günümüz âlimlerinin görüşleri zikredildikten sonra bunların karşılaştırılması ve değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır.

Kart hamili ve banka arasındaki ilişki vekâlet olamaz; çünkü kart hamili bankaya vekâlet verdiği düşünülürse “vekâlet, müvekkilin bizzat yapabileceği

²⁴⁴ Dalgın, ss.501-502. ; Kaan, s.225.

²⁴⁵ Dalgın, s.503.

²⁴⁶ Vanhoğlu ve diğerleri, ss.241-242.

²⁴⁷ Dalgın, s.503.

konularda yetkisini başkasına devretmesidir” tanımına uymuyor. Bankada kart hamilinin bir parası veya malı yok ve malı alan müvekkildir. Banka kart hamiline vekâlet vermiş de denilemez. Çünkü vekilin aldığı şeyler kendisinin olmayıp müvekkile aittir ve bunlar elinde emanet hükmündedir. Ancak burada mülkiyet, kart hamiline geçmektedir. Ayrıca vekil müvekkilin adına ve onun iradesi doğrultusunda alım-satım yapar. Burada ise kart hamili kendi isteğiyle ve kendisi adına alım-satım yapmaktadır.²⁴⁸

Günümüz âlimleri banka ile kart hamili arasındaki ilişkiye kefalet dendiğinde bazı sorunların ortaya çıktığını söylemişlerdir. Bu sorunları ise şu şekilde sıralamışlardır:

- Kefalet akdinde kefil olan şahıs, bu kefalet için bedel isteyemez. Kefalet bir teberru akdi olduğu için karşılığında bedel almak caiz değildir. Ancak kartı veren bazı bankalar kart sahibinden belli bir ücret almaktadırlar. Bu ücretin kefalet değil kart ücreti olduğunu savunanlar vardır.
- Kefalet akdinde satıcı olan kişi, alacağını hem asıl borçludan hem de kefilden talep edebilir. Hâlbuki kredi kartıyla satış yapan satıcının tek muhatabı, bankadır.
- Kefil, borcu ödemedi kefil olduğu kimseden bir şey talep edemez. Hâlbuki banka, işletmeyle yaptığı anlaşmaya göre; iş yerine borcu ödemedi kart hamilinden parayı tahsil edebilir.²⁴⁹

Kredi kartı sisteminde banka ile kart hamili ve esnaf arasında tek yönlü bir ilişki değil, şahıslar arasında çok yönlü bir ilişki vardır. Banka ile kart hamili arasındaki hukuksal ilişki karz ilişkisidir. Bankalar da bunun bir kredi ilişkisi olduğunu belirtmektedirler. Kart, henüz kullanılmadan gayri nakdi kredi, kartın mal ve hizmet satın alımı şeklinde kullanımını takiben bu limitin kullanılan kısmı ise nakdi kredi kabul edilmektedir. Söz konusu kredi, nakit çekildiğinde faizli kredi şeklini almakta ve kart hamili bu borcunu faiziyle birlikte ödemektedir. Kart hamili ile esnaf arasında ise havale ilişkisi bulunmaktadır. Banka kart hamilinin borcunu kendisine havale

²⁴⁸ Kaan, s.231.

²⁴⁹ Vanhoğlu ve diğerleri, s.240.

edilen bir borç olarak ödemektedir ve bu nedenle esnaf alacağını hiçbir zaman asıl borçludan isteyememektedir.²⁵⁰

Kart sahibine mal ve hizmet satın alıp nakit çekme olanağı sağlayan ve oluşan borcu da fâiziyle birlikte tahsil eden kredi kartlarını kullanmak genellikle caiz görülmemiştir. İslâm Fıkıh Konseyi'nin bu konudaki kararı şöyledir: "Sözleşmesinde fâiz şartı bulunan ve bankada açılmış bir hesaba dayanmayan kredi kartı çıkarmak ve bunu kullanmak câiz değildir. Kartı talep eden kişinin son ödeme tarihini geçirmemeye azimli olması hükmü değiştirmemektedir." Ayrıca içerisinde Muhammed Takî Usmânî, Vehbe ez-Zuhaylî, Abdussettâr Ebû Ğudde, Abdullah el-Menî' ve Emîn ed-Darîr gibi âlimlerin bulunduğu bir heyet, İslâmî bankaların bu özellikte bir kredi kartı çıkarmalarını caiz görmemişlerdir. Ayrıca içerisinde fâiz şartı olduğu halde bu şartı mülğâ (yok hükmünde) kabul ederek ve böyle bir kartın kullanılmasının câiz olduğunu dile getirenler vardır. Bu âlimlere göre kredi kartı isteyen kişi eğer fâize girmeme iradesi gösterecekse kartı alması ve kullanması caizdir.²⁵¹

Kredi kartıyla işlem yapmanın helal olması için şu şartlara riayet edilmelidir:

- Faiz ve aldatma gibi dinen haram olan unsurları içermemelidir.
- Kart kullanıcısı, 30 gün süre içerisinde alışveriş bedelini ödemeli, faiz ödememelidir. Çünkü kart hamili bankaya olan borcunu 30 gün içinde ödemezse faiz tahakkuk eder.
- Kredi kartıyla satın aldığı malı aynı satıcıya tekrar satarak nakit para elde etmeye aracılık yapmamalıdır. Çünkü bu faizli bir işlemdir.
- Kartı veren bankanın sunduğu bu hizmet karışığında, aralarındaki rızayla tacirin kârından bir miktar ücret alması, ödeme vekâletine mukabil ücret sayılır. Bu, tacirin bazı haklarından vazgeçmesi temeline dayanır. Bu ücretin haricinde faiz alınmamalıdır.²⁵²

Kredi kartı anlaşmasında, anlaşma gereği borcun ödenmesi için belli bir müddet tanınmakta, bu müddet dolunca, belirli tutara göre, belirli faiz oranları uygulanacağı, şart koşulmaktadır. Bu şartın kredi kartı anlaşmasında yer alması,

²⁵⁰ Kaan, s.232.

²⁵¹ İshak Emin Aktepe, Kredi Kartı Sistemi Ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt: 10, Sayı:1, 2010, ss.145-146.

²⁵² Konyevî, ss.462-463.

borçluyu, borcunu zamanında ödemesini sağlamak için konulmuş bir tedbir mahiyetinde olabilir. Dolayısıyla bu şart fasit olsa dahi, faiz sınırına girmeden vadesinde borcunu ödeyen kart sahipleri için, akdin meşru olmadığına delil olmaz. Çünkü elektrik kurumları, belediyelerin su hizmetleri teşkilatı ve Telekom gibi yaygın kuruluşların kanun ve tüzüklerinde de, "borcun, belirlenen sürede ödenmemesi halinde, belli oranlarda gecikme faizi uygulanacağı" şartı yer almaktadır. Eğer, böyle bir şartta yer veren, elektrik, su ve telefon aboneliği anlaşmaları fasit sayılırsa, dindar vatandaşlar için büyük problemler söz konusu olacaktır. Elektrik, su ve telefon gibi zaruri ihtiyaç olan hizmetlerden faydalanamamalarına neden olacaktır. Ancak böyle bir durum kimsenin aklına bile gelmemektedir. Dolayısıyla herkes, böyle bir şart olduğu halde bu hizmetlere abone olmakta ve borçlarını zamanında, cezasız ödemeye dikkat etmektedirler. Kredi kartı kullanımı da bunlara kıyas edilebilir.²⁵³

Veresiye satışı caiz olmayan altın ve gümüşün kredi kartıyla satışı da caiz görülmemiştir.²⁵⁴ Günümüz İslam hukukçularından Beşir Gözübenli ise konuyla ilgili kısmi ve geçici de olsa şöyle bir çözüm yolu olduğunu belirtmiştir:

*Kuyumcu, POS cihazını aldığı bankaya talimat vererek, işlem yapıldığı anda paranın derhal (en erken) hesaba aktarılmasını sağlar. Böylece, hükmî kabz ile peşin satış yapmış sayılır. İşlemin tabiatı gereği gecikmeler hükmî kabzın gerçekleşmiş olmasına engel teşkil etmez. Bu tür bir işlemle kuyumcu, âdetâ mevduat hesabına bağlı banka kartıyla peşin satış yapmış olmaktadır.*²⁵⁵

Bilindiği gibi, kredi kartıyla yapılan taksitli alışverişlerde bazen vade farkı ödenmektedir. Günümüz İslam hukukçularından Hamdi Döndüren, kredi kartıyla yapılan bu tür alışverişin bir murabaha işlemi olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

“Bu takdirde esnaf kredi kartı işlemiyle, sattığı bütün malları, peşin bedelle banka/finans kurumuna satmış ve yine onun verdiği yetkiye dayanarak vadeli bedelle müşteriye devir yapmış olmaktadır. Günümüzde sözünü ettiğimiz bu işlemler, bilgisayar ve internet ortamında çok kısa sürede gerçekleşmekte, kayıtlara da bu şekilde geçmektedir. “İnternet ortamında hızlı murabaha” diyebileceğimiz bu uygulama, finans kurumlarında birkaç günde yapılabilen, peşin mal alıp vadeli satma modeli olan “murabahanın çok kısa süre içinde, daha küçük meblağlar için yapılmasından başka bir şey değildir. Kredi kartıyla satış yapıldıktan sonra, esnafın devreden çıkması, banka/finans kurumunun doğrudan müşteriye muhatap alması, hatta müşterinin borcunu ödememesi durumunda, pos

²⁵³ Ahmet Yılmaz, İslam Hukukuna Göre Kredi Kartı, **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:2, 2001, s.101.

²⁵⁴ Asutay, s.79.

²⁵⁵ Beşir Gözübenli, İslâm Hukuk Kültüründe Para, **Para, Faiz ve İslam**, (Ed. İsmail Kurt), 3.Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015, s.131.

*kullanıcısı esnafın kefil olarak bile devrede olmaması, yukarıdaki değerlendirmeyi güçlendirmektedir.”*²⁵⁶

Kredi kartı çıkaran bazı bankalar, kart hamili olan müşterilerini, başka müşterileri bulmak için veya borçlarını düzenli olarak zamanında ödemelerini sağlamak amacıyla onlara bazı ödül ve hediyeler vermektedirler. Bu ödül ve hediyeler, sözleşmede şart koşulmaksızın, banka tarafından, kredi kartı kullanımını artırmak amacıyla veriliyorsa, bazı İslam hukukçuları tarafından caiz olduğu görülmüştür. Ancak bu ödül ve hediyeler, sözleşmede şart koşulmasından ötürü veriliyorsa, bu şart sebebiyle, kart sahibine menfaat sağlayan karz çeşidine girer. Bu ise caiz değildir.²⁵⁷

Debit kart müşterisinin bankadaki parasını yönlendirme için kullandığı, nakit kredi çekip faizli ödeme gibi işlemlerin yapılamaması, bankada bulunan para kadar işlem yapabilme imkânı sunduğundan dolayı bu kartın kullanılması caizdir.²⁵⁸

Kredi kartının faydaları olduğu gibi zararları da bulunmaktadır. Çünkü kredi kartı, çoğunlukla israfa neden olmakta, özellikle sabit gelirli faize düşme tehlikesiyle karşılaşmaktadırlar. Faizli çalışan bankalar ise bu yolla faizli finansman kaynağı elde etmektedirler. Böyle bir kart bulundurma ihtiyacı hisseden mü'min, faizsiz çalışan finans kurumlarının kredi kartını tercih etmelidir. Böyle kurumların kredi kartı uygulaması olmayan yerleşim yerlerinde diğer bankaların kartlarından geçici olarak faydalanmak da mümkündür. Fakat son ödeme tarihine dikkat edilmeli ve faiz ödemek durumunda kalınmamalıdır.²⁵⁹

3.1.9.Çek ve Senet İşlemleri

Çekle yapılan işlem, fikhî açıdan havaledir. Çeki yazan muhil, çeki kabul eden muhalün leh, banka da muhalün aleyhtir.²⁶⁰ Bazen esnaflar, elindeki çeki veya senedi acil nakit paraya ihtiyacı sebebiyle, bunların üzerinde yazan fiyattan düşük bir rakama başkasına satmaktadırlar.²⁶¹ Çek veya senedin üstünde yazan rakamdan daha az değerde satmaya bankacılıkta iskonto, tüccarlar arasında ise çek veya senet kırdırma denir. Çünkü bir ay vadeli 1000 liralık çek veya senedi, peşin 900 liraya alan kişi, bir

²⁵⁶ Döndüren, **İktisat İlmihali**, s.672.

²⁵⁷ Yılmaz, s.99.

²⁵⁸ Kaan, s.233.

²⁵⁹ Döndüren, **Ticaret Rehberi**, s.173.

²⁶⁰ A. Bayındır, **Ticaret**, s.254.

²⁶¹ Konyevi, s.458.

ay sonra 1000 lira almak üzere 900 lira vermiş olur. Bu durumda bu kişinin bir ay sonra aldığı 100 liralık fazlalık ise faizdir.²⁶² Taraflar, vadenin uzatılmasını ve buna karşılık borca bir miktar ilave yapılmasını veya vadenin kısaltılarak borçtan bir miktar düşülmesini kararlaştırdıkları zaman taraflardan biri lehine şart koşulan bu ilave veya iskonto karşılıksız kalmakta ve haksız kazanç sayılmaktadır. Bu durumda yapılacak iş, borcun zamanında aynı şekilde ödenmesidir. Ödeme sırasında taraflardan biri 1000 lira olan borcunu, anlaşma gereği 1100 lira öderse, 1000 lira 1100 lirayla değiştirilmiş sayılarak faiz tahakkuk etmiş olur. Bu gibi uygulamalar İslam'ın faiz yasağı kapsamına girdiği için haramdır.²⁶³ Dolayısıyla senet veya çek alıp satmak caiz değildir. Çünkü bunlar para veya mal değildirler. Bunlar sadece parayı sağlama bağlamak için birer teminattır.²⁶⁴

Şayet asıl borçlu vadesi dolmadan borcunu ödemek isterse bu caizdir. Alacaklı bu erken ödeme nedeniyle bir miktar indirim de yapabilir. Çünkü alacaklı isterse alacağı miktarın bir kısmını veya tamamını borçludan almayarak bağışlayabilir. Fakat çek veya senedin tutarını üçüncü bir kişi veya bir banka, vadesinden önce öder ve alacaklı, çek bedelinde indirim yaparsa, bu zimmet borcu olan bir alacağı, miktarı farklı bir alacakla veresiye değiştirmek olduğu için aradaki fark faizdir. Günümüzde ise genellikle çek veya senet kırdırma üçüncü şahıslar tarafından yapılmaktadır. Diğer yandan darda kalan alacaklının bu durumundan yararlanarak, borçlunun erken ödeme nedeniyle pazarlık yapması ve enflasyonist bir ortamda altın kurundan daha fazla indirim sağlaması onu reel faize düşürür. Gerçek bir borç olmaksızın çek kırılarak, tefecilik yapmaya elverişli bulunan böyle bir kredi kaynağından mü'minlerin uzak durması gerekir. Dolayısıyla bu şekilde yapılan çek veya senet kırdırma caiz değildir.²⁶⁵

Bir kimse, borcun ödeme zamanı geldiğinde elindeki çekin vadesi ile borç birbirine uyarsa bunu alacaklıya verebilir.²⁶⁶ Senet ya da çekin bu şekilde ciro edilmesi İslam hukuku açısından havaledir. Havale, satış değil, bir kişideki alacağın bir başkasına aktarılmasıdır. Bunun faizle bir alakası yoktur. Dolayısıyla mal alım

²⁶² A. Bayındır, **Ticaret**, s.187.

²⁶³ A. Bayındır, **Faiz Mefhumu**, s.195.

²⁶⁴ Halil Güneç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, İlim Yayınları, İstanbul, 1990, cilt.I, s.328

²⁶⁵ Döndüren, **Ticaret Rehberi**, ss.169-170.

²⁶⁶ Güneç, cilt.I, s.329.

satımlarında müşteri çeki veya müşteri senedi vermenin bir zararı yoktur.²⁶⁷ Vadeli mal alımında ya da bir borcun ödenmesinde bize veya başkasına ait, fakat bize havale edilen çek ya da senedi bir malın alım satımı sırasında kullanmak caizdir. Çünkü çek ya da senedin arkasında imzası bulunanlar, birbirinin kefil olarak müteselsil borçlu sayılırlar.²⁶⁸

3.1.10. Teminat Mektubu Verme İşlemleri

Bankalarda gerçekleştirilen teminat verme işlemi günümüzde fıkhi açıdan tartışmalı konulardan birisidir. Tartışmalardan birisi bu işlemin fıkıhtaki kefalet akdi olup olmadığı; diğeri ise bankaların teminat mektubu verirken aldığı ücretin caiz olup olmadığıdır.

Günümüz İslam hukukçularından Abdulaziz Bayındır bu işlemin kefalet akdi olmadığını savunmaktadır. O, bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirmektedir:

*“Bu, her ne kadar kefalete benzese de kefaletten farklıdır. Çünkü kefalet bir şahsın borcunu üstlenmek ve o borcun borçlu ile birlikte kendinden istenmesini kabul etmektir. Kefalette kefil olunan kişi aleyhine doğmamış bir borç kefiliden istenemez, ama teminat mektubunda istenebilir. Mesela bir kişiden 1 milyon TL tutarında veresiye mal alacak olan kimse, o kişiye bir teminat mektubu verse ve henüz hiçbir şey almasa, o kişi mektupta yazılan meblağı ilgili kurumdan alabilir. Bu durum fıkıh bakımından kabul edilemez. Kefalet iyilik ve teberru sayıldığı için bundan ücret alınması caiz görülmemiştir. Kefalet kefilin söylediği bir söz ile tamam olur. Bunun için bir belge düzenlemesi şart değildir. Ama teminat mektubu, özel ifadeler içeren bir belgedir. Bu belgeyi herkes değil belli finansal kuruluşlar düzenleyebilir.”*²⁶⁹

Abdulaziz Bayındır bu belgeyi düzenlemeye karşılık ücret alınabileceğini savunmuş ve bunu bir fakihin fetva verirken ücret alamadığını, ancak bunu kâğıda yazdığında ücret alabilmesini kıyas etmiştir.²⁷⁰

Günümüz İslam hukukçularından Servet Bayındır ise teminat mektubunun kefalet akdi olduğunu savunmuştur. O, bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

“Bizce, teminat mektubu sözleşmesi kefaletten ibarettir. Çünkü bu akitten güdülen amaç garantidir; lehtarın üstlendiği sorumluluğu herhangi bir nedenle yerine getirmemesi durumunda hakkının zayi olacağı endişesini taşıyan muhataba, banka veya teminat mektubu verme yetkisine sahip kuruluşun garanti

²⁶⁷ A. Bayındır, **Ticaret**, s.187.

²⁶⁸ Döndüren, **İktisat İlmihali**, s.641.

²⁶⁹ A. Bayındır, **Ticaret**, ss.256-257.

²⁷⁰ A. Bayındır, **Ticaret**, s.257.

vermesi yani muhatabın sorumluluğunu üstlenmesidir. Garanti amaçlı akit ise fıkıhta kefalet olarak isimlendirilir. Kefaletin fer'î, teminat mektubu sözleşmesinin aslî borç doğurduğu, muhatabın mektupta belirtilen miktarı doğrudan garantörden isteme hakkının bulunmasına rağmen, mekfûlun leh'in böyle bir hakkı olmadığı ileri sürülerek teminat mektubunun kefaletten ayrı, bağımsız bir akit olduğu görüşü ise tutarlı gözükmemektedir.”²⁷¹

Servet Bayındır, bankanın, bu belge karşılığında ücret almasının fıkhi açıdan doğru olmadığını ve günümüz şartlarında şahsi kefalete itibar edilmediğinden dolayı buna mecbur kalındığını belirtmiştir. Ayrıca ona göre, faiz korkusuyla teminat mektubunu genellemeden kaçınılmalı ve teminat mektupları arasında kullanım gayesi ve yeri göre ayırım yapılmalıdır. Kredi işlemleri için verilen teminat mektubundan dolayı alınacak bedelde faiz riski vardır. Bankanın mektubu tahsil etmesinden itibaren lehtardan alınacak ücret de faiz kapsamına girmektedir. Çünkü banka ile lehtar arasındaki hukukî ilişki kefil-mekfûlün anı ilişkisinden, alacaklı-borçlu ilişkisine dönmüş olur.²⁷²

Günümüz İslam hukukçularından Hamdi Döndüren de teminat mektubu vermenin kefillik işleminden ibaret olduğunu söylemiştir. Ona göre kefalet akdi bedelsiz olarak yapılması gerekmektedir. Ancak günümüzde büyük meblağları bir teberru olarak ve arkadaşlık, dostluk, akrabalık için üstlenecek bir kefil bulma imkânı kalmamıştır.²⁷³ O, bu konuyu imamlık, müezzinlik ve Kur'an-ı Kerim öğreticiliği gibi hizmetlerle kıyas ederek şu şekilde dile getirmiştir:

“İslam fıkında kefalet benzeri başka hizmetler de vardır. İmamlık, müezzinlik, Kur'an-ı Kerim talimi bunlar arasındadır. Nitekim ilk Hanefî müçtehitleri İslam'ı tebliğ nitelikli bu gibi tâat kabilinden olan hizmetlerin, bir bedel karşılığı olmaksızın yapılması gerektiğini söylemişlerdir. Fakat devir değişip, bunları meccanen yapan kalmayınca dinin ve toplumun zarara uğramaması için sonraki Hanefî fakihleri bu hizmetlerin devletten, vakıflardan veya kişilerden alınacak maaş veya ücret karşılığında yapılabileceğine fetva verdiler. Kefalet de bir tâat olduğuna göre, teminat mektubu için alınan komisyon ve masrafları da diğer tâatlar için alınan ücrete kıyas etmek mümkündür. Müslümanların teminat mektubu gerektiren bütün işlerden el çekmesi, problemi çözmek için yeterli değildir. Buna göre bir Müslüman teminat mektubu almak zorunda kalırsa, para karşılığı kefil tutmuş olur.”²⁷⁴

²⁷¹ S. Bayındır, **Faizsiz Bankacılık**, s.163.

²⁷² S. Bayındır, **Faizsiz Bankacılık**, s.172-174.

²⁷³ Döndüren, **İktisat İlmi**, ss.628-629; Döndüren, **Ticaret Rehberi**, ss.175-176.

²⁷⁴ Döndüren, **İktisat İlmi**, s.629.

Günümüz İslam hukukçularından Hayrettin Karaman ise teminat mektubu alan kişinin bankada hesabı varsa ve borcun bu hesaptan ödenebilme durumu olursa bu işlemin hem kefaleti hem vekâleti içerdiğini dile getirmiştir. O, eğer bankada hesap olmadığı halde teminat mektubu alınıyorsa bunun vekâletsiz kefalet olduğunu belirtmiştir. Hayrettin Karaman, normalde kefaletten dolayı ücret alınamayacağını, ancak teminat mektubu şeklindeki kefaletin fertler arasında yapılan kefaletten bazı farklı noktaları olduğunu bildirmiştir. O, bu işlem yapılırken ilgili kurumun mekân, personel ve araç-gereç giderleri olduğu için ücret almasını caiz görmüştür.²⁷⁵

3.1.11. Yatırım Fonu İşlemleri

Geleneksel para piyasası ürünlerinden fon yönetim şirketlerince piyasaya sürülen katılım ortaklığı belgeleri öz itibarıyla caiz niteliklidir. Çünkü bu uygulama, fona yatırım yapanlarla bunları işleten fon yönetim şirketi arasında akdedilen iki sözleşmeden birine dayanır. Fon yönetim şirketinin sadece komisyon karşılığı bu hizmeti sunduğu durumda sermaye sahipleri kendi aralarında sermaye ortağı, yönetim şirketi de vekil konumunda işletmeci olur. Eğer firmanın elde edilecek gelirlerden belli oranlarda kesilecek kâr karşılığında fonu işletmesi üzerinde anlaşılırsa bu durumda sözleşme mudârahe olur. Sermaye sahipleri rabbül-mal, fon yönetim şirketi ise mudârib işletmeci kabul edilir. Her iki yönteme dayalı olarak fon işletilmesinde İslam hukuku açısından bir sakınca yoktur.²⁷⁶ Yatırım fonlarına katılan bir kimse, fon varlığından katılma belgesi kadar şayi mülkiyetle satın almakta ve söz konusu varlığın tamamına ortak olmaktadır. Dolayısıyla işlemin caiz olması öncelikle fon varlığının İslam'a uygun olmasına bağlıdır. Fon alım satımında İslam'ın kuralları dikkate alınmalı ve bono, tahvil gibi caiz olmayan faiz araçlarının bulunmaması gerekmektedir. Yatırım fonlarının yapısı dikkate alındığında ortaklar bizzat yönetimde söz sahibi olmayıp, fon kurucusunun tayin ettiği ya da devletin yetki verdiği şahıslar fonun yönetilmesinde söz sahibi olmaktadır. Kişinin kendi üzerindeki hakkının tasarrufunu uzman veya yetkili kişilere devretmesi caizdir. Fon yöneticisi hem başlangıçta hem de ilerleyen zamanlarda satın alacağı hisse senetlerini seçerken

²⁷⁵ Hayrettin Karaman, **Soru-(124) Teminat mektubu, çek, kredi, faiz, finans kurumları**, <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00124.htm>, (25.01.2018).

²⁷⁶ S. Bayındır, **İslamî Finans**, ss.169-170.

İslam'ın esaslarına riayet etmeli ve bilançoları her zaman takip etmelidir. Eğer yönetici bir dönem için şirketin faiz ve benzeri gayri meşru işlemlerle kazanç elde ettiğini öğrenirse, bunu fon ortaklarına bildirmelidir ve bu tür hisse senetleri derhal satılmalıdır. Fon kurucusu fonun toplam değeri üzerinden, onun tayin ettiği fon yöneticisi de anlaşma ile belirlenen bir ücret almaktadır. Bu ücret İslam hukukundaki vekâlet ücreti kapsamında değerlendirilebilir. Bazı uygulamalarda fon kurucusu yatırımcılara karşı katılma belgesini geri satın alma taahhüdü vermektedirler. İlgili taahhütte katılma belgesinin geri alınma tarihindeki piyasa fiyatının esas alınması halinde İslam hukuku açısından bir problem bulunmamaktadır. Eğer geri alım tarihinde piyasa şartları dikkate alınmayıp belli bir miktar belirlenirse belli bir kâr garantisi verilmiş olur ve bu İslam hukuku açısından caiz görülmemektedir.²⁷⁷

Günümüzdeki mevcut fon işletim uygulamalarının büyük çoğunluğu, toplanan sermayenin faiz ya da İslam hukukuna uygun olmayan alanlarda değerlendirilmesinden ibaret işletim yöntemine dayanmaktadır. Bu durumda elde edilen gelir de faiz olmaktadır. Buna ek olarak borsalardaki gayri meşru nitelikli hisse senetlerine yatırım yapıldığı da görülmektedir. Dolayısıyla dini mahzurlardan arındırılmış fon işlemleri caiz olurken, bunun aksi işlemler caiz olmamaktadır.²⁷⁸

3.1.12.Repo İşlemleri

Günümüzdeki repo işlemlerinin yüzyıllar önce İslam toplumlarında faize alternatif işlemler olarak görülmüş ve uygulanmaya çalışılmış olan bey' bi'l-vefa ve bey'u'l-îne işlemleriyle benzer olduğu görülmektedir. Bey' bi'l-vefâ; geri satım vaadinin satım akdine uygun olmaması ve satın alanın satım konusu maldan istifade etmesinin karz karşılığında menfaat şekline düşünülmesinden dolayı caiz görülmemiştir. Bey'u'l-îne ise; malın vadeli olarak satılmasının ardından daha az fiyata peşin olarak satın alınmasının veya peşin olarak satılan malın daha fazla fiyata vadeli olarak geri satın alınmasının ribe'n-nesie olduğu gerekçesiyle İslam hukukçularının çoğunluğu tarafından caiz görülmemiştir. Repoda, mülkiyet nakli gerçekleştiği halde geri satımın garanti olması, bu işlemin sıradan bir satım akdi değil, tamamen bir borç verme işlemi olduğunu kesin bir şekilde ortaya koymaktadır. Repo

²⁷⁷ Durmuş, ss.432-433.

²⁷⁸ S. Bayındır, **Faizsiz Bankacılık**, s.170.

işleminde kredi verilirken, anaparanın üzerine eklenen bir fazlalıkla geri ödemenin şart koşulduğu görülmektedir. İslam hukuku açısından bu şart koşulan fazlalığın ribâ olarak kabul edilmesi gerekir. Sonradan çıkan enflasyon oranı ile önceden anapara üzerine ilave edilmesi şart koşulan fazlalığın eşit olması durumunda bile bu işlemin ribâ kapsamında değerlendirilmesine engel olmamaktadır.²⁷⁹

Repo faizleri genel olarak, nominal faizlerin üzerinde seyretmektedir. Günlük kredi, arz ve talep dengesine göre miktarları belirlenen repo faizinin, normal faizlerden bir farkı bulunmamaktadır. Hatta darda kalan kimseler kullandığı için, tefecilik ölçüsünde yüksek faiz çoğu kez buradan kredi kullananı borcunu ödeyemez duruma düşürmekte, katlanmış faizler yüzünden varını yoğunu kaybetmektedir.²⁸⁰ Sonuç olarak; borç işlemlerinde daha önce şart koşulan her türlü fazlalık ve fayda ribâ sayılıp yasaklandığından ve satım görüntüsü altında faizli bir borç işlemi olduğundan repo işlemleri İslam hukuku açıdan caiz görülmemiştir.²⁸¹

3.2. KATILIM BANKASI İŞLEMLERİNE İSLAM HUKUKU AÇISINDAN YAKLAŞIM

3.2.1.Cari ve Katılım Hesapları İşlemleri

Cari hesap uygulaması, İslam dünyasında on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde, bankacılığın doğuşu ile başladığı için, İslam hukuku kaynaklarında konuyla alakalı doğrudan hüküm bulmak zordur. Cari hesapların hukuki durumuyla ilgili görüşlere daha çok çağdaş İslam hukukçularının çalışmalarında rastlanır. Bu görüşlerden ilki, cari hesap akdinin klasik kaynaklarda konusu geçmeyen yeni bir akit; ikincisi, vedia; üçüncüsü ise karz olduğu şeklindedir. Çağdaş İslam hukukçularından Muhammed Şahate el-Cündi'ye göre, cari hesap sözleşmesi mudi ve banka arasında karşılıklı rızaya bağlı olarak yapılır. Bu sözleşmeyle her iki taraf da karşılıklı menfaati amaçlar. Bu durum cari hesap akdinin yardımlaşmaya yönelik bir akit olduğunu gösterir. Dolayısıyla cari hesap akdi İslam hukuku kaynaklarında ismi geçmeyen

²⁷⁹ M. Fatih Turan, Bey' bi'l-Vefa ve Bey'u'l-İne ile Mukayeseli Olarak Günümüz Repo İşlemlerinin Fıkhi Boyutu, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:14, Sayı:27, ss.119, 134, 135, 138.

²⁸⁰ Döndüren, **Ticaret Rehberi**, s.160.

²⁸¹ Turan, s.144.

isimsiz ve yeni bir akittir. Bu hesap türü ihtiyaçtan doğmuş ve ticari örf haline gelmiştir. Dayandığı prensipler meşru olduğundan bu işlem de caiz görülmektedir. Bazı İslam hukukçularına göre ise, mudi ve banka arasındaki cari hesap ilişkisi vedia akdinden ibarettir. Cari hesaplara karz hükümleri uygulanamaz. Banka fakir olmadığı için mudinin bankaya karz vermesi düşünülemez. Hâlbuki cari hesaplardan banka ve mudi farklı biçimlerde faydalanmaktadır. Banka, bazı durumlarda cari hesap sahiplerinden hizmet ücreti bile alır. Eğer karz olsaydı banka bu ücreti alamazdı. Bankanın cari hesaplardaki mevduatı kullanarak kazanç elde etmesi vediaya zarar vermez. Çünkü İslam hukukuna göre, emanetçi, sahibinin izin vermesi şartıyla, emanet bırakılan maldan istediği biçimde faydalanabilir. Çağdaş İslam hukukçularının geneline göre, cari hesap sözleşmesi karzdan ibarettir. Borç verenin zengin, borç alanın ise fakir olması icap ettiği şeklinde bir kaide yoktur. Zengin, fakire borç verdiği gibi, fakir de zengine borç verebilir. Ödünç sadece Allah'ın rızasını kazanmak için değil farklı amaçlarla da verilebilir.²⁸² Bu konuda çalışmalar yapan günümüz İslam hukukçularından Servet Bayındır ise cari hesapların vedia akdi olmadığını, karz akdi olduğunu söylemektedir. Ona göre katılım bankası cari hesaplara yatırılan paralardan yararlandığı için bu vedia akdi olamaz. Çünkü vedia malından ancak sahibinin izniyle yararlanılabilir. Malın sahibi buna izin veriyorsa mala bakılır. Eğer mal, tüketilerek yararlanılan misli mal ise bu akit karza dönüşür; tüketilmeden yararlanılan kıyemî mal ise ariyete dönüşür. Mudi, cari hesap açtırarak, parasını bankaya yatırırken bankanın, onun parasını kullanıp aynı şekilde geri vereceğini bilmektedir. Dolayısıyla Servet Bayındır'a göre cari hesap işlemlerinin karz akdi olduğuna dair görüş daha tutarlıdır.²⁸³

Sermaye sahibi katılım hesabına parasını yatırırken paranın kalacağı müddet ve miktarı oranında bankanın havuzunda bulunan paralara ortak olduğunu, anapara ve kârın garanti olmadığını ve zarar ihtimali olduğunu bilir. Banka da bu paraları borç değil ortaklık sermayesi olarak alır. Dolayısıyla banka ile hesap sahibi arasındaki karz ilişkisi yoktur, ortaklık ilişkisi vardır. Bu ortaklığın İslam hukukundaki adı mudarebedir. Katılım bankaları, katılım hesaplarına yatırılan paraları mudârame kurallarına göre işlettikleri takdirde fıkhi açıdan bir sakınca bulunmaz.²⁸⁴

²⁸² S. Bayındır, **Banka Mevduat**, ss.12-13.

²⁸³ S. Bayındır, **Banka Mevduat**, s.16.

²⁸⁴ S. Bayındır, **Banka Mevduat**, s.15.

3.2.2.Mudârabe İşlemleri

Mudârabe işlemleri her ne kadar fıkhîteki mudârabe kurallarına dayalı bir ürün olarak teklif edilmişse de tek tek incelendiğinde bazılarının bu ilke ile uyuşmadığı görülmektedir. Çünkü mudârabede ister mudaribden isterse üçüncü bir taraftan kaynaklansın sermaye garantisi, sözleşmeyi ortaklıktan çıkarıp karza dönüştürür. Karzdan alınan gelir ise faizdir.²⁸⁵ Ayrıca mudârabe sözleşmelerinde, her ay için belli bir miktar para alma-verme üzerine yapılan kâr payı anlaşmaları da faiz olduğu için caiz görülemez.²⁸⁶ Bundan dolayı sermaye garantili mudârabe sözleşmeleri isme bakılmaksızın gerçekte faizli borç senetleri olarak değerlendirilmektedir. İslam Fıkıh Akademisinin konuya ilişkin kararı da bu yöndedir. Bu karara göre mudarib tarafından sermayenin tümü veya bir kısmı ile kârdan sabit bir miktarın garanti edildiği mudârabe senedinin çıkarılması caiz değildir. İleri bir vadede dahi olsa geri satılacağı veya satın alınacağı bağlayıcı şartını içeren senetlerin çıkarılması da caiz değildir. Geri satın alma vadini içeren mudârabe senedi ancak satış bedelinin vade gününde bilirkşi tarafından yahut taraflar arasında pazarlıkla belirlenmesi şartıyla çıkarılabilir. Taraflardan mali veya hukuki tüm yönlerden bağımsız üçüncü bir tarafın bedelsiz olarak projedeki zararı karşılamayı vadetmesinde ise bir sakınca yoktur.²⁸⁷

Mudârabe ortaklığında zarar söz konusu olursa ilk olarak bu zarar, elde edilen kâra; kârın zararı gidermediği durumda de sermaye sahibinin çalıştırmak üzere bankaya yatırmış olduğu sermayeye pay edilir. Hiçbir durumda parayı işleten işletmeci, bu zararı kendi parasından karşılamakla sorumlu tutulamaz. Eğer sermaye sahibi mudârabe sözleşmesinde zararın işletmeci tarafından karşılanmasını şart koşarsa mudarebenin ruhuna aykırı bir şart olduğu için bu sözleşmesi caiz olmaz.²⁸⁸ Mudârabe için sermaye verilirken kârın paylaşılma şartlarının da belirlenmesi gerekmektedir. İşletmecinin sermayeyi kendisinin işletmesi şart değildir. İşleri yürütürken başkalarını çalıştırabilir ve sermayeyi işletmesi için üçüncü bir şahsa vermesi de mümkündür.²⁸⁹

²⁸⁵ S. Bayındır, **İslamî Finans**, s.94.

²⁸⁶ Vanlıoğlu ve diğerleri, s.217.

²⁸⁷ S. Bayındır, **İslamî Finans**, s.94.

²⁸⁸ Vanlıoğlu ve diğerleri, s.217.

²⁸⁹ Kaya, s.149.

Kısaca mudârabe ortaklığının İslam hukukuna uygun olması için kâr ve sermaye garantisi olmamalı, zarar söz konusu olursa bu işletmeciye yansıtılmamalı ve her iki tarafın da kâr oranları sözleşme esnasında belirlenmelidir. Ayrıca bunların yanında kurumun yapacağı ticari faaliyetler de İslam'ın uygun gördüğü faaliyetler olmalıdır.²⁹⁰

3.2.3.Murâbaha İşlemleri

Daha önce de belirtildiği gibi katılım bankalarının fon kullandırma aracı olan murâbaha, şahıs ya da işletmenin ihtiyaç hissettiği ve arzu ettiği her hangi bir malı peşin alınıp, vade farkı kârla kendisine satılması talebi üzerine gerçekleşir. Buradan anlaşıldığı üzere murabaha işleminde kârlı ve vadeli satış söz konusudur. Bu yüzden katılım bankalarında gerçekleşen murabaha işlemlerinin murabaha şartlarını taşıması gerektiği gibi vadeli satış şartlarını da taşıması gerekmektedir.

Murabaha işlemlerinin bazı özellikleri vardır. Bu özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Satım konusu malın maliyeti üzerine eklenen kâr karşılıklı rızaya dayanmalıdır.
- Gümrük vergisi ve nakliye gibi satıcı tarafından karşılanan masraflar toplam maliyet üzerine eklenmelidir. Ancak personel maaşı veya malın kirası gibi masraflar maliyet üzerine eklenemez.
- Murabaha sadece satış konusu malın kendi değerinin saptanabildiği yerde geçerli olur. Malın kendi değeri tespit edilemiyorsa murabaha yoluyla satılamaz. Örneğin bir kimse 100 TL'lik bir çift ayakkabıyı satın alıp murabaha yoluyla %10 kârla satmak istiyor. Bu satış murabaha yoluyla geçerli olur. Başka bir kimse ise bir takım elbiseyi bir çift ayakkabıyla 500 TL'ye satın alıyor. Bu kimse takım elbiseyi ve ayakkabı çiftini birlikte murabaha yoluyla satabilir. Ancak bu kimse ayakkabıları ayrı olarak murabaha yoluyla satamaz. Çünkü ayakkabıların kendi fiyatı bilinmemektedir. Bu kimse ayakkabıları ayrı

²⁹⁰ Vanhoğlu ve diğerleri, s.217.

olarak satmak isterse maliyet ya da kâr oranından bağımsız olarak satmalıdır.

291

Murabaha sözleşmesi kapsamında yapılan satışlarda uyulması gereken bazı kurallar bulunmaktadır. Bu kuralları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Satışa konu olan varlık satışın gerçekleştiği anda var olmalıdır.
- Satışın gerçekleştiği anda satıcı satış konusu malın sahipliğini taşıyor olmalıdır.
- Satış esnasında satıcı satış konusu malın fiziki veya hukuki kontrolünü yapabiliyor olmalıdır.
- Satış o anda olmalı ve kesinlik taşınmalıdır.
- Satış konusu mal bir değere sahip olmalıdır.
- Satışa konu mal İslam'a uygun olmayan ve haram unsurlar içermemelidir.
- Satış konusu malın özellikleri alıcı tarafından bilinmelidir.
- Satış konusu malın teslimi kesin olmalıdır ve tesadüfe ve şarta bağlı olmamalıdır.
- Satışın fiyatı kesin bir şekilde belli olmalıdır.²⁹²

Tarafların vadeli olması konusunda anlaştıkları satışa bey'i muaccel denir. Bey'i muaccelin bazı şartları ve özellikleri vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Bey'i muaccel kesin bir niyetle belirli bir ödeme tarihi kararlaştırılırsa geçerli olur.
- Ödemenin kesin tarihi olarak, ister özel bir tarih, ister üç ay gibi belli bir zaman dilimi belirlenebilir. Fakat bilinmeyen ya da kesinliği olmayan gelecek bir olay üzerine sabit kılınamaz. Ödeme tarihi bilinmez veya kesin olmazsa satış geçersiz olur.
- Ödeme için bir ay gibi bir zaman dilimi belirlenirse taraflar başka şekilde anlaşmadığı takdirde süre malın teslim tarihinden itibaren başlamış sayılmaktadır.

²⁹¹ Muhammad Taqi Usmani, **An Introduction To Islamic Finance**, Karachi, 1998, s.71-72.
http://muftitaqiusmani.com/en/?avada_portfolio=an-introduction-to-islamic-finance (10.11.2017).

²⁹² Atila Yanpar, **İslâmi Finans-İlkeler, Araçlar Ve Kurumlar**, 2. Baskı, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.155.

- Malın vadeli fiyatı nakit fiyatından daha fazla olabilir, fakat bu satış anında belirlenmelidir.
- Fiyat belirlendiği andan itibaren, erken ödeme durumunda azaltılamaz ve yükümlülüğü yerine getirmeme durumunda da artırılmaz.
- Taksitlerin hemen ödenmesinde alıcıya baskı yapmak amacıyla sorumluluğunu yerine getirmemesi durumunda, alıcıdan hayırlı bir amaç için belirli bir miktarı hibe etmesi istenebilir. Bu durumda satıcı bu miktarı kendi menfaati olmaksızın alıcının adına hayırlı bir işte kullanmak amacıyla alabilir.
- Mal taksitli satılırsa ve alıcı belirlenen tarihte herhangi bir taksiti ödeyemezse, satıcı kalan taksitlerin hemen ödenmesi şartını koyabilir.
- Satıcı paranın ödenmesini teminat altına almak amacıyla alıcıya teminatı sağlayan şeyin morgiçin bir şekli mi, ya da ipoteğin bir şekli mi, ya da mevcut varlıklarından herhangi birisi üzerinde rehin olup olmadığını sorabilir.
- Satıcı alıcıya bir sözleşme metni ya da bir işlem faturası imzalatabilir. Fakat metin veya fatura üçüncü bir şahsa malın gerçek değerinden farklı bir fiyata satılamaz.²⁹³

Katılım bankalarında uygulanan murabaha yöntemi hakkında bazı eleştiriler mevcuttur. Murabahanın bir faiz hilesi olduğu; diğer bankaların faiz oranları ile katılım bankalarının kâr oranlarının birbirine yakın bir seviyede seyretmesi; bankanın satın aldığı malı görmeden, tapusunu ve faturasını üzerine almadan satması ve borcun gecikmesi durumunda alınan cezalar gibi konular eleştirilen konuların başında gelmektedir.²⁹⁴

Murabahayı faiz hilesi olarak görenlerin diğer bankaların kredi vermesi ile aynı sonuçların çıkacağı iddiaları dayanaksızdır. Çünkü sonuçların aynı olması farklı işlemlere aynı hükmün verilmesini gerektirmez. Farklı ağırlıktaki yaş hurma ile kuru hurmanın değiştirilmesini ribâ olarak değerlendiren Peygamberimiz, kuru hurmanın satılıp elde edilen parayla yaş hurmanın satın alınmasını ribâ olarak değerlendirmemiş aksine böyle yapılmasını tavsiye etmiştir.²⁹⁵

²⁹³ Usmani, s.70-71.

²⁹⁴ Kaan, s.286.

²⁹⁵ Kaan, s.286.

Faizli bankanın amacı kredi verdiği kişiden faiz kazanmaktır. Murabaha işleminde ise gerçek bir mal, hak veya hizmetin satıcısından peşin bedelle alımı ve müşteriye taksitli fiyattan satımı vardır. Dolayısıyla gerçek bir mal, hak veya hizmetin gerçek anlamda peşin alınıp taksitli satılması söz konusu olduğundan, böyle işlemlerde faiz söz konusu olmamaktadır. Vade farkı ise faiz değildir.²⁹⁶

Hiç şüphesiz, helal olan kârı tespit etmek için faiz oranını kullanmak arzu edilen bir durum olarak düşünülemez. Bu, en azından görünürde söz konusu anlaşmayı faiz temelli bir finansa benzer hale getirmektedir. Faiz yasağının kesin olduğu görüşünü korumak için, bu görünürdeki benzerlikten dahi kaçınmak gerekmektedir. Fakat hiç kimse murabahanın geçerli olması için en önemli şartının onun bütün süreçleri ve kaçınılmaz sonuçlarıyla gerçek bir satış olması gerektiğini göz ardı edemez. Bir murabaha işlemi daha önce bahsedilen şartları yerine getirdiği sürece, yalnızca murabahanın kâr oranını tespit etmede ölçüt olarak faiz oranının kullanılması işlemi batıl ve haram hale getirmez. Çünkü bu anlaşma ve bu anlaşmadaki kâr oranı faiz içermemekte ve faiz oranı sadece gösterge ya da ölçüt olarak kullanılmaktadır. Bunu açıklamak için şöyle bir örnek verebiliriz: A ve B iki kardeştir. A, şer'i olarak kesin bir dille yasaklanan içki ticareti yapıyor. B ise bir Müslüman olarak bu durumdan hiç haz etmiyor ve alkolsüz içecek işine başlıyor. Fakat bu işte A'nın içki ticaretinden kazandığı kâr miktarında kazanç elde etmek istiyor. Bu nedenle o, A'nın içki satışından aldığı kadar müşterisinden kâr oranı alıyor. Böylece o kâr oranını A'nın haram işte kullandığı kâr oranını kullanmış oluyor.²⁹⁷

Bankanın satın aldığı malı görmeden ve fatura veya tapusunu üzerine almadan müşterisine satmasında bir problem bulunmamaktadır. Bir mal kullanmak veya ticaretini yapmak amacıyla alınır. Katılım bankaları bilindiği gibi bir malı ticaret yapmak için alıp satmaktadırlar. Malın kendisine satılacağı alıcı da bellidir ve malın gerçek alıcısı da odur. Katılım bankaları bu alım satım sürecinde sadece aracıdır ve malın nihai kullanıcısı ise müşteridir. Dolayısıyla bu durumda katılım bankalarının malları görme çabası içinde olmasına gerek kalmamaktadır. Katılım bankaları bu durumu vekâlet yöntemiyle aşmaktadırlar. Murabaha yoluyla malı satın alacak müşteri katılım bankası adına malı araştırmakta ve kusuru olup olmadığını incelemektedir.

²⁹⁶ Dalgın, s.591.

²⁹⁷ Usmani, s.81-82.

Zaten müşteri malı kendisine aldığı için kendi isteği doğrultusunda inceleme yapmaktadır. Ayrıca katılım bankaları bireysel murabaha başvurularında eksper (uzman) aracılığıyla satım konusu mal hakkında bilgi edinmektedirler. Bir malın satın alındığını belgeleyen ruhsat, tapu ve fatura gibi evrakların her akitte müşterinin adına düzenlenmesi koşulu gerektiği bulunmamaktadır. Misal olarak bir şahıs meşru bir akitle satın aldığı bir evin tapusunu üzerine almasa bile malın mülkiyeti kendi üzerine geçmiş sayılmaktadır. Aynı durum faturasını almadan satın alınan eşyalar için de geçerlidir. Kişi adına fatura kesilmemiş olsa bile eşyanın mülkiyeti o kişinin üzerine geçmiş sayılabilmektedir. Ayrıca bu belgelerin katılım bankası adına düzenlenmesi ilave harcamalar meydana getirmektedir. Katılım bankası bu maliyetleri kârın üzerine ekleyeceği için müşteriye fazladan bir külfet oluşturacaktır. Bu da müşterilerin kaybına yol açacaktır.²⁹⁸

Murabahada bir diğer problem ise müşterinin ödemelerini belirlenen tarihte yerine getirmeyse fiyatın arttırılamayacağıdır. Faiz temelli kredilerde, kredinin miktarı ödeme miktarı yükümlülüğü yerine getirmeme dönemine bağlı olarak artmaktadır. Fakat murabahada fiyat belirlendiği andan itibaren arttırılamaz. Bu şart bazen belirlenen tarihte ödeme yapmaktan kaçınan sorumsuz müşteriler tarafından kasten istismar edilmektedir. Murabahanın bu özelliği İslami prensiplere göre çalışan bankaların ve yatırım araçlarının var olduğu ülkelerde büyük bir problem ortaya çıkarmamalıdır. Çünkü hükümet veya merkez bankası bu şekilde sorumluluğunu yerine getirmeyenlere yatırımlardan mahrum etmek gibi ceza sistemi geliştirebilir. Ancak, faiz temelli çalışan yatırım unsurlarının çoğunlukta olduğu ülkelerde bu sistemin işlemesi zor olabilir. Çünkü müşteri İslami Bankadan faydalanmaktan yoksun bırakılsa bile, geleneksel yatırımlara yönelebilir. Ülkemizde de hâlen faiz temelli yatırım unsurları çoğunlukta olduğu için böyle bir durum söz konusudur. Bazı çağımız âlimleri bu sorunu çözüme kavuşturmak amacıyla kasti olarak sorumluluğunu yerine getirmeyen müşteri İslami bankalara kaybettirdiklerinden dolayı tazminat ödemesi gerektiği konusunda bir öneri sunmuşlardır. Onlar bu tazminatın miktarının söz konusu bankaların yatırımcılarına ödeme yapılmadığı süreç içerisinde verdikleri kâr oranında olabileceğini dile getirmişlerdir. Örneğin, borcunu ödemeyen müşteri vade dolduktan üç ay sonra ödeme yapmaktadır. Banka yatırımcılarına yüzde beş oranında

²⁹⁸ Dalgın, ss.593-595.

bir kâr veriyorsa, müşteri bankanın kaybı için tazminat olarak yüzde beş daha fazla ödemek durumunda kalmaktadır. Ancak bu tazminata izin veren âlimler şu şartları ortaya koymuşlardır:

- Borcunu ödemeyen kişiye ödemesi gerektiğine dair haftalık uyarı bildirimleri yapılan vade tarihinden sonra en az bir ay kadar süre verilmesi gerekmektedir.
- Müşterinin geçerli bir bahane olmaksızın borcunu ödemediği kesin bir şekilde ispatlanır. Borcunu ödememesi fakirlikten kaynaklanırsa tazminat alınamaz. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Şayet borçlu sıkıntıda ise, eli genişleyinceye kadar ona zaman tanıyın; hatta eğer (sevabını, manevî ve toplumsal yararını) düşünürseniz, alacağınızı ona bağışlamanız sizin için çok daha hayırlıdır.”*²⁹⁹
- Tazminata yalnızca İslami bankanın yatırımcılara dağıtmak üzere kâr kazanırsa izin verilebilir. Borcun ödenmediği dönemde yatırım hesapları kâr elde edemediyse müşteriden tazminat istenemez.³⁰⁰

Ancak tazminat günümüz âlimlerinin çoğunluğu tarafından izin verilmemektedir. Bu âlimlere göre bu öneri ne Şari'nin prensiplerine uymaktadır ne de borcun ödenmemesi sorununa çözüm sağlayabilmektedir. Hepsinden önemlisi borçludan alınan ilave miktar ribâdır. Cahiliyye dönemindeki insanlar borçlusundan belirlenen günde borcunu ödeyemediğinde ilave miktar alırlardı. Onlar böyle söylemeyi adet haline getirmişlerdi: *“Ya borcu öde ya da ödeme miktarını artır.”*³⁰¹

Ödeme gücü olduğu halde ödeme yapmayan kimselere hapis, işlemi fesih yetkisi, masrafların ödetilmesi gibi bazı cezalar klasik fıkıh doktrininde de kabul görmüştür. Ancak bu cezaların günümüzde çözüm olamaması sebebiyle para cezası yoluna gidilmektedir. Günümüz uygulaması maliki mezhebinin bağış yükümlülüğü hükmüne dayanır. Banka belirlenen miktardaki cezayı alır, borcun aslı, enflasyon farkı ve masraflarını çıkardıktan sonra kalan miktarı ceza havuzuna aktarır. Bu havuzda da cami yapımı ve Kur'an bağışı haricindeki hayır işlerine aktarılır.³⁰²

²⁹⁹ Bakara, 2/280.

³⁰⁰ Usmani, ss.91-93.

³⁰¹ Usmani, s.93.

³⁰² Kaan, s.287.

3.2.4. Müşârake İşlemleri

Paylaşma ya da ortaklık, İslam fıkhnın kaynaklarında şirket olarak isimlendirilirken; müşârake kavramı fıkıh kitaplarında yer almamaktadır. Bu kavram, finansın İslâmî modeli üzerinde çalışmalar yapan kişiler tarafından ve şirket konusuna özel olarak ortaya konulmuştur. İslam hukuku açısından müşârake, akit ortaklığı içerisinde yer alan bir mal ortaklığıdır.³⁰³

Müşârakenin uyulması gereken bazı kuralları vardır. Bu kuralları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Taraflar arasında paylaşılan kâr oranı sözleşme yapıldığı zaman anlaşılmalıdır. Oran bu şekilde belirlenmediyse şer'i açıdan sözleşme geçerli olmaz.
- Her bir taraf için kâr oranı yapılan işten elde edilen gerçek kâr oranına göre belirlenmeli, kişi tarafından yatırılan sermayeye göre belirlenmemelidir. Tarafların herhangi biri için gelir belirlemeye ya da onun yatırımına bağlı kâr oranına izin verilmez. Örneğin taraflardan biri 100 TL'lik bir işe 60 TL para yatırdı. Bu kimse yatırdığı paraya karşılık 90 TL gibi belirli bir kazanç elde etmeyi şart koşamaz. Bu kişi elde edilen gelirin %60'ı gibi bir oran teklif edebilir.³⁰⁴

Kâr oranı konusunda mezhep imamlarının farklı görüşleri vardır. İmam Malik ve İmam Şafi'ye göre kâr oranı toplam sermayedeki yatırım orana bağlıdır. Dolayısıyla ortaklardan birisi toplam sermayenin %40'ını yatırdıysa kârdan %40 alabilir. Sözleşmedeki bu kişinin %40'tan az ya da çok almasına dair herhangi bir anlaşma müşârakeyi şer'i olarak geçersiz kılacaktır. Bu görüşün aksine İmam Ahmed b. Hanbel'e göre ortaklar arasında karşılıklı rızalarıyla anlaşılıysa kâr oranı yatırım oranından farklı olabilir. Dolayısıyla ortaklardan birisi %40 yatırım oranıyla %60 ya da %70 kâr oranı alabilirken; diğer ortak %60 yatırım oranıyla sadece %40 ya da %30 kâr oranı alabilir. Üçüncü bir görüş yukarıda bahsedilen iki görüşün arasında ara bir görüş olarak İmam Ebu Hanife tarafından ifade edilmiştir. O, normal durumlarda kâr oranının yatırım oranından farklı olabileceğini söylemiştir. Ancak, ortaklardan biri anlaşmaya müşârake için emek sarf etmeyeceğine dair bir şart ifadesi koyduysa onun kâr oranı yatırım oranından daha fazla olamaz. Zarar durumunda ise bütün mezhep

³⁰³ Usmani, s.20.

³⁰⁴ Usmani, s.23.

imamları her bir ortağın zarar oranının yatırım oranına bağlı olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Dolayısıyla, ortaklardan biri sermayenin %40'ını karşıladıysa, %40 oranında zarara ortak olur. Bunun aksine bir şart olması durumu sözleşmeyi geçersiz kılabilecektir. Bu durumda, İmam Şafi'ye göre kârı ve zararı paylaşmak yatırım oranına bağlı olmaktadır. Fakat İmam Ebu Hanife ve İmam Ahmed b. Hanbeli'ye göre kâr oranı anlaşmaya bağlı olarak yatırım oranından farklı olabilirken, zarar ortaklardan her birinin yatırım oranına göre paylaşılacak zorundadır. Bu prensip ünlü bir özdeyiş olarak bahsedilmektedir: *“Kâr tarafların anlaşmasına dayalıdır, fakat zarar her zaman yatırım oranına tâbidir.”*³⁰⁵

Görüldüğü üzere mezhepler arasındaki bu farklı yaklaşımlar, İslami (katılım) bankalarının müşârike ile finansman sağlamasında bankanın esas aldığı mezhep görüşüne bağlı olarak farklılık oluşturabilmektedir. Örneğin, 200.000 TL sermaye gerektiren bir yatırım için sermayenin %60'ını katılım bankası, %40'ını yatırımcı karşılamış olsun ve banka sadece sermaye ortaya koyup emek ortaya koymayan bir konumda bulunsun. Bu durumda katılım bankası Şafi mezhebine göre işlemlerini gerçekleştiriyorsa yapılan yatırımdan elde edilen kâr veya zarar bankaya yatırılan sermaye oranına göre gerçekleşecektir. Yani banka %60 oranında kâr elde edebilecektir. Katılım bankası Hanbeli mezhebine göre işlemlerini gerçekleştiriyorsa kâr oranı serbest bir şekilde belirlenebilecektir. Bu durumda banka %90 kâr payı alabilecektir. Hanefi mezhebine göre ise banka %60 oranından fazla kâr elde edemeyecek, bankanın daha fazla kâr elde edebilmesi için sermayesinin yanında emeğini de ortaya koyması gerekecektir.³⁰⁶

3.2.5.İcâre (Leasing) İşlemleri

Günümüzde uygulanan icâre-leasing sistemi fıkıhta icâre olarak ifade edilen kiralama sisteminden farklı bazı özellikler taşımaktadır.³⁰⁷ Katılım bankalarının icâre adı altında yaptığı işlemler genellikle mülkiyetin devriyle sonuçlanan kiralama değildir. Bu işlemler, satış ile kiranın bir araya gelmesine dayanan yeni bir akit sayılmaktadır. Buna göre, kiralanan mal 100 hisse sayıldığında birinci taksitte, bir hissenin bedeli, kalan

³⁰⁵ Usmani, s.24-25.

³⁰⁶ Yanpar, s.145-146.

³⁰⁷ Vanhoğlu ve diğerleri, s.223.

doksan dokuz hissenin kirası alınır. Taksitler azaldıkça kiracının o maldaki hissesi artar. Bu pay yüzde yüze ulaştığında kiracı malın sahibi olur. Dolayısıyla bu işlem kiradan daha çok vadeli satışa benzemekte³⁰⁸ ve her ne kadar kiralama işlemi olsa da kira sözleşme süresinin bitmesiyle söz konusu malın mülkiyeti kiracıya geçmektedir. Kiracı, kira sözleşmesinin bitiminde kiraladığı malı sembolik bir ücretle finans kurumundan satın alır.³⁰⁹ Normal bir satış yerine kiralama müddetinin sona ermesiyle mülkiyetin alıcıya geçmesi esası taraflar için bir takım ekonomik rahatlık sağlamaktadır. Burada satıcının olan, satış vaadi sözleşmesi gereği alıcının elinde bulunan mal, leasing süresinde kiralanan mal konumundadır. Finans kurumuna ödenen aylık taksitler, mal bedeli ile kira toplamını içine almaktadır. Bu yüzden muamelenin doğrudan faiz içerdiği söylenemez.³¹⁰

İslami bankacılığın icâre uygulamalarına ilişkin bazı İslam hukukçuları çeşitli eleştiri getirmişlerdir. Kira müddeti sonunda mülkiyetin devredilmesi şartı üzerinde anlaşmak İslam hukukçularının tümü tarafından kabul edilmiş bir durum değildir. Bazı İslam hukukçuları bu işlemin meşru olabilmesi için hem kira hem satış hükümlerinin aynı anda uygulanmaması ve malın mülkiyetinin son taksitin bitmesiyle hemen kiracıya devredilmemesi gerektiği görüşündedirler. Bu İslam hukukçularına göre satış işlemi sembolik bir değerle değil gerçeğe uygun bir değerle gerçekleşmesi gerekmektedir.³¹¹

Bu işlemin ilk aşamasında icâre, ikinci aşamasında ise bey' ya da hibe işlemi gerçekleşmiş olur. Tek bir akit ile iki akit yapılmasına safkateyn fi safka olarak adlandırılır ve bizzat Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır.³¹² Dolayısıyla akit esnasında satış şart koşturmak bu yasak kapsamına girdiği için işlemi fasit hale getirir. Bu işlemin akit sırasında şart koşulmadan yapılmasında ise dinen herhangi bir sakıncası olmadığı söylenmektedir.³¹³

³⁰⁸ A. Bayındır, **Ticaret**, s.248.

³⁰⁹ Vanlıoğlu ve diğerleri, s.226.

³¹⁰ Döndüren, **Ticaret Rehberi**, s.96.

³¹¹ Yanpar, s.162.

³¹² Kaan, s.282.

³¹³ Vanlıoğlu ve diğerleri, s.226.

SONUÇ

Günümüzde bankalar ekonomi dünyasının önemli bir unsuru haline gelmişlerdir. Artık mali işlemlerimizin büyük çoğunluğunu bankalar vasıtasıyla gerçekleştirmekteyiz. Bankalar, mübadele işlemlerinde aracı olarak kullandığımız paranın kaynağı konumunda olduğu gibi; bazı durumlarda parayı kullanmada bir aracı konumundadırlar. Yani, mübadele işlemlerinde kullandığımız nakit paraların kaynağı bankalar olduğu gibi, kaydı paraları kullanmak için de bankalara ihtiyaç duymaktayız.

Bankalar İslam dininde yasak olan faizli işlemler yapmakta ve kazançlarının büyük çoğunluğunu bu işleme dayandırmaktadırlar. Müslümanların bankalardan faizli işlemler yapıyor gerekçesiyle tamamen uzaklaşması, günümüzün iktisadi koşullarında mümkün görünmemektedir. Bunun aksine faizin her yerde önemli bir yatırım aracı haline geldiğini ve ticaretin bir parçası olduğunu savunarak faizi meşru görmek de İslam dininin prensiplerine uygun bir tutum değildir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de Bakara suresinin 275. ayetinde faiz ve tefecilikle uğraşanları şeytan çarpmışa benzetmiş ve onların faizle ticareti bir tutma yaklaşımlarını ağır bir dille eleştirmiştir. Bu ayete göre bir insan böyle bir hata yaptıysa en kısa zamanda hatasından dönmeli ve asla faiz ve tefeciliği helal saymamalıdır.

Faiz esaslı çalışan geleneksel bankalarda yapılabilecek birçok işlem bulunmaktadır. Bu işlemlerin caiz olup olmaması işlemin durumuna ve kişinin içinde bulunduğu duruma göre değişmektedir.

Geleneksel bankalarda mevduat hesabı vadesiz ve vadeli olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan vadeli olanla işlem yapmak çoğu İslam hukukçuları tarafından caiz görülmezken vadesiz olanla ise işlem yapmak caiz görülmüştür.

Geleneksel bankalarda kredi işlemleri yapmanın haram olduğu ve ancak zaruret durumunda caiz olduğuna dair İslam hukukçuları arasında ittifak vardır. Bu gibi durumlarda kişi başka çaresi kalmadığından dolayı bankadan kredi çekebileceği konusunda görüş birliği vardır. İhtiyaç durumunda, bankalardan faizli kredi çekilip çekilemeyeceği ise tartışmalı bir konudur. Bazı İslam hukukçuları ihtiyacı da zaruret kapsamında değerlendirip, ihtiyaç durumunda da bankalardan kredi çekilebileceğini savunmuşlardır.

Sigorta işlemleri de bankalar aracılığıyla yapılan işlem türlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır ve tartışmalı konulardan biridir. Bazı İslam hukukçuları sigortanın her türlüşünün haram olduğunu söylemişlerdir. Bazıları faizli işlemlerden uzak olan sigortayı zararın paylaşılarak azaltılması olarak düşünüp caiz görmüşlerdir. Bazıları ise sigortanın bazı çeşitlerini haram kabul etmişler bazıılarını ise caiz görmüşlerdir.

Kiralık kasa işlemlerine bazı İslam hukukçuları vedia, bazıları ise icâre akdi olduğunu söylemişlerdir. Bankalarda bu işlemi yapmanın bir sakıncası olmadığı konusunda İslam hukukçuları tarafından görüş belirtilmiştir.

Havale işlemleri İslam hukukundaki havaleden farklı özellikler içermektedir. Havale işlemlerinin mahiyetine bakıldığında İslam hukukundaki vekâlete benzemektedir. Havale işlemlerinin İslam hukukçuları tarafından caiz olduğu söylenmektedir.

Döviz ve altın işlemleri İslam hukukundaki sarf hükümlerine tabidir. Bu işlemler her iki para türü de aynı zamanda ve mecliste peşin olmak şartıyla caiz görülmektedir. Günümüzde bankalar aracılığıyla yapılan vadeli döviz işlemleri sarf kurallarına uygun olmadığı için çoğu İslam hukukçusu tarafından caiz görülmemiştir.

Tahvil işlemleri devlet veya şirket tahvili olması fark etmeksizin faizli borç verme işlemi olduğundan dolayı çoğu İslam hukukçusu tarafından haram olarak görülmüştür. Bazı İslam hukukçuları ise devlet tahvillerinin haram olmayacağını savunmuşlardır.

Kredi kartı işlemleri de tartışmalı konulardan biridir. Kredi kartı kullanımının faizli işleme dönüşmemesi için dikkat edilmesi icap eden bir takım hususlar bulunmaktadır. Bu hususlara dikkat edildiği takdirde kredi kartı işlemlerinin caiz olduğu konusunda görüş birliği bulunmaktadır.

Çek ve senet işlemleri, borcun zamanında ve üzerinde yazan aynı değerde tahsil edilmesi şartıyla caiz görülmektedir. Konuyla ilgili araştırma yapan İslam hukukçuları üçüncü bir şahısla çek veya senet kırdırma işlemini caiz görmemişlerdir. Çünkü bu, onlara göre peşin para elde etmek için gelecekte tahsil edilecek daha yüksek miktardaki parayı satma manasına gelmektedir.

Teminat mektubu verme işlemleri de tartışmalı konulardan birisidir. Tartışmalardan birisi teminat mektubu verme işleminin fıkhi bakımdan kefalet akdi

olup olmadığı; diğeri ise bu işlemten dolayı bankaların aldığı bedelin caiz olup olmadığıdır. Genel olarak bu işlem kefalet akdi olarak görülmüş ve böyle bir işlem karşılığında ücret ödemeye günümüz şartlarında mecbur kalındığı belirtilmiştir. Ancak bunu tamamen faiz işlemi olarak görenler de bulunmaktadır.

Yatırım fonu işlemleri, yapı olarak ortaklık sistemine benzediği için caiz nitelikli olmalarına rağmen, içeriğinde tahvil ve bono gibi faizli yatırım araçları ve İslam'a uygun olmayan hisse senetleri barındırdığı için konuyla ilgili çalışmalar yapan İslam hukukçuları tarafından caiz görülmemektedir.

Repo işlemleri, anlaşmalı ve faizli alım satıma dayandığı için çoğu İslam hukukçusu tarafından caiz görülmemiştir.

Katılım bankalarında normal bir banka gibi faizden arındırılmış olarak her türlü bankacılık işlemleri yapılabilmektedir. Katılım bankalarından diğer bankalardan farklı olarak kendine özgü bazı işlem türleri vardır. Bunların en yaygın olanları ise mudarebe, murabaha, müşârake ve icâre işlemleridir.

Mudârabe işlemi bir tarafın emek diğer tarafın ise sermaye koyduğu bir ortaklıktır. Bu ortaklıkta sermaye ve kâr garantisi bulunmamalıdır. Çünkü sermaye garantisi bu ortaklığı karza, kârı ise faiz kazancına dönüştürür. Katılım bankaları müşterilerine sermaye ve kâr garantisi sunduklarında mudârabe işlemi, faizli bankalardaki vadeli hesaba benzemektedir.

Katılım bankalarındaki murabaha işlemleri İslam hukukçuları arasında en tartışmalı konulardan biridir. Murabaha işlemi kârlı ve vadeli bir satış işlemidir. Bu işlem faizli bankalardaki kredi işlemlerine benzer özellikler taşıdığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Murabaha işlemleri, İslam hukukçularına tarafından, murabaha ve vadeli satış hükümlerine uyulması şartıyla caiz görülmektedir. Bazı İslam hukukçuları bu hükümlere uyulmadığı takdirde faizli bankaların vadeli işlemleriyle benzer olduğunu belirtmişlerdir.

Müşârake her iki tarafın sermaye koydukları bir ortaklık türüdür. Bu ortaklıkta mezheplerin farklı görüşleri bulunmaktadır. Dolayısıyla müşârakenin kâr oranlarında katılım bankasının işlemlerinde esas aldığı mezhebin görüşleri etkili olmaktadır. Mudârabe işlemlerinde olduğu gibi sermaye ve kâr garantisi müşârake işlemini de faizli borç işlemi haline getirebilmektedir.

İcâre işlemi, kira müddetinin dolmasıyla satış gerçekleştiği için taksitli satışa benzetilmektedir. Bu işlemde satımın şart koşulması işlemi fasit hale getirilebileceği İslam hukukçuları tarafından belirtilmiştir. Ancak taraflar karşılıklı rızayla kira müddeti dolduğunda satış işlemi yapmalarında bir sakınca görülmemiştir.

Sonuç olarak, günümüz bankalarında faiz ve benzeri haramları içermeyen işlemler çoğu İslam hukukçusu tarafından caiz görülürken; faiz ve benzeri haramları içerisinde barındıran işlemler zaruret durumu olmadıkça caiz görülmemiştir. Zaruret durumunda bu tür işlemlerin tercih edilebilmesi konusunda günümüz İslam hukukçuları ittifak etmişlerdir. Ancak zaruret durumu kadar meşakkatli bir durum olmayan ihtiyaç durumunda ise bu tür işlemlerin tercih edilebilmesi İslam hukukçuları arasında tartışmalı bir konudur.

KAYNAKÇA

5. İslam İktisadı Atölyesi Sonuç Bildirgesi. **Günümüzde İktisadi Problemlerin Temel Kaynağı Faizdir**, 31 Mart-2 Nisan 2017 tarihleri arasında Sakarya’da düzenlenmiştir, <http://islamiktisadi.net/index.php/2017/04/03/5-islam-iktisadi-atolyesi-sonuc-bildirgesi/>, (15.09.2017)

Aktepe, İshak Emin. Kredi Kartı Sistemi Ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, Cilt: 10, Sayı:1, 2010, ss.133-157.

Asutay, Hasip. **Alım-Satım Faiz**, 9. Baskı, Hâcegân Yayınları, İstanbul, 2015.

Bayındır, Abdulaziz. İslam’da Faiz Mefhumu Ve Unsurları, **Para, Faiz ve İslâm**, (Ed. İsmail Kurt), 3.Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015, ss.173-200.

Bayındır, Abdulaziz. **Ticaret Ve Faiz**, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.

Bayındır, Servet. Banka Mevduat Hesaplarının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi, **Marife Dergisi**, Yıl:5, Sayı:2, 2005, ss.7-20.

Bayındır, Servet. **Fıkhî ve İktisadî Açından İslami Finans (Para Ve Sermaye Piyasaları) 2**, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015.

Bayındır, Servet. **İslâm Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2005.

Bayındır, Servet. Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fıkhî Durumuna İlişkin Değerlendirmeler, **Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı III**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, ss.41-66.

Beşer, Faruk. **Sosyal Riskler Sigorta ve İslam**, 3. Baskı, Nun Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Canbaz, Mustafa. Katılım Bankacılığı Ve Türkiye’deki Gelişimi, **Bankacılık Giriş Ve İlkeleri**, (Ed. Ferudun Kaya), 5.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2017, ss.149-214.

Çipil, Mahir, **Sigorta**, Optimist Yayınları, İstanbul, 2011.

Dalgın, Nihat. **Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular 2**, 1. Basım, Etüt Yayınları, Samsun, 2010.

Doğan, Öznur. Banka Türleri, **Bankacılık Giriş Ve İlkeleri**, (Ed. Ferudun Kaya), 5.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2017, ss.71-88.

Döndüren, Hamdi. **Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali**, Erkam Yayınları, İstanbul, 2016.

Döndüren, Hamdi. **İslâmî Ölçülerle Ticaret Rehberi 100 Soru-100 Cevap**, Erkam Yayınları, İstanbul, 1998.

Dumlu, Emrullah. Fıkhî Açıdan Altın Hesabı, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı:20, 2012, ss.237-266.

Durmuş, Abdullah. İnternet Aracılığıyla Satış, Forex İşlemler, Network Marketing, Borsada Hisse Senedi Alım Satımı, Likit Fonlar Ve Dini Hükümleri, **Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı III**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013, ss.397-433.

Ekonomihaber.co. **Banka Mevduatı Devlet Güvencesi 2017**, <http://www.ekonomihaber.co/banka-mevduati-devlet-guvencesi-2017/>, (27.01.2018).

El-Hafif, Ali. **İslam Hukukuna Göre Hukuki İşlemler ve Hükümleri (Eşya Hukuku Ve Borçlar Hukuku)**, çev. Rahmi Yaran, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011.

El-Kudûrî, Ahmed. **Muhtasar'ul Kudûrî**, çev. Soner Duman, Osman Güman, Beka Yayıncılık, İstanbul, 2016,

El-Mevsılî, Abdullah B. Mahmud. **El-İhtiyar Li-Ta'lili'l-Muhtar**, çev. Mehmet Keskin, 6. Baskı, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2013.

Erdem, Ekrem. **Para Banka Ve Finansal Sistem**, Detay Yayıncılık, 7. Baskı, Ankara, 2016.

Es-Serahsî, Muhammed b. Ahmed. **Mebisûl**, (Ed. Cevat Akşit), çev. Hüseyin Kayapınar, Abdullah Durmuş, Soner Duman ve M. Talha Odabaşı, Gümüşev Yayınları, İstanbul, trsz.

Ez-Zerkâ, M. Ahmet, A. Muhammed Abdülaziz En-Neccâr Ve Hayrettin Karaman. **İslâm Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta**, çev. Hayrettin Karaman, İz Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul, 2011.

Gcmforex. **Sorularla Forex**, <https://www.gcmforex.com/egitim/sorularla-forex/>, (03.02.2018)

Gözübenli, Beşir. İslâm Hukuk Kültüründe Para, **Para, Faiz ve İslam**, (Ed. İsmail Kurt), 3.Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015, ss.85-132.

Güneç, Halil. **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, İlim Yayınları, İstanbul, 1990.

Güney, Alptekin. **Banka İşlemleri**, 9. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2015.

Halebî, İbrahim. **Multeka-El Ebhur Tercümesi**, çev. Mustafa Uysal, Konya, 1975.

İmam Tahâvî. **Tahâvî Muhtasarı**, çev. Soner Duman, Beka Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Kaan, Enver Osman. **Güncel Fıkıh Problemleri**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2016.

Kandemir, Orhan. Dünya’da Ve Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi, **Bankacılık Giriş Ve İlkeleri**, (Ed. Ferudun Kaya), 5.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2017, ss.43-58.

Karaman, Hayrettin. **Anahatlarıyla İslam Hukuku**, 14. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010.

Karaman, Hayrettin. **Enflasyon oranında faiz helal midir? Yoksa faiz yerine altın, döviz vs.mi alınmalı?**, <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00134.htm>, (14.08.2017).

Karaman, Hayrettin. **Günlük Hayatımızda Helaller Ve Haramlar**, 25. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Karaman, Hayrettin. **İslam’ın Işığında Günün Meseleleri**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2010. ss.396-397.

Karaman, Hayrettin. **Mukayeseli İslam Hukuku**, 8. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Karaman, Hayrettin. **Sigorta, kasko, hayat sigortası caiz midir?** <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00139.htm>, (25.09.2017)

Karaman, Hayrettin. **Soru-(124) Teminat mektubu, çek, kredi, faiz, finans kurumları**, <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00124.htm>, (25.01.2018).

Kaya, Ali. **Güncel Fıkıh Konular**, 2. Baskı, Emin Yayınları, Bursa, 2017.

Kızılgeçit, Zeynep. **Bireysel Emeklilik Sistemi Ve Bireysel Emeklilik Sistemindeki Sigorta Şirketlerinde Fon Yönetimi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2014.

Konyevî, Seyda Muhammed. **Asrımız Meselelerine Fetvalar**, 9. Baskı, Reyhani Yayınları, İstanbul, 2016.

Merginanî, Ali b. Ebû Bekir. **El-Hidaye Tercemesi**, çev. Ahmed Meylânî, Kahraman Yayınları, 2015, İstanbul.

Mutlu, İsmail. **Önemsinmeyen Haram Faiz**, Mutlu Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Okay, Güçlü, Temel Bankacılık Hizmet Ve Ürünleri, **Bankacılık Giriş Ve İlkeleri**, (Ed. Ferudun Kaya), 5.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2017, ss.23-42.

Orman, Sabri. Modern İktisat Literatüründe Para, Kredi ve Faiz, **Para, Faiz ve İslâm**, (Ed. İsmail Kurt), 3.Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015, ss.11-84.

Rudanî. **Büyük Hadis Külliyyatı-Cem'u'l-Fevaid**, çev. Naim Erdoğan, 10. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Şener. Abdulkadir, M. Cemal Sofuoğlu, Mustafa Yıldırım, **Yüce Kur'an Ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli**, 5. Baskı, TDV Yayıncılık, İzmir, 2016.

Takan, Mehmet ve Melek Acar Boyacıoğlu. **Bankacılık Teori, Uygulama Ve Yöntem**, 7. Baskı, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2015.

Turan, M. Fatih. Bey' bi'l-Vefa ve Bey'u'l-İne ile Mukayeseli Olarak Günümüz Repo İşlemlerinin Fıkhî Boyutu, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:14, Sayı:27, 2015, ss. 117-146.

Türk Dil Kurumu (TDK). **Güncel Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=BANKA, (20.07.2017)

Ulusoy, Tolga. Kredi Türleri, **Bankacılık Giriş Ve İlkeleri**, (Ed. Ferudun Kaya), 5.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2017, ss.277-286.

Usmani, Muhammad Taqi. **An Introduction To Islamic Finance**, Karachi, 1998, http://muftitaqiusmani.com/en/?avada_portfolio=an-introduction-to-islamic-finance (10.11.2017).

Vanlıoğlu, Hüsameddin, Fatih Kalender, Abdullah Hiçdönmez ve Emin Ali Yüksel. **İslam'da Faiz'in Yeri**, Aktaş Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Yanpar, Atila. **İslâmi Finans-İlkeler, Araçlar Ve Kurumlar**, 2. Baskı, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Yıldırım, Mustafa. **Mecelle'nin Külli Kâideleri**, 2. Baskı, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir, 2009.

Yılmaz, Ahmet. İslam Hukukuna Göre Kredi Kartı, **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:2, 2001, ss.59-106.

Zuhaylî, Vehbe. **İslâm Fıkhi Ansiklopedisi**, çev. Beşir Eryarsoy, Risale Yayınevi, 1990.